

ZAPISNIK
sa Treće sjednice Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore,
održane 7. marta 2017. godine

Sjednica je počela u 13 sati.

Sjednici je predsjedavao dr Halil Duković, predsjednik Odbora.

Sjednici su prisustvovali sljedeći članovi/ce Odbora: dr Suad Numanović, Mirsad Murić, mr Mihailo Anđušić, dr Nedžad Drešević i Miloš Nikolić, u skladu sa članom 65 Poslovnika Skupštine Crne Gore, kao zamjena članice Odbora Nade Drobnjak.

Sjednici je u skladu sa članom 67 stav 1 Poslovnika Skupštine Crne Gore prisustvovao Safet Kurtagić, direktor Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

Sjednici su u skladu sa članom 67 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore prisustvovali: Ivan Krkeljić, generalni sekretar institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Tamara Milić, načelnica Direkcije za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, inkluzivno obrazovanje i strateško programiranje i razvoj u Ministarstvu prosvjete, Nataša Radonjić, v. d. generalne direktorice Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija u Ministarstvu pravde i Muhamed Gjokaj, predsjednik Savjeta Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama.

Sjednicu su pratili predstavnici medija.

****

Za sjednicu je utvrđen sljedeći

D N E V N I R E D

Usvajanje Zapisnika sa:

- Prve sjednice Odbora, održane 23. decembra 2016. godine i
- Druge sjednice Odbora, održane 28. decembra 2016. godine

- 1. IZVJEŠTAJ O RADU FONDA ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA ZA 2015. GODINU;**
- 2. RAZMATRANJE DEŠAVANJA U SKUPŠTINI CRNE GORE NASTALIH NAKON SJEDNICE PRVOG VANREDNOG ZASIJEDANJA SKUPŠTINE U 2017. GODINI, ODRŽANE 15. FEBRUARA 2017. GODINE;**
- 3. RAZMATRANJE IZVJEŠTAJA O RADU ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE U 2016. GODINI;**
- 4. RAZMATRANJE PLANA AKTIVNOSTI (PREDLOG) ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE ZA 2017. GODINU;**
- 5. USVAJANJE IZVJEŠTAJA I INFORMACIJA O AKTIVNOSTIMA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE U PERIODU JUN – DECEMBAR 2016. GODINE:**
(1) Izvještaj o učešću Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode na Interparlamentarnoj konferenciji „Imigraciona politika EU i politika azila: implikacije na parlamente zemalja proširenja“, održanoj 20. i 21. juna 2016. godine u Briselu;

- (2) Informacija sa Seminara „Od riječi do djela- ka integraciji Roma“, održanog 5. jula 2016. godine u Podgorici;
- (3) Informacija o učešću predstavnika Sekretarijata Odbora na Konferenciji „Pristup pravdi osoba s invaliditetom- Od pravnih garancija do jednakosti u praksi“, održanoj 14. oktobra 2016. godine u Podgorici;
- (4) Izvještaj o učešću sekretara Odbora za ljudska prava i slobode na Regionalnoj konferenciji „Jačanje djelotvornosti nezavisnih institucija: Uloga parlamenata država Zapadnog Balkana“, održanoj od 30. oktobra do 1. novembra 2016. godine u Prištini;
- (5) Informacija o učešću predstavnika Sekretarijata Odbora za ljudska prava i slobode na Konferenciji „Reci NE nasilju“, održanoj 18. novembra 2016. godine u Podgorici;
- (6) Izvještaj o učešću sekretara Odbora za ljudska prava i slobode i saradnika u Sekretarijatu Odbora za ljudska prava i slobode na Interparlamentarnoj konferenciji „Nediskriminacija lica sa invaliditetom u regionu proširenja Evropske unije“, održanoj 28. i 29. novembra 2016. godine u Briselu;
- (7) Informacija sa Nacionalne radionice „Djeca sa invaliditetom u Crnoj Gori kroz objektiv Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom“, održane 9. decembra 2016. godine u Podgorici;
- (8) Informacija sa Sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode dr Halila Dukovića sa ekspertom Savjeta Evrope Quentin Reedom, održanog 21. decembra 2016. godine i
- (9) Informacija sa Sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode dr Halila Dukovića sa ekspertom Evropske komisije za integraciju Roma Fernandom Villarealom, održanog 22. decembra 2016. godine, i

6. TEKUĆA PITANJA.

*****

Zapisnici sa Prve i Druge sjednice Odbora, održanih 23. i 28. decembra 2016. godine, usvojeni su jednoglasno, bez primjedbi.

*****

PRVA TAČKA - IZVJEŠTAJ O RADU FONDA ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA ZA 2015. GODINU

Uvodno obrazloženje o Izvještaju o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanju manjinskih prava za 2015. godinu dao je direktor Fonda Safet Kurtagić.

Saopštio je da shodno članu 12 Odluke o osnivanju Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, Fond podnosi Skupštini godišnji izvještaj o radu i načinu raspodjele sredstava. Istakao je da je razlog za neblagovremeno dostavljanje Izvještaja u činjenici što je Odluka o prvoj raspodjeli sredstava donešena krajem maja 2015. godine, a druga sredinom avgusta iste godine. Potpisivanje ugovora o finansiranju i sufinansiranju projekata realizovano je nakon mjesec dana. Pravilnikom o kriterijumima za vrednovanje projekata i raspodjelu sredstava za finansiranje i sufinansiranje projekata iz sredstava Fonda regulisano je na način da realizacija podržanih projekata može trajati do godinu dana, a da konačan izvještaj o realizaciji treba dostaviti u roku ne dužem od mjesec dana od završetka realizacije. Značajan broj korisnika sredstava je iz opravdanih razloga taj rok prolongirao, a malobrojnoj i nedovoljno iskusnoj stručnoj službi Fonda potrebno je najmanje dva do tri mjeseca za evaluaciju projekata, što je takođe uslovilo kašnjenje u dostavljanju Izvještaja. Podsjetio je da su domaće i međunarodne institucije, među kojima su Skupština Crne Gore, Državna revizorska institucija, nevladine organizacije i značajan dio javnosti Crne Gore izričiti u zahtjevu da Fond vrši monitoring i evaluaciju realizovanih projekata i da o rezultatima

svojih aktivnosti obavještava nadležne institucije i zainteresovanu javnost, što je još jedan od razloga za kašnjenje u dostavljanju Izvještaja.

Iako je Pravilnikom o unutrašnjoj sistematizaciji i organizaciji sistematizovano 15 radnih mjesta, direktor Fonda je saopštio da je na kraju izvještajnog perioda u Fondu radilo samo pet izvršilaca na neodređeno vrijeme, a dva na određeno vrijeme. Kako bi donosiocima odluka o raspodjeli sredstava Fonda, članovima Upravnog odbora Fonda i Skupštini Crne Gore, kao osnivaču, a takođe i zainteresovanoj javnosti stavila na raspolaganje validne podatke o radu i finansijskom poslovanju Fonda, realizaciji podržanih projekata i trošenju sredstava, Stručna služba Fonda je izvršila evaluaciju realizacije svih podržanih projekata od osnivanja Fonda do kraja izvještajnog perioda. Uz Izvještaj Fonda za 2015. dostavili su i najznačajnije statističke podatke o raspodjeli sredstava i realizaciji podržanih projekata, a na web sajtu Fonda se nalaze podaci o svakom podržanom projektu pojedinačno, od 2008. do 2015. godine.

U raspravi su učestvovali poslanici: dr Suad Numanović, mr Mihailo Anđušić i dr Halil Duković.

Član Odbora dr Suad Numanović je ocijenio da su razlozi za kašnjenje u dostavljanju Izvještaja o radu Fonda za 2015. godinu opravdani. Istakao je da je Fond bio u fokusu domaće i međunarodne javnosti i da je u izvještajima Evropske komisije ukazivano na potrebu efikasnije raspodjele sredstava Fonda. Saglasan je da je potrebno kadrovsko jačanje Fonda. Ocijenio je da će se usvajanjem zakona o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama zaokružiti ne samo zakonodavni, već i institucionalni okvir zaštite manjinskih naroda. Izrazio je očekivanje da će se usvajanjem ovog zakona i kadrovskim jačanjem Fonda poboljšati njegova efikasnost, posebno u dijelu raspodjele sredstava. Zaključio je da će se međunarodnoj zajednici dokazati da Crna Gora sa pravom nosi epitet države koja poštuje manjinska prava i slobode svih njenih građana.

Član Odbora mr Mihailo Anđušić je saopštio da je kuriozitet što se Izvještaj o radu Fonda za 2015. godinu razmatra nakon dvije godine, iako su razlozi za kašnjenje u dostavljanju Izvještaja opravdani. Očekuje da će se usvajanjem zakona o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama riješiti akutni problemi Fonda. Istakao je da su u Izvještaju dati precizni podaci o raspodjeli sredstava Fonda i ocijenio da gotovo 100% izvršenje budžeta zaslužuje pohvalu.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je istakao da je Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava jedna od najvažnijih institucija za očuvanje kulturnog nasleđa i običaja manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Fond je u praksi opravdao svoje postojanje jer je veliki broj projekata usmjerenih na očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etničkih posebnosti manjinskih naroda u oblasti nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta realizovan zahvaljujući sredstvima Fonda. U 2015. godini 148 projekata je finansirano sredstvima Fonda. Saopštio je da je određeni broj kritika na rad Fonda iznešen u javnosti, u većini neopravdan. Veliki broj nevladinih organizacija je u konkursima Fonda vidio priliku za dobijanje sredstava, a nije prepoznao suštinu njegovog postojanja. Podsjetio je da je Upravni sud donio šest obarajućih presuda po pitanju odluka o raspodjeli sredstava Fonda. Izrazio je očekivanje da će se usvajanjem zakona o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, čije se glasanje u drugom krugu očekuju u Skupštini, doprinijeti poboljšanju regulisanja rada Fonda. Zaključio je da u interesu manjinskih naroda, kao i svih građana Crne Gore Fond kao institucija treba da opstane, zbog čega mu je potrebno pružiti podršku u radu.

Direktor Fonda Safet Kurtagić je zahvalio na razumijevanju zbog kašnjenja u dostavljanju Izvještaja. Saopštio je da će i u budućnosti biti prinuđeni da izvještaje dostavljaju krajem

izvještajne godine jer se po važećem zakonskom okviru konkurs za raspodjelu ne može raspisati u prethodnoj godini za narednu, a rok za realizaciju projekata je 12 mjeseci i nije preporučljivo da se skraćuje. Informisao je da je Stručna služba Fonda ojačana i da je sada sedam zaposlenih na neodređeno vrijeme, a dvoje na određeno, što će omogućiti efikasnije i blagovremenije praćenje realizacije projekata. Fond je značajno ojačao saradnju sa Ministarstvom finansija koje je svojom podrškom omogućilo da u izvještajnoj godini zaposle dva službenika. Direktor Fonda je ocijenio da je percepcija javnosti o Fondu negativna jer postoji veliki broj, najčešće neosnovanih primjedbi na njegov rad. Smatra da ni institucije ne rade na afirmaciji Fonda. Istakao je da je od osnivanja Fonda podnešeno 2.950 predloga projekata, od čega je podržano 1.150. Na odluke o raspodjeli sredstava podnešeno je ukupno 11 tužbi Upravnom sudu, od čega sedam od strane Inicijative mladih za ljudska prava. U vezi sa šest presuda Upravnog suda kojim su poništene odluke Fonda o raspodjeli sredstava, direktor je saopštio da je Upravni odbor Fonda prihvatio presude i donio nove odluke. Dok je na snazi važeći Zakon, kao i Pravilnik, Komisija za utvrđivanje ispunjenosti formalno-pravnih uslova projekata pristiglih na konkurs ne može se baviti analizom čime se bave nevladine organizacije, već isto zaključuje na osnovu izvoda iz osnivačkog akta kojim se definišu djelatnosti i ciljevi organizacije. Naglasio je da se sa Upravnim sudom mora naći neko rješenje kako bi njegove presude bile sprovodive, jer se poništavaju kompletne odluke o raspodjeli sredstava i donose nove, a Fond ne zna na koji način da obešteti one koji su ih tužili. Zaključio je da Odbor za ljudska prava i slobode treba na afirmativni način da se odnosi prema radu Fonda.

Nakon rasprave, Odbor za ljudska prava i slobode je jednoglasno (sa šest glasova „za“) prihvatio Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2015. godinu i na osnovu čl. 69 i 162 Poslovnika Skupštine Crne Gore podnio Skupštini

IZVJEŠTAJ O RAZMATRANJU IZVJEŠTAJA O RADU FONDA ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA ZA 2015. GODINU

Odbor za ljudska prava i slobode na Trećoj sjednici, održanoj 7. marta 2017. godine, kao nadležni odbor, razmotrio je Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2015. godinu, koji je Skupštini Crne Gore podnio Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

Uvodno obrazloženje Izvještaja o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2015. godinu podnio je direktor Fonda Safet Kurtagić, navodeći da je članom 12 Odluke o osnivanju Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava utvrđeno da Fond jednom godišnje podnosi Skupštini Crne Gore Izvještaj o radu i načinu raspodjele sredstava.

Pojasnio je razloge kašnjenja u dostavljanju Izvještaja:

- Odluka o prvoj raspodjeli sredstava donešena je krajem maja 2015. godine, a o drugoj sredinom avgusta iste godine;
- Potpisivanje ugovora o finansiranju i sufinansiranju projekata realizovano je mjesec dana nakon toga;
- Pravilnikom o kriterijumima za vrednovanje projekata i raspodjelu sredstava za finansiranje i sufinansiranje projekata iz sredstava Fonda regulisano je da realizacija podržanih projekata može trajati do godinu dana, a da konačan izvještaj o realizaciji projekta treba dostaviti u roku ne dužem od mjesec dana od završetka realizacije;
- Značajan broj korisnika sredstava iz opravdanih razloga je produžio taj rok i

- Malobrojnoj i nedovoljno iskusnoj stručnoj službi Fonda potrebno je najmanje dva do tri mjeseca za evaluaciju projekata.

Uz Izvještaj su dostavljeni i najznačajniji statistički podaci o raspodjeli sredstava i realizaciji podržanih projekata, a na web sajtu Fonda se nalaze podaci o svakom podržanom projektu pojedinačno, od 2008. do 2015. godine.

Direktor Fonda je saopštio da je ojačana kadrovska služba Fonda- sada je sedam zaposlenih na neodređeno vrijeme i dva po ugovoru o djelu, što će omogućiti efikasnije i blagovremenije praćenje realizacije projekata.

U vezi sa šest presuda Upravnog suda kojim su poništene odluke Fonda o raspodjeli sredstava, direktor je saopštio da je Upravni odbor Fonda prihvatio presude i donio nove odluke. Dok je na snazi važeći Zakon, komisija za utvrđivanje ispunjenosti formalno-pravnih uslova projekata pristiglih na konkurs ne može se baviti analizom čime se bave nevladine organizacije, već isto zaključuje na osnovu izvoda iz osnivačkog akta kojim se definišu djelatnosti i ciljevi organizacije, istakao je direktor Kurtagić.

Tokom rasprave članovi Odbora su zaključili da:

- je Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava jedna od najvažnijih institucija za afirmaciju i očuvanje tradicije, kulturnog nasleđa i običaja manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;

- je Fond opravdao svoje postojanje, jer je veliki broj projekata usmjerenih na očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etničkih posebnosti manjinskih naroda u oblasti nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta realizovan zahvaljujući sredstvima Fonda;

- su razlozi za kašnjenje u dostavljanju Izvještaja o radu Fonda za 2015. godinu opravdani;

- su u Izvještaju dati precizni podaci o raspodjeli sredstava Fonda i da gotovo 100% izvršenje budžeta zaslužuje pohvalu;

- je određeni broj kritika iznešen u javnosti na rad Fonda, u većini neopravdan;

- je radi poboljšanja njegove efikasnosti neophodno jačanje kadrovskih kapaciteta Fonda;

- će se usvajanjem zakona o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, čije se glasanje u drugom krugu očekuje u Skupštini, doprinijeti poboljšanju regulisanja rada Fonda i

- u interesu manjinskih naroda, kao i svih građana Crne Gore, Fond kao institucija treba da opstane, zbog čega mu je potrebno pružiti podršku u radu.

Nakon rasprave Odbor je **jednoglasno** (sa šest glasova „za“) **podržao** Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2015. godinu i odlučio da predloži Skupštini da ga **prihvati** saglasno članu 162 stav 2 Poslovnika Skupštine sa sledećim

ZAKLJUČKOM:

1. Prihvata se Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2015. godinu.

2. Skupština Crne Gore ocjenjuje da je Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava od svog osnivanja podrškom za realizaciju 1.150 projekata značajno doprinio očuvanju i razvoju nacionalnih, odnosno etničkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i opravdao svoje postojanje.

Takođe, Skupština konstatuje da je Fond kao jedna od najvažnijih institucija za očuvanje tradicije, kulturnog nasleđa i običaja manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica neophodan Crnoj Gori radi afirmacije i promocije multinacionalnog, multikonfesionalnog i multikulturalnog društva.

3. Skupština ocjenjuje da će se usvajanjem zakona o izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama, čije se glasanje u drugom krugu očekuje u Skupštini, kao i kadrovskim jačanjem Fonda doprinijeti poboljšanju efikasnosti u njegovom radu, posebno u dijelu raspodjele sredstava, monitoringu i evaluaciji projekata.

Za izvjestioca Odbora na sjednici Skupštine određen je poslanik Mihailo Anđušić, član Odbora.

DRUGA TAČKA - RAZMATRANJE DEŠAVANJA U SKUPŠTINI CRNE GORE NASTALIH NAKON SJEDNICE PRVOG VANREDNOG ZASIJEDANJA SKUPŠTINE U 2017. GODINI, ODRŽANE 15. FEBRUARA 2017. GODINE

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je podsjetio da smo u posljednje vrijeme sve češće svjedoci incidentnih situacija u kojima se u krajnje neprimjerenj atmosferi i komunikaciji u Skupštini Crne Gore dešavaju i fizički nasrtaji pojedinih poslanika Demokratskog fronta na njihove kolege ili druge učesnike na sjednicama Skupštine, kao i da se iznose teške riječi i uvrede. Smatra da Odbor za ljudska prava i slobode, kao radno tijelo nadležno za nadzor nad primjenom i praćenjem poštovanja Etičkog kodeksa poslanika, treba da razmotri ove probleme.

Saopštio je da dešavanja u Skupštini nastala nakon sjednice Prvog vanrednog zasijedanja Skupštine u 2017. godini, na kojoj je dato odobrenje za pokretanje krivičnog postupka i određivanje pritvora za poslanike Demokratskog fronta Andriju Mandića i Milana Kneževića, predstavljaju samo jedan u nizu događaja kojima se kontinuirano prenosi retorika i ponašanje sa ulice od strane poslanika Demokratskog fronta u Skupštinu. Podsjetio je na pokušaj fizičkog obračuna poslanika DF-a sa tadašnjim premijerom Milom Đukanovićem, pokušaj nasilnog ulaska u Skupštinu nekoliko članova tzv. Sedmog bataljona, kao i na incident koji se dogodio prilikom posjete predsjednika Parlamenta Albanije kada su u plenarnu salu unešeni transparenti. Najviše zabrinjava rječnik i ophođenje pojedinih poslanika prema njihovim kolegama, jer riječi koje su se čule u Skupštini ne priliče ni ulici.

Predsjednik je naglasio da je Skupština Crne Gore u okruženju i šire bila prepoznata po demokratičnosti, kulturi dijaloga i toleranciji, a sada se sve češće upotrebljavaju riječi nedostojne poslanika, a prisutni su i pokušaji fizičkog obračuna, čak i sa poslanicama. Predložio je da Odbor osudi takav način ponašanja, jer su poslanici ogledalo društva i treba da budu primjer ponašanja.

U raspravi su učestvovali: poslanici Mirsad Murić i dr Suad Numanović, generalni sekretar institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Ivan Krkeljić i poslanik mr Mihailo Anđušić.

Poslanik Mirsad Murić je saopštio da vandalizam pojedinih poslanika Demokratskog fronta uliva strah koji nije mogao ni da zamisli. Kao poslaniku DPS-a i predstavniku građana bilo mu je veoma neprijatno nakon incidenta i razočaran je ponašanjem pojedinih opozicionih poslanika. Saglasan je sa predsjednikom Odbora da poslanici treba da budu primjer ostalim građanima u ophođenju prema kolegama i građanima Naglašava da država mora da vodi računa o svim građanima bez obzira na to koju funkciju obavljaju. Ne može neko ko ima funkciju ili je

biran od građana tu funkciju da zloupotrebljava i da se ponaša nasilnički, vandalski, nedemokratski i necivilizovano. Funkcija nikom ne daje pravo da drugom sroza ugled i čast i da vrijeđa na nacionalnoj, vjerskoj, etničkoj, rodnoj ili bilo kom drugom osnovu. Nasilničko, necivilizovano ponašanje i vrijeđanje zaslužuje najoštrije osude i država mora da preduzme sve zakonom definisane mjere da se takve stvari ne bi ponovile, a vinovnici tih događaja treba na adekvatan način da odgovaraju pred nadležnim organima. Vjeruje da su građani osudili ponašanje pojedinih opozicionih poslanika, dok nevladine organizacije, posebno one koje se bave ljudskim pravima, nijesu adekvatno reagovala, niti dale glas podrške poslanicima koji nijesu ništa skrivili, već su ostale “nijeme”, što smatra sramotom jer su od države finansirane za svoje djelovanje u društvu.

Poslanik dr Suad Numanović smatra da je incidentom u Skupštini svim građanima upućena ružna poruka, a posebno žali što je takvo ponašanje dospjelo do mladih ljudi. Podsjetio je da je Skupština kao zakonodavni organ vlasti dobila legitimni zahtjev od druge grane vlasti i ukazao na potrebu njihove međusobne saradnje kako bi se došlo do istine. Smatra da je u Skupštini procedura ispoštovana. Ne može naći nijedno opravdanje za nasilničko ponašanje dijela poslanika Demokratskog fronta. Poslanik Numanović je ocijenio da događaji od 15. februara 2017. godine ne mogu da budu slika crnogorskog društva koje je prepoznato kao demokratsko, tolerantno i društvo koje uvažava različitosti. Tog dana pojedini poslanici DF-a “pali su na ispitu”, a na primitivizam Demokratskog fronta poslanici Demokratske partije socijalista su odgovorili na civilizovan i tolerantan način. Prema njegovim riječima, bilo kakav sličan incident imaće adekvatan odgovor poslanika DPS-a koji imaju hrabrosti, vrijednosti i moralne vrline da se na civilizovan način suprostave vandalskom činu, jer se došlo do granice tolerancije. Očekuje efikasnu reakciju nadležnih organa. Poslanik Numanović je pozvao poslanike opozicije da svoju borbu za demokratiju vode u skupštinskim klupama.

Generalni sekretar institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Ivan Krkeljić je podsjetio da je Zaštitnik reagovao povodom nemilih događaja koji su se dešavali u društvu i u Parlamentu tokom 2016. godine. Takođe je reagovao i povodom događaja od 15. februara 2017. godine, oštro osudio aktuelna dešavanja u političkom i javnom životu Crne Gore u kojima se na krajnje neprimjeren način izražavaju stavovi i pokušavaju ostvariti ciljevi i apelovao na hitno smirivanje tenzija. Krkeljić je podsjetio na hronologiju reagovanja institucije Zaštitnika, među kojima su reagovanja: u januaru 2016. godine kada je na društvenim mrežama počela uvredljiva kampanja protiv pojedinih predstavnika političkih partija, u februaru 2016. kada je Zaštitnik osudio pojavu prijetećih poruka upućenih putem društvenih mreža poslanicima DPS-a albanske nacionalnosti, u februaru 2016. kada su uznemiravani članovi porodice tadašnjeg predsjednika Pozitivne Crne Gore Darka Pajovića i u maju 2016. povodom incidenta u Skupštini Crne Gore. Zaključio je da Zaštitnik ohrabruje institucije i nadležne organe da preduzmu sve aktivnosti kako bi se ovakve pojave suzbile i sankcionisale u skladu sa propisima.

Poslanik mr Mihailo Anđušić je takođe osudio ponašanje dijela opozicionih poslanika. Smatra da je institucija Zaštitnika svijetla tačka u mraku medijskih nastupa povodom ovog događaja. Nevjerovatan je “muk” nevladinih organizacija čiji predstavnici su veoma medijski aktivni kad je riječ o raspodjeli sredstava. Odao je priznanje kolegama iz DPS-a koji su uprkos nasilničkom ponašanju dijela poslanika DF-a uspjeli da zadrže profesionalni i lični dignitet. Nada se da će Odbor za ljudska prava i slobode kvalitetnim zaključcima, kao i Odbor za rodnu ravnopravnost kroz oštrije medijske nastupe osuditi ovakve incidentne događaje prema ženama, licima sa invaliditetom i pripadnicima manjina. Očekuje da će zaključci Odbora doprinijeti u daljem radu Skupštine i pomoći u planiranim izmjenama Etičkog kodeksa poslanika i nizu drugih aktivnosti.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je podsjetio da je Etički kodeks donešen u decembru 2014. godine i nadzor nad njim dat Odboru za ljudska prava i slobode. Povodom dosadašnjih pet prijava za kršenje Etičkog kodeksa, nije održana nijedna sjednica Odbora iz razloga što je sazivanje Odbora povodom prijave dato u nadležnost zamjeniku predsjednika Odbora, odnosno opoziciji. Djeluje da je rad Odbora namjerno bio blokiran kako se ovo radno tijelo ne bi moglo izjasniti povodom prijave za kršenje Kodeksa. Vjeruje da će se izmjenama i dopunama Etičkog kodeksa poslanika taj problem riješiti.

Zaključio je da na dostizanju istinskog razvoja ljudskih prava i sloboda sve institucije, među kojima su Skupština, Vlada, NVO sektor i mediji moraju raditi zajedno. Činjenica je da u konkretnom slučaju nijesu svi reagovali, što ukazuje da se neke institucije više deklarativno, nego suštinski zalažu za ljudska prava.

Nakon rasprave, Odbor za ljudska prava i slobode je, povodom razmatranja dešavanja u Skupštini Crne Gore nastalih nakon sjednice Prvog vanrednog zasijedanja Skupštine u 2017. godini, održane 15. februara 2017. godine, jednoglasno (sa šest glasova „za“) donio sledeći

ZAKLJUČAK

1. Odbor za ljudska prava i slobode oštro osuđuje ponašanje pojedinih poslanika Demokratskog fronta u Skupštini Crne Gore nakon sjednice Prvog vanrednog zasijedanja Skupštine u 2017. godini, održane 15. februara 2017. godine na kojoj je dato odobrenje za pokretanje krivičnog postupka i određivanje pritvora za poslanike Demokratskog fronta Andriju Mandića i Milana Kneževića.

Odbor ocjenjuje da agresivno, nasilničko i neprimjereno ponašanje dijela poslanika Demokratskog fronta, fizički nasrtaji na poslanike Demokratske partije socijalista i korišćenje uvredljivih izraza, uključujući uvrede po osnovu nacionalne i vjerske pripadnosti, invaliditeta i drugih ličnih svojstava, predstavljaju grubo kršenje standarda i praksi u zaštiti ljudskih prava. Odbor smatra da je prikazano ponašanje nedopustivo i neprihvatljivo u demokratskom društvu, a pogotovo je za osudu ukoliko je manifestovano od strane poslanika, predstavnika naroda, koji su shodno članu 6 stav 1 Etičkog kodeksa poslanika dužni da u vršenju funkcije sa najvećom pažnjom i osjećajem vlastite odgovornosti poštuju ličnost svakog pojedinca i Skupštinu, izbjegavajući svaki postupak koji može narušiti njihov integritet i dostojanstvo.

2. Odbor osuđuje ponašanje pojedinih poslanika Demokratskog fronta nakon sjednice Prvog vanrednog zasijedanja Skupštine u 2017. godini kojim je očigledno povrijeđeno pravo poslanika Demokratske partije socijalista na dostojanstvo, ugled i čast, jer uvrede koje su uputili pojedini poslanici Demokratskog fronta predstavljaju zloupotrebu slobode izražavanja i ne odražavaju kulturu dijaloga.

Odbor podsjeća da je, u skladu sa članom 6 stav 3 Ustava Crne Gore, svako obavezan da poštuje prava i slobode drugih, a da se članom 47 Ustava svakom garantuje sloboda izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način, ali se pravo na slobodu izražavanja može ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore.

I pored toga što se od poslanika, kao predstavnika građana očekuje da se više od svih zalažu za demokratiju, vladavinu prava, poštovanje ljudskih prava i sloboda, toleranciju, međusobno uvažavanje i razumijevanje, pojedini poslanici Demokratskog fronta su pred očima cjelokupne

crnogorske javnosti, a i međunarodne zajednice, prikazali nedostojno ponašanje koje treba osuditi i sankcionisati svim raspoloživim zakonskim sredstvima.

3. Odbor za ljudska prava i slobode, kao radno tijelo nadležno za nadzor nad primjenom i praćenjem poštovanja Etičkog kodeksa poslanika, od njegovog usvajanja uočava manjkavost normi Kodeksa i nedjelotvornost njegove primjene.

Nedjelotvornost primjene Kodeksa nameće potrebu izmjena i dopuna Etičkog kodeksa poslanika, te stoga Odbor poziva Kolegijum predsjednika Skupštine da preduzme aktivnosti na izmjenama i dopunama ovog akta u cilju njegove efikasnije primjene u praksi.

4. Odbor konstatuje da, iako su crnogorski mediji ažurno izvještavali o događajima nastalim nakon sjednice Prvog vanrednog zasijedanja Skupštine u 2017. godini, Sindikat medija osudio ponašanje poslanika i obezbjeđenja u Skupštini Crne Gore prema medijskom radniku, izostala je očekivana osuda fizičkih i verbalnih napada na poslanike Demokratske partije socijalista kojima je svjedok bila cijela crnogorska javnost.

5. Izenađuje „muk“ brojnih nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava koje se ovog puta nijesu oglasile i osudile neprimjereno ponašanje poslanika Demokratskog fronta u Skupštini 15. februara 2017. godine, a koje se svako malo oglašavaju povodom aktuelnih dešavanja u crnogorskoj javnosti.

6. Kontinuiranim prenošenjem retorike i ponašanja sa ulice od strane poslanika Demokratskog fronta u Skupštinu Crne Gore narušava se integritet Skupštine kao institucije i autoritet ostalih poslanika, čime se nanosi šteta demokratskim procesima i ometa napredak države u evroatlantskim integracijama. Odbor apeluje na poštovanje ljudskih prava, kulturu dijaloga i toleranciju u Skupštini, svim drugim institucijama i cjelokupnom crnogorskom društvu.

Odbor je uvjeren da će uslijediti efikasna, na Ustavu i zakonu zasnovana reakcija nadležnih organa povodom konkretnog slučaja.

Zaključak Odbora dostavljen je Kolegijumu predsjednika Skupštine Crne Gore, a medijima je upućeno saopštenje.

TREĆA TAČKA - RAZMATRANJE IZVJEŠTAJA O RADU ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE U 2016. GODINI

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je upoznao članove Odbora da je Planom aktivnosti za 2016. godinu bila utvrđena 21 aktivnost, od čega je Odbor realizovao osam. Odbor iz objektivnih razloga nije realizovao pet aktivnosti, kao ni osam drugih aktivnosti utvrđenih Planom. Pored Planom utvrđenih, Odbor je realizovao 20 dodatnih aktivnosti, uglavnom u oblasti međunarodne saradnje. Predsjednik je pojasnio da je intenzitet aktivnosti Odbora u 2016. godini bio smanjen iz objektivnih razloga, odnosno zbog blokade u radu Odbora na koji je uticala promjena skupštinske većine, jer je većina u Odboru bila opozicija, kao i zbog obaveza koje su poslanici, članovi Odbora imali povodom održavanja redovnih parlamentarnih izbora. Saopštio je da će jedan broj aktivnosti koje nijesu realizovane u 2016. godini biti uvršten u plan aktivnosti Odbora za 2017.

Član Odbora Mirsad Murić je saopštio da je analizom Izvještaja o radu Odbora u 2016. primijetio da određeni broj poslanika opozicije nije prisustvovao sjednicama Odbora, što je moralo uticati na intenzitet rada Odbora.

Ocijenjeno je da je Izvještaj o radu Odbora za 2016. godinu kvalitetan, sa detaljnim pregledom svih aktivnosti.

Odbor je jednoglasno (sa šest glasova “za”) usvojio Izvještaj o radu Odbora za ljudska prava i slobode u 2016. godini.

ČETVRTA TAČKA - RAZMATRANJE PLANA AKTIVNOSTI (PREDLOG) ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE ZA 2017. GODINU

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je saopštio da je Predlog plana aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode 2017. godinu, po utvrđenoj praksi, prethodno upućen na oko 40 relevantnih adresa, sa kojih je dobijen određeni broj sugestija, a pojedine su prihvaćene. Predloge i sugestije dostavili su: član Odbora za ljudska prava i slobode, dr Suad Numanović, predstavnici Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Ministarstva održivog razvoja i turizma. Iz Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva vanjskih poslova su informisali da su saglasni sa aktivnostima i dinamikom predviđenom Predlogom plana aktivnosti Odbora za 2017. godinu.

Plan aktivnosti Odbora za 2017. godinu sačinjen je na osnovu: Rezolucije Evropskog parlamenta o Crnoj Gori, usvojene 16. marta 2017. godine, Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2016. godinu od novembra 2016. godine, Rezolucije Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 2030 (2015), od 27. januara 2015. godine, Programa rada Vlade Crne Gore za 2017. godinu, aktivnosti Skupštine Crne Gore i jednog broja nerealizovanih aktivnosti iz Plana aktivnosti Odbora za 2016. godinu. Planom je utvrđeno 25 aktivnosti u oblastima zaštite od diskriminacije, prevencije torture, zaštite prava lica lišenih slobode, zaštite ličnih podataka, prava lica sa invaliditetom, sa posebnim akcentom na prava djece sa teškoćama u razvoju i zaštite prava djeteta u cilju dostizanja standarda definisanih Konvencijom UN o pravima djeteta, kao i intenziviranjem međunarodne saradnje sa subjektima koji se bave pitanjima zaštite ljudskih prava i sloboda, savjetodavnim tijelima Savjeta Evrope i Evropske unije, daljim jačanjem konstruktivne uloge koju Crna Gora ima u regionalnoj saradnji i nastavkom saradnje koju Odbor ima sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata, kao i učešćem članova Odbora na seminarima, konferencijama i drugim međunarodnim aktivnostima, na poziv međunarodnih organizacija, u skladu sa čl. 208, 209 i 210 Poslovnika Skupštine Crne Gore.

U raspravi su učestvovali: poslanici dr Suad Numanović i mr Mihailo Anđušić, Nataša Radonjić, v. d. generalne direktorice Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija u Ministarstvu pravde, Ivan Krkeljić, generalni sekretar institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i predsjednik Odbora dr Halil Duković.

Član Odbora dr Suad Numanović je Plan aktivnosti Odbora ocijenio ambicioznim i izrazio uvjerenje da će isti biti uspješno realizovan. Istakao je da Odbor za ljudska prava i slobode često posjećuje ustanove u kojima se može očekivati kršenje ljudskih prava i da je nakon posjeta i sugestija Odbora stanje u mnogim ustanovama poboljšano. Predložio je da se osim posjete Maloj grupnoj kući u Bijelom Polju, organizuju posjete i nekim drugim institucijama zatvorenog tipa, kao što su dnevni centri za djecu sa smetnjama u razvoju i Specijalna bolnica za psihijatriju u Kotoru. Prisustvo članova Odbora bi podstaklo nadležne državne organe i lokalne samouprave da sprovedu aktivnosti na poboljšanju stanja u ovim ustanovama.

Član Odbora mr Mihailo Anđušić je istakao da je Plan aktivnosti izuzetno ambiciozan, kvalitetan i sveobuhvatan. Sugerisao je da se razmotri mogućnost povećanja vidljivosti Odbora za

ljudska prava i slobode u medijima, ne samo kroz saopštenja na skupštinskom sajtu, već i promociju na društvenim mrežama.

Nataša Radonjić, v. d. generalne direktorice Direktorata za izvršenje krivičnih sankcija u Ministarstvu pravde je podržala predlog da Odbor posjeti Specijalnu bolnicu za psihijatriju u Kotoru. Ukazala je da Pravosudno odjeljenje Bolnice ima kapacitet 20 kreveta, da je u bolnici shodno pravosnažnim odlukama Suda smješteno 70 lica, a da je potreban smještaj za 90 ovih lica. Preduzimaju se aktivnosti da se ovo odjeljenje izmjesti u posebnu zdravstvenu ustanovu, a do tada ova lica mogu biti smještena samo u Psihijatrijskoj bolnici u Kotoru. U ovoj Bolnici postoji i određeni broj "socijalnih" pacijenata koji po otpuštanju iz Bolnice ne bi imali gdje da odu.

Ivan Krkeljić, generalni sekretar institucije Zaštitnika je istakao da je Plan aktivnosti Odbora za 2017. godinu kvalitetan, sa brojnim aktivnostima koje će doprinijeti daljem razvoju ljudskih prava i sloboda, jačanju institucija koje se bave ljudskim pravima i poboljšanju njihove saradnje. Planom je utvrđen određeni broj aktivnosti koje se odnose na Zaštitnika: Izvještaj o radu Zaštitnika za 2016. godinu, Godišnji izvještaj Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2016., Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije i Predlog zahtjeva za dodjelu budžetskih sredstava Zaštitniku u budžetu za 2018. godinu. Ivan Krkeljić je informisao o aktivnostima institucije Zaštitnika i saradnji sa nadležnim institucijama. Očekuje dalje jačanje saradnje sa Odborom za ljudska prava i slobode, pogotovo u obilascima institucija zatvorenog tipa.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je podsjetio na prethodne posjete Odbora institucijama zatvorenog tipa, izdvajajući posjete Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju u Nikšiću 2012. godine, Specijalnoj bolnici za psihijatriju "Dobrota" i Dječijem domu "Mladost" u Bijeloj 2015. godine, kada je u Herceg-Novom organizovana Javna tribina "Prava djeteta – hraniteljstvo". Podsjetio je da je posjeta Maloj grupnoj kući bila utvrđena Planom aktivnosti za 2016. godinu, ali ista nije realizovana zbog kašnjenja u njenom otvaranju i predizbornih aktivnosti članova Odbora. Najveći broj dosadašnjih posjeta organizovan je u saradnji sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda, državnim organima i nevladinim sektorom, a iste su medijski ispraćene. Mišljenja je da Odbor i ubuduće treba da posjećuje ove ustanove, radi pružanja podrške u njihovom radu. Predsjednik Odbora je saopštio da u Planu aktivnosti nijesu sadržane međunarodne aktivnosti, već se iste realizuju po pozivu međunarodnih i drugih institucija sa kojima Odbor ima kontinuiranu i razvijenu saradnju. Podsjetio je na pet organizovanih regionalnih sastanaka odbora nadležnih za ljudska prava i izrazio očekivanje da će tokom godine biti organizovan sastanak u Hrvatskoj. Predsjednik Odbora je zaključio da će se realizacijom Plana Odbora za 2017. godinu, kroz multisektorski pristup doprinijeti unapređenju stanja ljudskih prava u Crnoj Gori.

Nakon rasprave, Odbor je jednoglasno (sa šest glasova "za") usvojio Plan aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2017. godinu.

PETA TAČKA - USVAJANJE IZVJEŠTAJA I INFORMACIJA O AKTIVNOSTIMA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE U PERIODU JUN – DECEMBAR 2016. GODINE:

- (1) Izvještaj o učešću Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode na Interparlamentarnoj konferenciji „Imigraciona politika EU i politika azila: implikacije na parlamente zemalja proširenja“, održanoj 20. i 21. juna 2016. godine u Briselu;
- (2) Informacija sa Seminara „Od riječi do djela- ka integraciji Roma“, održanog 5. jula 2016. godine u Podgorici;

- (3) Informacija o učešću predstavnika Sekretarijata Odbora na Konferenciji „Pristup pravdi osoba s invaliditetom- Od pravnih garancija do jednakosti u praksi“, održanoj 14. oktobra 2016. godine u Podgorici;
- (4) Izvještaj o učešću sekretara Odbora za ljudska prava i slobode na Regionalnoj konferenciji „Jačanje djelotvornosti nezavisnih institucija: Uloga parlamenata država Zapadnog Balkana“, održanoj od 30. oktobra do 1. novembra 2016. godine u Prištini;
- (5) Informacija o učešću predstavnika Sekretarijata Odbora za ljudska prava i slobode na Konferenciji „Reci NE nasilju“, održanoj 18. novembra 2016. godine u Podgorici;
- (6) Izvještaj o učešću sekretara Odbora za ljudska prava i slobode i saradnika u Sekretarijatu Odbora za ljudska prava i slobode na Interparlamentarnoj konferenciji „Nediskriminacija lica sa invaliditetom u regionu proširenja Evropske unije“, održanoj 28. i 29. novembra 2016. godine u Briselu;
- (7) Informacija sa Nacionalne radionice „Djeca sa invaliditetom u Crnoj Gori kroz objektiv Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom“, održane 9. decembra 2016. godine u Podgorici;
- (8) Informacija sa Sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode dr Halila Dukovića sa ekspertom Savjeta Evrope Quentin Reedom, održanog 21. decembra 2016. godine i
- (9) Informacija sa Sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode dr Halila Dukovića sa ekspertom Evropske komisije za integraciju Roma Fernandom Villarealom, održanog 22. decembra 2016. godine.

Članovi Odbora za ljudska prava i slobode jednoglasno su prihvatili devet navedenih Izvještaja i Informacija o aktivnostima Odbora za ljudska prava i slobode u periodu jun – decembar 2016. godine.

Odlučeno je da, u skladu sa uobičajenom praksom, Izvještaji i Informacije budu sastavni dio Zapisnika sa Treće sjednice Odbora

ŠESTA TAČKA – TEKUĆA PITANJA

U okviru ove tačke dnevnog reda članovi Odbora nijesu imali predloge i teme o kojima bi se vodila rasprava.

Sjednica je završena u 14 sati i 30 minuta.

*****

SASTAVNI DIO ZAPISNIKA SU:

- (1) Izvještaj o učešću Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode na Interparlamentarnoj konferenciji „Imigraciona politika EU i politika azila: implikacije na parlamente zemalja proširenja“, održanoj 20. i 21. juna 2016. godine u Briselu;
- (2) Informacija sa Seminara „Od riječi do djela- ka integraciji Roma“, održanog 5. jula 2016. godine u Podgorici;
- (3) Informacija o učešću predstavnika Sekretarijata Odbora na Konferenciji „Pristup pravdi osoba s invaliditetom- Od pravnih garancija do jednakosti u praksi“, održanoj 14. oktobra 2016. godine u Podgorici;
- (4) Izvještaj o učešću sekretara Odbora za ljudska prava i slobode na Regionalnoj konferenciji „Jačanje djelotvornosti nezavisnih institucija: Uloga parlamenata država Zapadnog Balkana“, održanoj od 30. oktobra do 1. novembra 2016. godine u Prištini;
- (5) Informacija o učešću predstavnika Sekretarijata Odbora za ljudska prava i slobode na Konferenciji „Reci NE nasilju“, održanoj 18. novembra 2016. godine u Podgorici;

- (6) Izvještaj o učešću sekretara Odbora za ljudska prava i slobode i saradnika u Sekretarijatu Odbora za ljudska prava i slobode na Interparlamentarnoj konferenciji „Nediskriminacija lica sa invaliditetom u regionu proširenja Evropske unije“, održanoj 28. i 29. novembra 2016. godine u Briselu;
- (7) Informacija sa Nacionalne radionice „Djeca sa invaliditetom u Crnoj Gori kroz objektiv Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom“, održane 9. decembra 2016. godine u Podgorici;
- (8) Informacija sa Sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode dr Halila Dukovića sa ekspertom Savjeta Evrope Quentin Reedom, održanog 21. decembra 2016. godine i
- (9) Informacija sa Sastanka predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode dr Halila Dukovića sa ekspertom Evropske komisije za integraciju Roma Fernandom Villarealom, održanog 22. decembra 2016. godine.

****

IZVJEŠTAJ

O UČEŠĆU DELEGACIJE ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE NA INTERPARLAMENTARNOJ KONFERENCIJI „IMIGRACIONA POLITIKA EU I POLITIKA AZILA: IMPLIKACIJE NA PARLAMENTE ZEMALJA PROŠIRENJA“, održanoj u Briselu, 20. i 21. juna 2016. godine

Delegacija Odbora za ljudska prava i slobode u sastavu: Vuk Roćen, šef Delegacije i članovi- Rešad Sijarić, Zoran Miljanić i mr Dritan Abazović učestvovala je na Interparlamentarnoj konferenciji „Imigraciona politika EU i politika azila: implikacije na parlamente zemalja proširenja“ koju je organizovao Odbor za spoljne poslove i Odbor za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove Evropskog parlamenta.

Konferencija je održana u Briselu, 20. i 21. juna 2016. godine.

Na Interparlamentarnoj konferenciji učestvovali su poslanici Evropskog parlamenta i poslanici parlamenata zemalja koje su u pretpristupnim pregovorima sa Evropskom unijom i Parlamentu Grčke.

Prvog dana Konferencije, koja je upriličena baš na Međunarodni dan izbjeglica-20. jun 2016. godine, pored delegacije iz crnogorskog Parlamenta, učestvovala su i delegacije iz Parlamenata Bosne i Hercegovine, BJR Makedonije, Kosova, Albanije i Turske. Srbiju je, zbog izbora Vlade predstavljao njihov ambasador u EU, zbog pada hrvatske Vlade nije bio prisutan predstavnik Hrvatske, Andrej Plenković, predsjednik Odbora za spoljne Poslove EP-a iz Grupe slobodne i direktne demokratije EP, dok je Grčku, zbog krize u toj zemlji, predstavljao jedan poslanik.

U pozdravnim riječima predsjedavajuće, Iliane Jotove, potpredsjednice Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove, potpredsjedavajuće parlamentarnog Odbora za stabilizaciju i asocijaciju EU i Crne Gore (Grupa progresivne alijanse socijalista i demokrata) istaknuto je da se Interparlamentarna konferencija organizuje sa ciljem da se povodom aktuelne izbjegličke krize pomogne zemljama tzv. proširenja i da Konferencija posluži kao platforma za do sada naučene lekcije- kako pomoći tim ljudima koji, ostavljajući sve, bježe na veoma opasan put, kako razviti sistem prijema, azila i kako biti fleksibilan i izbjeci da se bude strog.

Ska Keler, član Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove, član delegacije zajedničkog parlamentarnog odbora EU-Turska (Grupa zelenih/Evropska alijansa) je govorila o velikom broju kriznih žarišta pored Sirije (Avganistan, Eritreja, Somalija) iz kojih ljudi bježe već decenijama i problemima zemalja čiji su predstavnici prisutni na Interparlamentarnoj konferenciji, a koje se suočavaju sa prilivom izbjeglica, napominjući da svega 10 % ide u EU, dok 90% ostaje u nekim drugim zemljama. Postavila je pitanje da li smo svi zajedno spremni da odgovorimo na tako zahtjevna pitanja. Sada kada je mnogo više izbjeglica postavlja se pitanje unapređenja postojećih pravila, unapređenja sistema azila kako bi se život izbjeglicama učinio podnošljivijim.

Govoreći na temu o politici azila i imigracionoj politici Evropske unije, iz perspektive Evropske komisije, Oliver Onidi, pomoćnik generalnog direktora u Generalnom direktoratu za migracije i unutrašnje poslove je ukazao da se na jednoj strani suočavamo sa velikim brojem međunarodnih konflikata i kriznih žarišta od kojih ljudi bježe tražeći zaštitu, a sa druge strane prostorom i kretanjem naših građana čemu se s

ozbiljnošću mora prići zbog vrijednosti koje su do danas izgrađene u Evropi. Potrebno je ojačati sveukupnu solidarnost u EU kako bi podijelili teret prijema azilanata, zbog čega se radi na reformi Dablinske uredbe da bi se uspostavio što efikasniji mehanizam u zavisnosti od broja izbjeglica. Takođe, kako ojačati FRONTEX u zaštiti granica, kako bi se izbjegla ilegalna migracija, za šta je ova emotivna tema najčešće iskorišćena. Pitanje je ko može da dobije zaštitu i zato je potrebno raditi na unapređenju tih međunarodnih standarda. Takođe je onima koji dobiju zaštitu potrebno dati uputstva da se dobrovoljno vrate u zemlju porijekla.

Izrazio je zahvalnost Turskoj za postignuti sporazum za prihvatanje izbjeglica iz Sirije koji daje značajne rezultate, jer je prekinut ogroman priliv izbjeglica. Evropska komisija je predložila novi dogovor- pomoći ekonomije tih zemalja da se ljudi ne bi upuštali u rizik napuštanja, kao i onima koji su otišli da se dobrovoljno vrate.

Evropska komisija radi na unapređenju sistema azila.

U debati je tim povodom predstavnik Turske izrazio nezadovoljstvo, da nasuprot datoj podršci ne smatra da je dobro riješena situacija, zbog tri odobrene milijarde koje još uvijek nijesu dobili. Dobili su 300 000 eura za nešto što vrijedi 600 000. Najviše su ugroženi Sirijci. Sporazumi postoje, ali je, istakao je, neophodno da se ima djelotvorna saradnja, zbog neophodnih sredstava koja još uvijek ne stižu.

Alija Asko, poslanik u Parlamentu Turske je podsjetio da Turska sa 80 miliona stanovnika i 1 300 km granice sa Sirijom ima 2 700 000 izbjeglica iz Sirije, a sa onima iz Irana, preko 3 000 000 izbjeglica. To je veliko opterećenje za Tursku zbog čega očekuju obećanu djelotvornu pomoć, naglašavajući da moraju imati odgovarajuću implementaciju sporazuma da bi zaštitili izbjeglice na turskoj teritoriji i stvoriti tampon zonu sa Sirijom gdje bi se izbjeglicama omogućio život. Najvažnije je da se obezbijedi preživljavanje tih ljudi, pa iako Turska ima primarnu ulogu, neophodno je da svi zajedno ulože napor u tom cilju.

Evangelina Karakosta, poslanica Parlamenta Grčke je ocijenila važnim pružanje podrške za Evropljane ali i za susjedne zemlje, ističući nezavidnu ulogu Grčke koja se zbog geografskog položaja našla na izbjegličkoj ruti i, pored sopstvene ekonomske krize, u 2015. god. primila 875 000 izbjeglica, a u 2016. god. 150 000, pokazavši solidarnost. Trenutno ih je u Grčkoj 57 000 i to o trošku Grčke, jer nijesu dobili sredstva. Sada sve izbjeglice od marta mjeseca traže azil jer na taj način produžavaju boravak s obzirom da sa manjkom grčke administracije ne uspijevaju da obrade administrativno toliki broj izbjeglica za šta je grčkoj potrebna podrška EU. Zajedno sa poslanikom turskog Parlamenta podsjetila je da je ovo tragedija i ljudska patnja o kojoj se govori na brojnim skupovima i konferencijama ali da je bitno zajednički učestvovati u uklanjanju uzroka koji su svima poznati. Na državama je bitna uloga na usvajanju politika u ovoj oblasti, a urgentnost problema nalaže zajedničko djelovanje svih i donošenjem zajedničke strategije doći do rešenja. Isključiti zatvaranje granica, jer to nije slika Evrope kojom se predstavljamo.

To je tragedija, ljudska katastrofa, koja nije samo pitanje finansija nego i pitanje humanosti zbog ljudske patnje, zbog čega je poslanica Bosne i Hercegovine Nermina Kapetanović, potpredsjednik Odbora za spoljne poslove, član Zajedničkog odbora za ljudska prava (Partija demokratske akcije) predložila donošenje zajedničke deklaracije u cilju udruživanja u regionalnoj i međunarodnoj saradnji u zaštiti od diskriminacije jer se ovoj populaciji, među kojima je najviše djece i žena krše osnovna ljudska prava-pravo na život. Sramota je da se 10 000 ljudi utopilo u Sredozemlju. Istakla je takođe da je nepoštovanje Sporazuma sa Turskom neprincipijelno.

Olivier Onidi se saglasio da treba i oni u EU da podijele odgovornost tako što će prihvatiti u EU one kojima je potrebna zaštita, iako još postoje razlike po pitanju javnog mnjenja. Do kraja mjeseca Turskoj će biti uplaćena jedna milijarda kako bi se izbjegla humanitarna katastrofa, dok je jedna milijarda već prosljeđena Grčkoj za potrebe zdravstva.

Svjesni su da sistem azila treba da se revidira i uspostave jedinstveni kriterijumi na čemu intenzivno rade. Takođe vrlo intenzivno rade na obezbjeđivanju novih boravišta, radeći jako puno na relociranju i obezbjeđivanju pristojnog života za izbjeglice i sada je za 80 000 obezbijeđena zaštita i dostojan život. U tom cilju svake sedmice imaju koordinacione sastanke sa predstavnicima Turske i Grčke, kao i predstavnicima zemalja Zapadnog Balkana, sve ih okupljajući radi dogovaranja za preduzimanje radnji i što efikasnijeg djelovanja.

Po riječima Laure Ferrara, člana Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove (Grupa slobodne i direktne demokratije Evrope) nacionalni parlamenti igraju značajnu ulogu u rešavanju migrantske krize za čije rešavanje je potrebno brzo i koordinisano djelovanje zasnovano na principima solidarnosti i odgovornosti svih. Naročito što svi ovi principi nijesu sprovedeni u svim zemljama do kraja. Zato su migranti sve više izloženi krijumčarenjima. U tom cilju je neophodno unaprijediti Uredbu iz Dablina (član 80) –solidarnost mora da bude zagarantovana u svim zemljama. Uočeno je da nedostaje volja za sprovođenjem tih politika. Granice su opet zatvorene što dovodi u pitanje Šengenski sistem. Italija i Grčka, kao zemlje u kojima migrant prvo ulazi, suočene su sa ljudskim finansijskim nedovoljnostima, a zapravo je prva zemlja u koju uđe migrant najvažnija. Za sistem azila koji ne funkcioniše zatražena je revizija kako bi taj sistem centralizovali i zadržali program readmisije, uz poštovanje ljudskog dostojanstva. S druge strane, potrebna je pomoć zemljama iz koje migranti dolaze kako bi obezbijedili političku stabilnost. Treba prestati sa pomaganjem diktatorskim režimima, jer su svi oni uzroci migrantske krize. Sporazum EU i Turske nije dovoljan, jer je tretman u Turskoj nehuman. EU je obećala tri milijarde eura kako bi zaustavili migrantski priliv. Takođe, nemaju dovoljan dijalog sa Libijom. S druge strane postoji organizovani kriminal koji hoće da iskoristi situaciju i izvuče korist. Evidentna je i eksploatacija djece. Postavlja se veliko pitanje: kako primijeniti sva pravila koja postoje.

Učesnicima Interparlamentarne konferencije na kojoj su se njeni učesnici bavili temom koja je u posebnom fokusu interesovanja cijele Evrope, obratio se i član Delegacije iz Parlamenta Crne Gore, poslanik Vuk Roćen u okviru prvog panela, na temu: “Uloga parlamenata u vezi sa migracionom krizom: cjelovit pristup migracijama, azilu i granicama”.

Obraćajući se u ime Skupštine Crne Gore i Odbora za ljudska prava i slobode, Vuk Roćen je podsjetio da se Evropa danas suočava sa najvećom humanitarnom krizom od Drugog svjetskog rata, a efekti izbjegličke krize izazivaju zabrinutosti u svim zemljama pojedinačno, ali i u Evropskoj uniji, kao cjelini.

On je iskoristio priliku da, s tim u vezi, istakne punu posvećenost Crne Gore da na principima solidarnosti i saradnje doprinese ublažavanju posljedica izbjegličke krize. Naglasio je da je naša država spremna da preduzme sve mjere kako bi ostvarila blisku saradnju sa susjednim zemljama, zemljama moguće destinacije, kao i sa zemljama porijekla izbjeglica.

Takođe je podsjetio da Crna Gora ima iskustvo u izbjegličkim krizama iz vremena raspada bivše Jugoslavije kada je prihvatila preko 100000 izbjeglica, što je u tom momentu predstavljalo skoro petinu njenog stanovništva. To iskustvo čini Crnu Goru spremnom i za nove izazove koje naša država nije čekala, već im je išla u susret, temeljno se pripremajući za eventualni priliv migranata.

Iako u osnovi tranzitna zemlja, Crna Gora ispunjava sve standarde u pogledu zaštite migranata, a s obzirom na osjetljivu geopolitičku poziciju, kao država koja se nalazi na vanjskoj granici Evropske unije, posvećena je borbi protiv neregularnih migracija kroz ispunjavanje obaveza u okviru pregovaračkog poglavlja 24 - Pravda, sloboda i bezbjednost.

Obavijestio je prisutne da je od početka migracione krize Vlada Crne Gore izabrala proaktivan pristup kako bi se obezbijedila adekvatna zaštita i pomoć onima u nevolji i pokazala spremnost da se, u granicama svojih mogućnosti, suoči sa situacijom velikog priliva migranata i izbjeglica.

Vlada Crne Gore je 13. novembra 2015. usvojila Plan aktivnosti u slučaju velikog priliva migranata i izbjeglica na granice Crne Gore, koji ima za cilj da obezbijedi najveće moguće poštovanje ljudskih prava izbjeglica i migranata. Njime su planirane i mjere za ostvarivanje bliske saradnje sa susjednim zemljama, zemljama moguće destinacije, kao i sa zemljama porijekla, tamo gdje se to smatra potrebnim i u skladu sa međunarodnim obavezama Crne Gore. Formirani su Koordinacioni odbor i Operativni tim za implementaciju Plana u čemu će Crnoj Gori podršku dati UNHCR i Međunarodna organizacija za migracije, u skladu sa njihovim mandatom.

Planom su obuhvaćeni svi aspekti eventualnog priliva migranata: lokacije mogućih prelaza na granicama Crne Gore, logistički centri u Podgorici i Bijelom Polju, evidencija, ljudski resursi, smještajni kapaciteti, bezbjednosna pitanja, zdravstvena i socijalna zaštita, pravna pomoć i transport.

Definisana su mjesta mogućeg ulaska (iz pravca Republike Albanije, Kosova i Republike Srbije) i mjesta mogućeg izlaska migranata sa teritorije Crne Gore (prema Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj).

I pored toga što ne postoje konkretne naznake da se bilo kakav talas izbjeglica trenutno kreće ka Crnoj Gori našoj državi bi bilo potrebno svega nekoliko sati da ih spremno dočeka od momenta kad eventualno stigne informacija da su izbjeglice krenule prema našoj državi. Procjene su da je Crna Gora spremna za prihvata do dvije hiljade ljudi dnevno.

U fokusu pažnje nadležnih organa biće ljudska prava migranata, a sva lica koja budu radila na terenu biće obavezna da poštuju humanitarne principe, posebno načela nepristrasnosti, neutralnosti, nezavisnosti i humanosti. Posebna pažnja mora biti posvećena majci i djetetu, za koje će biti formiran poseban ugao, što korespondira sa preporukama Foruma ministara pravde i unutrašnjih poslova Evropske unije i Zapadnog Balkana, održanog u Sarajevu.

Poslanik Roćen je podsjetio na zajedničku ocjenu ministara pravde i unutrašnjih poslova Evropske unije od 8. oktobra 2015. u Luksemburgu, na kojoj su učestvovali i ministri država Zapadnog Balkana kada je saopšteno da svi moramo biti spremni na krizu koja će potrajati i deceniju. U tom smislu, Crna Gora spremno dočekuje eventualni priliv izbjeglica i migranata. U ovoj spremnosti, ne treba gubiti iz vida potrebu za podrškom Evropske unije državama našeg regiona koje su pogođene izbjegličkom krizom, jer im je neophodna osnovna humanitarna pomoć, ali i pomoć u izgradnji prijemnih i smještajnih kapaciteta, na način zaključen u Deklaraciji ministarskog sastanka u Luksemburgu.

U svom izlaganju je ukazao i na važnost jačanja regionalne i međunarodne saradnje, naročito u oblasti borbe protiv krijumčarenja izbjeglica i trgovine ljudima, razmjene informacija, te policijske i pravosudne saradnje. U Crnoj Gori važnim se smatraju i regionalne inicijative kao što je Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbjeglice (MARRI inicijativa) za koju je jednogodišnje predsjedavanje Crna Gora preuzela 10. juna 2015. godine, te Brdo proces i saradnju s relevantnim agencijama EU i međunarodnim organizacijama. Značaj pitanja vezanih za migraciju prepoznat je i u Zajedničkoj deklaraciji usvojenoj na Forumu MARRI 10. juna 2015. godine u Skoplju i u tom kontekstu je potrebno raditi na jačanju veze MARRI-ja s Evropskom unijom, u cilju efikasnijeg rješavanja ovih pitanja.

Takođe, podsjetio da je Crna Gora Zajedničkom izjavom o povezanosti i migracijama usvojenoj u Ohridu, 15. juna 2015. potvrdila posvećenost povezivanju, dobrosusjedskim odnosima, regionalnoj saradnji i evropskoj integraciji zemalja Zapadnog Balkana i prepoznala značaj preuzimanja pune odgovornosti za efikasan odgovor na migratorne i bezbjednosne izazove za bolju povezanost regiona.

Važnim u Crnoj Gori smatraju i zakonodavni okvir u oblasti migracija koji unaprijeđen donošenjem novog Zakona o strancima (stupio na snagu 1. aprila 2015.), a tokom ove godine biće donešen novi Zakon o azilu, usklađen s evropskim standardima utvrđenim u pravu Evropske unije, a koji je jula 2015. dostavljen Evropskoj komisiji na mišljenje.

Sa novim zakonom će se uspostaviti efikasan i jedinstven sistem azila u kome se tražiocima garantuju, kao i u zemljama EU, jednake šanse za uspjeh u postupku, kao i garancije za isti tretman, propisivanjem bržeg, djelotvornijeg i ekonomičnijeg postupka, kao i mogućnost sprečavanja zloupotrebe postupka i sankcionisanje takvog postupanja. Novi zakon prepoznaje potrebu da se uspostave i primjenjuju pravične i ekspeditivne procedure azila, kako bi se pravovremeno identifikovali oni kojima je potrebna međunarodna zaštita i oni za koje to nije slučaj, čime će se izbjeći duga razdoblja nesigurnosti za tražioce azila, obeshrabrila zloupotreba sistema azila i olakšali ukupni zahtjevi u sistemu prijema.

Crna Gora je donijela novu Strategiju za reintegraciju lica vraćenih na osnovu sporazuma o readmisiji za period 2016-2020. Izrađen je Nacrt Šengenskog akcionog plana i dostavljen Evropskoj komisiji na komentare, a isti će pored pitanja bezbjednosti granica po šengenskim standardima, na adekvatan način obraditi planove za suzbijanje i prevenciju neregularnih migracija, kao i pitanja azila.

Posmatrano s aspekta ljudskih prava i sloboda, veoma je značajno što je Crna Gora kao članica i potpisnica konvencija i protokola o statusu izbjeglica uglavnom uskladila svoje zakonodavstvo sa pravnom tekovinom Evropske unije.

Značajna pažnja je posvećena i administrativnim kapacitetima i infrastrukturi u ovoj oblasti. U cilju stvaranja uslova za obavljanje poslova kontrole kretanja i boravka stranaca u skladu sa standardima i preporukama EU, otvaranjem Prihvatilišta za strance, kapaciteta 46 lica, u decembru 2013, stvoreni su odgovarajući prihvatni kapaciteti za smještaj neregularnih migranata.

Od otvaranja do 31. decembra 2015. smještajem u Prihvatilište, sloboda kretanja je ograničena za 158 neregularnih migranata. Od ovog broja najviše je bilo državljana Srbije (40), BiH (24) i Bangladeša (15). U periodu od 1. januara do 1. maja 2016. u Prihvatilištu za strance smješteno je ukupno 43 lica, dok je izvršena repatrijacija 24 lica.

3. februara 2014. stavljen je u funkciju Centar za tražioce azila, kapaciteta 65 mjesta. U slučaju popunjenosti smještajnih kapaciteta Centra ili u slučaju iznenadnog priliva velikog broja tražilaca azila, obezbijediće se se alternativni smještaj za lica iz sistema azila.

U periodu 2007-2015. zahtjev za azil su podnijela 9284 lica. U ovom periodu je zabilježen veliki rast broja tražilaca azila – tako je u 2007. bilo svega 3 zahtjeva, da bi u 2015. u Crnoj Gori azil zatražilo 1611 lica. Lica koja su tražila azil u Crnoj Gori su uglavnom državljani zemalja sa područja Afrike i Bliskog Istoka. Navedena lica u velikom broju zloupotrebljavaju institut azila u Crnoj Gori radi izbjegavanja odgovornosti za počinjene prekršaje, kao i da bi izbjegli vraćanje u zemlju porijekla odakle su nelegalno ušli u Crnu Goru po Sporazumima o readmisiji. U 2015. u Centru je ukupno zbrinjavano 1009 lica iz sistema azila.

Poslanik Roćen je ovom prilikom smatrao važnim ukazati da je nakon potpisivanja sporazuma EU – Turska o rješavanju migrantske krize i prekida Zapadno-balkanske rute, osjetno smanjen broj tražilaca azila u Crnoj Gori. Tako je od 1. januara 2016. do 1. juna 2016. podniet 91 zahtjev za dobijanje azila. U ovom periodu, donijeto je 9 rješenja o odbijanju zahtjeva za dobijanje azila, 75 zaključaka o obustavi postupka, 5 rješenja o priznavanju statusa izbjeglice, 2 rješenja o odobravanju dodatne zaštite, 3 rješenja o produženju dodatne zaštite, 11 rješenja o ukidanju statusa izbjeglice i 1 rješenje o ukidanju dodatne zaštite, dok nema zahtjeva u postupku odlučivanja. Trenutno je na snazi 16 odobrenih zaštita u Crnoj Gori, od čega 8 statusa izbjeglice i 8 dodatnih zaštita. Prosječno trajanje procedure je deset dana, a u najvećem broju slučajeva donijeti su zaključci o obustavi postupka, jer su tražioci azila u toku trajanja postupka napustili Crnu Goru, te su postupci obustavljeni.

Kada je riječ o neregularnim migracijama, u Crnoj Gori u periodu od 1. januara do 31. decembra 2015, u nezakonitom prelasku državne granice spriječeno je 255 lica, a od 1. januara do 1. maja 2016. godine 44 lica, od čega 17 na graničnim prelazima, a 27 van graničnih prelaza.

Ono što se sa sigurnošću može zaključiti jeste da su stabilnost, kvalitetno upravljanje i zajedničko djelovanje ključni pravci daljeg razvoja sistema upravljanja migracijama i izbjegličkom krizom na nivou Evropske unije, država Zapadnog Balkana i Istočnog Mediterana.

Svakako da je na ovom putu potrebna pomoć šire javnosti i donatorske zajednice u vezi sa potrebama migranata i zemalja koje se nalaze na ruti Zapadnog Balkana, a nemaju pristup postojećim fondovima namijenjenim za rješavanje ovakvih pitanja.

Kao što je poznato i kao što je istakao na početku, Vuk Roćen je podsjetio da je Crna Gora u svojoj istoriji više puta pokazala visok nivo solidarnosti i humanosti primajući veliki broj izbjeglica, što će to činiti i u narednom periodu.

Svakako, istakao je Roćen, da će Crna Gora u suočavanju sa migrantskom krizom poštovati i pratiti politiku država članica Evropske unije, prilagođavajući svoje mehanizme svim okolnostima koje ta situacija nosi sa sobom.

Predstavnik Turske, Hajati Tekin, član Odbora za unutrašnje poslove (Republikanska narodna partija) se složio da ovaj problem mora da se riješi solidarnošću sa zemljama EU, a po njegovoj ocjeni postoje dvostruki standardi i u Turskoj i u EU.

Eliza Vozenberg iz EP, zamjenica člana Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove, član Delegacije Zajedničkog parlamentarnog odbora EU-Turska (Grupa evropske narodne partije) je podsjetila da je ovaj akutan i ozbiljan problem pogodio najviše Grčku, Italiju i Maltu, ali to ne treba da bude samo njihov problem- to je evropski problem. Politika migracija i azila treba počivati na jednakom teretu i odgovornosti. EU je po svom duhu promovisana kroz solidarnost koja u ovom problemu do sada nije postojala. Solidarnost treba da ide u dva smjera-prema zemljama prihvata i zemljama porijekla. Iako bi zemlje članice EU trebale imati zajedničku politiku to se nije pokazalo, čak se u pojedinim nacionalnim parlamentima (Slovenija, Litvanija) glasalo da se odbiju odluke Vijeća EU. Zapravo pojedini nacionalni parlamenti djeluju nacionalno iako bi trebalo da pokažu solidarnost. Iako ne znači da, shodno Lisabonskom

ugovoru, države članice mogu postupati samovoljno, nacionalni parlamenti moraju preduzeti radnje za implementaciju odluka EU. Tu postoje ozbiljni problemi jer zemlje na jugu nemaju infrastrukturu, npr. Grčka. Grčka ne može sama preuzeti odgovornost. Zato je neophodno da dođe do redistribucije izbjeglica u druge zemlje prema bruto proizvodu. Ukoliko nacionalni parlamenti to ne žele onda nema jedinstvene politike, niti solidarnosti, koja je ključna, a njen nedostatak će urušiti sistem EU. Zato predstavnici nacionalnih parlamenata moraju prenijeti poruku u svojim zemljama, jer sve jednodrane izjave zemalja da neće primati izbjeglice podrivaju EU. EU je preduzela mjere ekonomskog pritiska-150 000 eura kazne/sankcije za svakog ko odbije da primi izbjeglicu. Stoga su pozvali nacionalne parlamente da ozbiljno shvate ovaj problem, jer je ovo pitanje cijele EU, Turske, druge, treće zemlje-svi su suočeni sa ovim problemom i svi treba da pokažu ljudsku stranu EU.

Predstavnik kosovskog Parlamenta Fadil Demaku, potpredsjednik Odbora za unutrašnje poslove, bezbjednost i nadzor nad kosovskim bezbjednosnim snagama (Demokratska partija Kosova PDK) Ocjenjuje da je krajnja destinacija migranata EU i zbog toga treba da se nađe zajednički odgovor. Smatra da bi vizna liberalizacija doprinijela sprečavanju ilegalne migracije i trafikinga. Zemlje proširenja imaju ključnu ulogu u rešavanju ovog problema zbog čega treba usvojiti zajedničku politiku u cilju poboljšanja uslova života u ovom regionu.

Olta Xhaska iz Parlamenta Albanije, član Odbora za rad, socijalna pitanja i zdravstvo (Socijalistička partija) je ocijenila da migracije svakako doprinose širenju terorizma i Zapadni Balkan ne treba biti kolateralna šteta, zbog čega je neophodno zajedničko djelovanje. Albanija je tranzitna zemlja, ne destinacije zbog čega treba zaštitu kako bi se izbjegli problemi na granici, zaštita od opasnih puteva kao i zaštita ranjivih grupa. Albanija ima plan za hitno djelovanje, ali je bitno obezbijediti saradnju i sa bezbjedonosnim snagama. Finansijski problem je ključni u rešavanju ovog problema ali je ipak potrebno djelovati kolektivno, jer se radi o našem problemu.

Mario Karamatić, iz Parlamentarne Skupštine Bosne i Hercegovine, potpredsjednik Zajedničkog odbora za ljudska prava, potpredsjednik Odbora za trgovinsku i spoljnu politiku, carine, saobraćaj i komunikacije, član Zajedničkog Odbora za odbranu i bezbjednost (Hrvatska demokratska partija) je uočio da se na ovoj Konferenciji priča samo o posledicama, ne i uzrocima. Uzrok svega je borba velikih zemalja za političke ili ekonomske interese. Nacionalni parlamenti bi po ovom pitanju trebalo da budu u zajedničkom djelovanju, a njegova koleginica Nermina Kapetanović je predložila da se napravi humanitarni koridor za sirijsku djecu kojima je potreban operativni zahvat, jer na Balkanu postoji iskustvo ratne hirurgije.

Eliza Vozemberg, iz EP, zamjena člana Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove, član Delegacije Zajedničkog parlamentarnog odbora EU-Turska (Grupa evropske narodne partije) je istakla da se ovdje radi o razumijevanju, humanom evropskom pristupu što je njihova moralna odgovornost da budu politički odgovorni.

Sesilija Vikstrom, iz EP, član Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove (Grupa saveza liberala i demokrata za Evropu) je rekla prisutnima da se taj sistem primijenjen prošle godine pokazao neuspješnim i nije pružio ljudima tražiocima azila efikasan pristup, niti je dobio povjerenje građana EU. Prošle godine uvedene hitne mjere nijesu funkcionisale. Sada smo za samo nekoliko dana postigli dogovor o premještanju rute u Grčkoj i Italiji i tek zadnjih nekoliko sedmica izvlačimo zaključke-Evropska komisija je dala preporuke za Lisabonski dogovor, za azil, za preseljenje, da bi se cijeli sistem reformisao na održiv način. Uspostavljena su tri kriterijuma za reformisanje sistema: -uspostaviti sistem azila koji će funkcionisati na odgovarajući način za ljude kojima treba međunarodna zaštita,-ukoliko svu odgovornost prebacimo malim zemljama, nijesmo postigli ništa,-to mora biti sistem koji stvara pozitivne pristupe i pravi podsticaje. Stoga se mora izaći iz naših pozicija i naći zajedničko rješenje koje će vratiti povjerenje građana EU u sistem azila i sistem vrijednosti EU. Zato, istakla je izvjestilac u Evropskom parlamentu za Uredbu iz Dablina, narednih dana treba svi da radimo da bi se postiglo rešenje.

U polemici između makedonskih predstavnika sa grčkim i sa predstavnicima EU, Petre Šilegov, zamjenik člana Odbora za politički sistem i odnose među zajednicama (Socijaldemokratska unija makedonske partije- SDSM) je skrenuo pažnju da grčka i makedonska delegacija treba da ostave bilateralne odnose po starani i nije dobro da se ova tema iskoristi u političke svrhe. Mora postojati jedinstven pristup

po pitanju migranata, azilanata i granica, a pitanje je šta Evropski parlament može da uradi sa nacionalnim parlamentima na Balkanskoj ruti. Mi moramo, po njegovoj ocjeni, bilateralno razmjenjivati informacije na ovu temu, upravljanje granicom i uskladiti svoje aktivnosti sa EU i primijeniti iste propise i iste standarde, zato što će ova migrantska kriza izazvati velike posledice narednih 10-15 godina.

Prvi dan Interparlamentarne konferencije završen preporukama Evageline Karanoste, poslanice iz Parlamenta Grčke koja je rekla da svi moraju, uz sve poteškoće u svojim zemljama, primiti te ljude i pružiti im pomoć na putu do zemalja EU, a Sesilija Vikstrom iz EP, da ovog puta na pravi način treba formulisati propise koji će biti djelotvorni i efikasni, da se moraju vratiti na osnove i da treba uništiti zidove i izgraditi mostove, što je ujedno bila i poruka sa prvog dana Interparlamentarne konferencije u Evropskom parlamentu.

*****

Drugog dana Interparlamentarne konferencije predsjedavajući, Ričard Čarneki, potpredsjednik Evropskog parlamenta je u pozdravnoj riječi istakao da je Turska trenutno domaćin najvećem broju izbjeglica u svijetu i da EU treba da napravi razliku između izbjeglica koje moraju ući u EU i onih koje to nijesu. Pozdravio je potpisivanje sporazuma za readmisiju između Turske i Grčke. Ocijenio je da spoljna politika EU mora biti okrenuta unaprijed, kao i zemljama Zapadnog Balkana nazivajući taj prostor “naše dvorište”.

Najavio je da će na Interparlamentarnoj konferenciji Fabrice Leggeri, izvršni direktor FRONTEX-a govoriti o migracionoj krizi EU i stanju na granicama EU sa zemljama proširenja.

Takođe, održane su tri panel diskusije na teme: “Poboljšan nadzor izvršne vlasti i jačanje operativnih sposobnosti”, “Parlamenti kao forumi za stvaranje javnih politika koji okupljaju izvršnu vlast i civilno društvo” i “Jačanje interparlamentarne i regionalne saradnje nadležnih vlasti”.

Uvodna izlaganja u okviru ovih panela imali su: Manolis Kefalogiannis, Angel Dzhambazki, Ana Gomeš, članovi Odbora za spoljne poslove Evropskog parlamenta, kao i po jedan poslanik iz parlamenta zemalja proširenja.

Fabrice Leggeri, izvršni direktor FRONTEX-a je informisao da je FRONTEX od januara do maja 2016. registrovao oko 330 000 nelegalnih prelazaka granica, a da je broj dolazaka migranata 2015. bio mnogo veći. U proljeće 2016. je taj broj drastično smanjen, u maju ih je bilo manje od 1500-1800 iz Turske na grčka ostrva. U maju prošle godine na grčka ostrva je bilo 20 000 nelegalnih prelazaka. U ovom trenutku je u prosjeku 50-60 prelazaka ljudi koji svakodnevno pristizu što je situacija kojom se može upravljati. Između Srbije i Hrvatske u maju je bilo 1700 nezakonitih prelazaka, a u aprilu manje. Zapravo se može reći da je ova ruta nestala. Iz Makedonije u Srbiju postoji 3000 nezakonitih prelazaka. Sistem praćenja pokazuje da je ruta preko Zapadnog Balkana sada zatvorena. Iako je ova ruta za sada zatvorena i pod kontrolom, postoje hiljade migranata zatočenih u Grčkoj koji su premješteni iz Idomenija na druga mjesta u kontinentalnom dijelu. Vjerovatno će pokušati da zaobiđu granične kontrole u Makedoniji, Bugarskoj i Albaniji. Međutim, taj broj izbjeglica je ograničen i sve granice su pod kontrolom. Mora se istaći da su uslovi za ovakva putovanja migranata vrlo opasni. Po sporazumu o readmisiji iz Grčke u Tursku, FRONTEX je organizovanjem prevoza feribotom vratio 500 migranata i to onih čiji zahtjev za azil nije u proceduri. Taj broj je za sada mali. Izazov je sada za EU, a problem za Grčku zbog velikog broja zahtjeva za azil kojima Grčka zbog malog broja administracije nije u mogućnosti da ih efikasno rješava. Zato Grčka sada nije bezbjedna zemlja. FRONTEX je od 1. juna 2016. Projektom “Posejdon” inicirao novu proceduru za azil angažujući 500 svojih službenika i 15 plovila na Mediteranu. Takođe 600 graničnih službenika i 15 plovila u okviru operacije “Trinton”, približavajući se Libanu radi spašavanja izbjeglica u moru. Takođe su pružili pomoć u Bugarskoj, Srbiji i Mađarskoj pojačavanjem mjera nadzora i angažovanjem po 100 graničnih službenika na graničnim prelazima. Sporazumom radnim sa Srbijom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom, Kosovom i Albanijom i memorandumom o razumijevanju sa Turskom, FRONTEX je sada ključni igrač na području zemalja Zapadnog Balkana koje su zemlje tranzita, što je razlika. Ove zemlje treba da se pripreme za upravljanje granicama u ovom dijelu.

Predstavnici turskog Parlamenta, Hajati Tekin, član Odbora za unutrašnje poslove (Republikanska narodna partija) i Ali Ozkaja, član Odbora za pravosuđe (Partija za pravdu i razvoj) jednodušni su u ocjeni

da postoji smanjenje migranata prema Evropi i da je tome Turska mnogo doprinijela. Ali sada je Turska u problemu jer izbjeglice idu u Tursku čije vlasti ne mogu pokriti enormne troškove, za šta su zatražili podršku.

Iz FRONTEX-a su iznijeli podatke da patrole u turskim vodama ali i policijske kontrole u Turskoj drže situaciju pod kontrolom i za razliku od prošlog ljeta kada je blo 5-7 hiljada migranata dnevno, sada je to 50 dolazaka dnevno, što je posledica boljeg upravljanja njihovom zapadnom granicom.

Mali broj vraćenih migranata iz Grčke u Tursku-svega 500, usporava princip jedan vraćeni migrant za ulazak jednog Sirijca u EU i teče sporo. Pa ipak, uspostavljeni sistem FRONTEX-a i EU u tri linije:-ne mogu se pustiti ljudi na moru u nevolji i da umiru,- ne želi se doprinositi kriminalnim aktivnostima i kriminalnom tranzitu i- ne mogu se vraćati izbjeglice sa mora u Libiju zbog zaštite ljudskih prava u zemljama porijekla. Trenutna situacija ne omogućava uspostavljanje saradnje sa Libijom.

Mari-Kristin Veržiat, član Odbora za spoljne poslove, član Delegacije Parlamentarne skupštine Unije za Mediteran (Konfederalna grupa evropske ujedinjene ljevice i Nordijske zelene ljevice) je svojim izlaganjem i otvorenošću izazvala veliko interesovanje učesnika Konferencije. Smatra da Evropa nije na zavidnom stepenu demokratije zatvaranjem granica i sve većim nepoštovanjem međunarodnog prava, a pri tom od ostalih, i zemalja čiji predstavnici su na Konferenciji, traži puno-potpisivanje Ženevskih konvencija, Konvencije o pravima žena... Glavni problem sa kojim smo suočeni je da Evropa nema viziju. Francuska koja ima najstariju migracionu politiku je posle II svjetskog rata pozvala ljude iz svojih kolonija da dođu u Francusku. A prije 100 godina 50 miliona ljudi je otišlo iz Evrope. A, po njenim riječima, naše države članice rade upravo suprotno, naglašavajući da prisutni na Konferenciji dolaze iz država koje traže viznu liberalizaciju, što podrazumijeva iste kriterijume. Smatra da se varamo kada pravimo razliku između dobrog i lošeg izbjeglice. To radimo i sa Turskom. Sve je više izbjeglih žena i djece. Od 65 miliona izbjeglih polovina su djeca. Dolaze sve mlada i mlada djeca i to bez pratnje. Broj ljudi koji se dave u moru je sve veći i veći-blizu 30 000 ljudi se udavilo u moru. Jednu trećinu spašavaju trgovački brodovi, a ne policija. To su ljudi koji kreću na sve opasnije puteve. A što više zatvorimo granice imaćemo više krijumčarenja ljudi. Ono što nije dostojno EU jeste ta trgovina ljudskom bijedom. S druge strane u zemljama EU je demografski priliv zahvaljujući migracijama. Evropi su potrebni migranti što ne znači širom otvoriti vrata EU, nego odgovorno otvoriti granicu.

Dritan Abazović, poslanik iz Parlamenta Crne Gore i član Odbora za ljudska prava i slobode, ocijenio je izlaganje g-đe Veržiat najboljim izlaganjem za dva dana trajanja Konferencije. I najviše realističnim. Istakao je da u Crnoj Gori nemaju ovaj problem ali da žele da primijene evropske vrijednosti, ocjenjujući da ovo nije socijalni i ekonomski problem, nego prevashodno politički. Svjedoci smo da su ovi problemi sa ratovima u kriznim žarištima počeli prije nekoliko godina. Svi ti problemi postoje što EU nema aktivniju spoljnu politiku. Ukoliko EU bude čekala da se problem rešavaju, to neće biti dobro. Dizanje zidova i zatvaranje granica u nekim zemljama nijesu evropske vrijednosti. Podržavajući njenu priču, izrazio je nadu da će sa članovima Evropskog parlamenta naći načina da se promovišu evropske vrijednosti.

Izvršni direktor FRONTEX-a, Ležeri je rekao da je EU utrostručila budžet za njihove potrebe, u 2015.god. je bio 67 miliona, a u 2016. 102 miliona. Na moru su spasili 50 000 migranata, od toga 35 000 u Egejskom, a 15 000 na Mediteranu.

Poslanica Erike Karakosti, je čestitajući g-đi Vežijan na izlaganju pitala koliko smo svi zainteresovani za ljudska prava, pitajući zašto tako malo ljudi ima u postupku readmisije što Grčkoj pravi sve više problema. Takođe smatra važnim do koje mjere držimo zatvorene granice i kontrolišemo ih. Oni u Grčkoj moraju da se bave problemom izbjeglica, a sa druge strane, zbog ekonomske situacije, imaju odliv mozgova, a zbog svega toga poremećaj strukture stanovništva. I tu se postavlja pitanje: da li zatvoriti granice ili pomoći izbjeglicama.

Zahvalnost g-đi Veržijan za izlaganje izrazila je i poslanica Nermina Kapetanović iz Bosne i Hercegovine, jer je svojim stavovima uvjerila da imamo zajedničke stavove i vrijednosti. Za nju je neshvatljivo da pojedine zemlje neće da prime izbjeglice zbog vjerske pripadnosti, zbog čega ne treba zaboraviti odati priznanje Grčkoj, Turskoj, Srbiji i Makedoniji koji su puno pomogli u izbjegličkoj krizi. Smatra značajnim doprinos FRONTEX-a koji je lider u toj oblasti, naročito na ostvarenom napretku saradnje na Balkanu, što treba i dalje nastaviti.

Manolis Kefaložianis, poslanik Evropskog parlamenta, predsjedavajući Zajedničkom parlamentarnom odboru EU-Turska, član Odbora za spoljne poslove je izjavio da Evropa danas pravi ogromne korake unazad. Smatra da u Evropi imaju samo monetarnu, ne i stvarnu ekonomsku uniju. Savezni budžet SAD-a imaju budžet za saniranje kriza, EU nema taj budžet. 100 miliona budžeta FRONTEX-a nije nešto naročito danas u Evropi. Razgovaramo puno, no Evropa, nažalost nije uspjela da upravlja sa izbjeglicama. Liban je sa 1,5 milionom izbjeglica uspio da upravlja, a Evropa milion izbjeglica ne može da riješi. S druge strane, Turska ima tri miliona izbjeglica i ona uspijeva u tome nekako. A zašto Evropa ne uspijeva treba dobro razmotriti. Nemaju, po njegovim riječima, pametno liderstvo u Evropi. U ovom trenutku je isplivao populizam. Smatra da se granice Evrope pomjere do Idomenija-grada od kartona i plastike. Situacija se trenutno promijenila, međutim, po njegovoj ocjeni prekršene su Ženevske konvencije. Sad ljudi iz Grčke idu preko Italije. Smatra da je krajnje vrijeme naći rešenje i prevazići ove birokratske rasprave. Generalno, na čitavom ovom kontinentu ljudi se ne slažu sa politikom koju je EU usvojila, a kako je ocijenio, mora biti dinamična ako ne želi postati dinosaurus u muzeju.

Mufera Sinik iz Parlamenta Kosova, član Odbora za prava, interes zajednica i povratak (Kosovsko turska demokratska partija) zamjera da EU 70 godina gradi demokratiju i institucije koje nijesu bile dovoljne da odgovore na problem migracione krize. Učinjeni su naponi na Zapadnom Balkanu da se problem riješi, a EU to nije i sada se našla u velikom problemu. Sada se Turska našla u vatri migracija i postavlja se pitanja da li je prikladno da Turska sama rešava ove probleme pa i problem readmisije.

Angel Džambazaki, poslanik Evropskog parlamenta i član Odbora za spoljne poslove smatra da su parlamenti sve manje u nadzornoj politici, a sve više publikum prema javnosti. Stoga parlamenti treba da imaju aktivniju ulogu u promovisanju propisa za zaštitu granica. Sam sa svojom političkom grupom nije podržavalac politike migracija u EU. Ocjenjuju da treba imati selektivniji pristup ulaska, iako treba pomagati izbjeglicama i raditi na njihovoj zaštiti. Smatra da EU nema jedinstveni kriterijum. Važno je da se održi suverenitet inače će se dovesti u pitanje stabilnost EU. EU je na neki način talac. Sporazum o vraćanju izbjeglica se ne poštuje, jer Turska ne pokazuje spremnost da se on realizuje, već se koristi kao politički instrument u Turskoj.

Ovo je izlaganje izazvalo reakciju Saima Baškama, turskog poslanika smatrajući ih nepravednim komentarima prema vlastima Turske, zato što je u Turskoj tri miliona izbjeglica što traži velike finansije Turske. Postavlja se pitanje koliko je Evropa učinila za izbjeglice, jer to nije pitanje ni Grčke ni Turske, već cijelog svijeta i ne treba oni da se nose sa tim globalnim problemom na lokalnom nivou.

Džambaski je ocijenio da niko konstruktivno ne doprinosi problemu. Pristup je dosta iracionalan, a Turska je odigrala efikasnu ulogu i niko ne može optuživati Tursku.

Ana Gomeš, poslanik Evropskog parlamenta, član Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove, zamjena člana Odbora za spoljne poslove je mišljenja da treba povezati ljudska prava i odbranu. Migracije i izbjeglice nam ne predstavljaju prijetnju. Ovi koji nas napadaju su naši građani i naše politike mogu da objasne zašto se oni tako ponašaju. Ne prihvata da se stigmatizuju izbjeglice i da su oni ti koji dovode teroriste u EU. Ako ne mogu da objasne korjene ove migrantske krize, ovog globalnog kretanja, EU je u stvari žrtva sopstvenog uspjeha. A zapravo imamo manje Evrope, zato što nijesmo odgovorili na korjene migrantske krize. Po njenoj ocjeni, oni u EU nijesu imali djelotvornu spoljnu politiku. I tu Evropa nosi veliku odgovornost. Način da Evropa odgovori na ovo pitanje nije da to prebaci Turskoj i upravo svojim pogrešnim aktivnostima tome doprinosi. A zapravo, Evropi je potreban priliv ljudi, migranata i promjena demografske strukture. Na Evropskom parlamentu je da se revidira Regulatoriva iz Dablina, da se unaprijedi sistem azila, da se traži solidarnost i od onih koji dolaze, jer smo u svemu ovome, po njenoj ocjeni, neuspješni i ne poštuju međunarodne standarde. Ona jeste za zaštitu vanjskih granica ali se to ne može raditi kršenjem ljudskih prava i prava izbjeglica. Nema ograda koje će spriječiti ljude da dođu i zaštitite živote.

Poslanik iz Parlamenta Crne Gore, Zoran Miljanić je podržao izlaganje Ane Gomeš i tvrdnju da izbjeglice nijesu prijetnja. Naši borci koji idu u ratove su prijetnja. S tim u vezi je u crnogorskom Parlamentu dao predlog za izmjenu krivičnog zakonodavstva onih ljudi koji idu u rat u krizna područja da budu krivično kažnjeni. Takođe ne bi isključio opasnost od terorizma. Nije potrebno puno izbjeglica da bi se među njima našao neko zadojen vjerskim ili drugim razlozima da izazove velike žrtve i da se u Evropi suočimo sa

katastrofom velikih razmjera. Međutim, treba bliska saradnja zemalja, članica EU i zemalja proširenja, razmjena informacija parlamenata, odbora, da ne bi došli u situaciju da kasno progovorimo o tome. Dosta je jedan takav slučaj da sve izbjeglice budu stigmatizovane i dovedene u nezgodan fokus. Po njegovim riječima pitanje je šta EU preduzima u samim državama –Siriji, Iraku i Avganistanu, u zemljama porijekla odakle dolaze izbjeglice da bi se “bolest spriječila” i da li EU ima mehanizme za to.

Odgovarajući na ova pitanja, Ana Gomeš se složila u vezi sa bezbjedonosnim razlozima, ali je istakla odgovornost prema izbjeglicama, naročito kada roditelji dolaze sa djecom radi obrazovanja i da se ti razlozi moraju uvažiti. A što se tiče terorista, oni su svuda oko nas. Teroristi su u Parizu koristili izbjegličke pasoše. Samim teroristima se ide u prilog sa teorijom da su među izbjeglicama teroristi. Ne zanemarujući taj problem i da su teroristi svuda oko nas, za šta su nam potrebne djelotvorne procedure, kontrola i djelotvorne akcije sa zemljama koje nijesu članice EU. Ocijenila je da nam trebaju integrisane politike uključujući i spoljnu politiku za rešavanje kriznih žarišta i onemogućavanje izvora šverca i kriminogenih radnji. Jedno od rešenja je privremena zaštita kroz azil (korištena iz vremena bivše Jugoslavije)-dozvoliti im da nađu utočište i kada se stvore uslovi da se vrate u svoje zemlje. Moramo uložiti trud da ih integrišemo i pripremimo u međuvremenu za povratak. Izrazila je žaljenje što u tome još nijesu uspjeli, jer je to dugoročni zadatak ali ukazala na potrebu provjeravanja šta parlamenti treba da urade.

Edvard Kukan, poslanik EP i član Odbora za spoljne poslove je predložio da se preduprijedi migrantska kriza kroz princip solidarnosti, pitanje azila, upravljanja granicama i kako ostvariti saradnju među zemljama i sa EU u rešavanju jednog od najhitnijih izazova danas.

****

INFORMACIJA
SA SEMINARA „OD RIJEČI DO DJELA- KA INTEGRACIJI ROMA“,
održanog u Podgorici 5. jula 2016. godine

Poslanik Zoran Miljanić, član Odbora za ljudska prava i slobode učestvovao je na Seminaru “Od riječi do djela- ka integraciji Roma”, održanom 5. jula 2016. godine u Podgorici.

Seminar je organizovala Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori, u saradnji sa Generalnim direktoratom Evropske komisije za susjedstvo i pregovore o proširenju, a učestvovali su predstavnici državnih i lokalnih institucija, ambasadori država članica EU, međunarodne organizacije, nevladine organizacije i predstavnici romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori.

Uvodna obraćanja na Seminaru imali su dr Suad Numanović, ministar za ljudska i manjinska prava u Vladi Crne Gore, Marta Garcia Fidalgo, koordinatorka za politiku integrisanja Roma u Generalnom direktoratu Evropske komisije za susjedsku politiku i pregovore o proširenju, ambasadorica Janina Hrebičkova, šefica Misije OEBS-a u Crnoj Gori i Samir Jaha, predstavnik NVO “Mladi Romi”.

Ukazali su da je ovo treći seminar posvećen pitanjima Roma, a prethodni su organizovani 2011. i 2014. godine. Od tada su ostvareni važni pomaci u ovoj oblasti, kako na evropskom, tako i na nacionalnom nivou. Posebna pažnja bila je usmjerena na pitanja integrisanja Roma i Egipćana u Crnoj Gori i na izazove u pet ključnih oblasti: obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo, stanovanje i u oblasti anti-diskriminacije. Takođe, bilo je riječi o konkretnim dostignućima Crne Gore i o onome što je još potrebno realizovati u budućnosti.

Ministar za ljudska i manjinska prava dr Suad Numanović je izrazio zadovoljstvo zbog regionalnog pristupa u rješavanju problema romske populacije. Romi se suočavaju sa brojnim problemima i veći dio populacije živi na marginama društva.

Ministar Numanović je naglasio da je Vlada Crne Gore posvećena kreiranju i implementaciji politika za brže i potpuno socijalno uključivanje kao i poboljšanje ekonomskog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, što je svakako komplementarno sa glavnim ciljem nedavno pokrenute Inicijative Integracija Roma 2020, koja je uslijedila nakon završetka Dekade inkluzije Roma 2005-2015. Politike Vlade Crne Gore u ovoj oblasti sadrže mjere i aktivnosti koje kroz multidisciplinarni pristup svih nadležnih institucija i imaju za cilj da pruže pomoć prije svega pojedincu i njegovoj porodici. Naveo je da takvim pristupom ubrzavamo procese integracije romske i egipćanske zajednice u cjelini.

Vlada Crne Gore kontinuirano radi na poboljšanju obrazovne strukture romske i egipćanske populacije. U protekloj deceniji broj romske i egipćanske djece u osnovnom obrazovanju gotovo se utrostručio. Skoro da nema napuštanja škola od strane romskih učenika. Sve je više đaka u srednjim školama i na fakultetima. Ohrabrujuća je činjenica da je svaki pripadnik romske i egipćanske populacije koji je završio fakultet radno angažovan. Svake godine u saradnji sa Romskim obrazovnim centrom obezbjeđuju se stipendije za učenike srednjih škola i studente pripadnike romske populacije. Takođe, obezbjeđuju se besplatni udžbenici i školski pribor. Radionice za učenje romskog jezika organizuju se u cilju očuvanja identiteta ove populacije. Za određeni broj djece romske populacije organizuju se besplatna ljetovanja i zimovanja.

Ministar je naglasio da je regulisanje pravnog statusa bitan preduslov za postizanje uspjeha u integrisanju romske populacije. Posjedovanjem neophodnih dokumenata pripadnici romske i egipćanske populacije stižu uslove da kao i drugi građani imaju pristup svim pravima u skladu sa zakonom.

Zaključno sa 2015. godinom na evidenciji Zavoda za zapošljavanje bilo je 1542 lica, pripadnika romske i egipćanske populacije. Uredbom o načinu ostvarivanja zdravstvene zaštite obezbijedeno je da se pripadnici romske i egipćanske populacije izjednače sa ostalim stanovništvom, tako da nema normativnih prepreka za ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu.

Značajna pažnja je posvećena rješavanju stambenih problema Roma, pa je u Kampu Konik izgrađeno 48 stambenih jedinica, a u Nikšiću su dodijeljene 62 stambene jedinice. Planirana je izgradnja stambene zgrade u Beranama i Doma starih u Pljevljima.

Vlada Crne Gore je usvojila Strategiju za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016-2020 kojom su utvrđene smjernice djelovanja u četiri ključne oblasti: obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvena zaštita i stanovanje. Strategija sadrži realno dostižne mjere čija realizacija je planirana kroz saradnju državnih organa sa civilnim društvom. Ključni cilj Strategije je socijalna inkluzija Roma i Egipćana kroz poboljšanje njihovog položaja u crnogorskom društvu.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava učestvuje u realizaciji projekata koji se ostvaruju kroz međunarodnu podršku. Ministar Numanović je saopštio je da je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u okviru IPA 2015 pripremilo, a Evropska unija podržala Projekat usmjeren na promociju i zaštitu ljudskih prava Roma i Egipćana i drugih ranjivih grupa koji će biti podrška Crnoj Gori u implementaciji Akcionog plana za Poglavlje 23 u segmentu zaštite ljudskih prava u skladu sa standardima Evropske unije i međunarodnom praksom. Predviđeno je da se realizuju aktivnosti u oblasti obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite, odnosno da se pripadnicima romske i egipćanske populacije i drugim ranjivim grupama poboljša položaj. Potpisivanje finansijskog sporazuma sa Evropskom unijom očekuje se do kraja 2016. Neophodno je da postoji stalan proces aktivne tolerancije u društvu, jer svi su jednako važni i na tom temelju treba graditi naše društvo. Vlada Crne Gore će nastaviti da implementira set održivih rješenja u ovoj oblasti.

Marta Garcia Fidalgo, koordinatorka za politiku integrisanja Roma u Generalnom direktoratu Evropske komisije za susjedsku politiku i pregovore o proširenju je istakla da je napredak u pristupnim pregovorima povezan sa integracijom Roma, čija pitanja se ponekad zaborave u političkim agendama. Na prethodnom Seminaru o Romima blisko su saradivali sa državnim organima, međunarodnim organizacijama i civilnim sektorom, što očekuje da će biti slučaj i na ovom Seminaru. Saglasna je sa ministrom za ljudska i manjinska prava da je ostvaren napredak u ovoj oblasti, ali preostaje još puno izazova. Kako bi još više napredovali, neophodno je jasno identifikovanje problema. Jako joj se dopada ime Seminara „Od riječi do djela- ka integraciji Roma“, jer je politike sa papira neophodno implementirati. Nova Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020 je dobra, kao i zakonodavni i institucionalni okvir za implementaciju. Potrebno je postaviti dugoročne ciljeve za rješavanje problema romske i egipćanske populacije.

Obrazovanje je ključni segment jer pruža mogućnosti za zapošljavanje i borbu protiv diskriminacije. Potrebno je realizovati još aktivnosti na državnom, ali i lokalnom nivou zbog čega je dobro što na Seminaru učestvuju predstavnici lokalne samouprave. Cilj je da se identifikuju jasni, ambiciozni, ali realni ciljevi koje treba ispuniti. Treba se podsjetiti Zaključaka za prethodnog Seminara i vidjeti na koji način su oni implementirani, kao i politike iz Poglavlja 23 pretpripravnih pregovora i u tom dijelu treba aktivno intervenisati. Po pitanju rješavanja pravnog statusa raseljenih i interno raseljenih lica ostvaren je značajan napredak i bilježi se jasan trend rasta broja lica koja su riješila svoj pravni status, ali je potrebno riješiti i pitanja

domicilnih Roma. Iako predškolsko obrazovanje nije obavezno u Crnoj Gori, njegov značaj je dokazan, pogotovo za romsku djecu jer na taj način stiču bolje jezičke, motoričke i socijalne vještine i uspješniji su u osnovnoj školi. Rodno pitanje je značajno i potrebno je otkriti razloge zbog kojih je romskih djevojčica manje u školama. U oblasti stanovanja postignut je veliki napredak izgradnjom stanova na Koniku, ali potrebno je baviti se i stambenim pitanjem domicilnih Roma, kao i rješavanjem drugih problema sa kojima se susreće ova populacija. Kako jedan broj nezaposlenih Roma nije na evidenciji Zavoda za zapošljavanje, pitanje je da li je to zbog njihove nedovoljne informisanosti ili loše konkurentnosti na tržištu rada. Zbog loših socio-ekonomskih uslova, prisutno je dječije prosjačenje. Problem predstavljaju i rani brakovi, a djeci rođenoj u takvim brakovima često su ugrožene mogućnosti za dobijanje adekvatnog obrazovanja i zdravstvene zaštite.

Podrška iz sredstava IPA projekata biće značajna u rješavanju problema RE populacije. Saradnja između državnih institucija i nevladinog sektora je na visokom nivou i potrebno je da se nastavi. Neophodno je vršiti monitoring implementacije Strategije i, kao što kaže i ministar, izrađivati politike za Rome u saradnji sa njima. Izložba fotografija Roma na dobar način prikazuje realnost u kojoj oni žive. Oni treba da budu uključeni u zajednicu i da doprinesu njenom napretku, a ne da budu korisnici socijalne pomoći. Izrazila je očekivanje da će se pokrenuti otvorena diskusija, a da će na kraju Seminara formirati jasne zaključke.

Ambasadorica Janina Hrebičkova, šefica Misije OEBS-a u Crnoj Gori je saopštila da su aktivnosti na poboljšanju položaja Roma veoma značajne i ukazala na dvije ključne oblasti od primarnog značaja za OEBS. Navela je da je Misija podržala organizovanje trećeg ciklusa časova za Rome u Bijelom Polju i Herceg Novom, kao i zapošljavanje romskih asistenata u osnovnim školama. Naglasila je da integracija svakog ljudskog bića treba da bude u fokusu interesovanja svih nadležnih organa. Zapošljavanjem romskih asistenata u nastavi obezbijedeno je da romski učenici svih pet dana u sedmici imaju podršku i pomoć, a u slučaju potrebe, organizovani su i pojedinačni sastanci. Redovno su održavani roditeljski sastanci kako bi se ukazalo roditeljima na važnost obrazovanja njihove djece, posebno na obavezu pohađanja osnovne škole. Sledeće godine, ukoliko budu imali više budžetskih sredstava, planiraju da se fokusiraju na roditelje kako bi im dodatno ukazali na potrebu obrazovanja njihove djece, čime bi se doprinijelo i smanjenju napuštanja škola. Istakla je da i pored toga što ova pitanja nijesu u fokusu interesovanja OEBS-a, tokom 2015. godine značajne aktivnosti su preduzeli na sprječavanju prijevremenih brakova i na pružanju podrške organizacijama civilnog društva u poboljšanju njihovih kapaciteta u ovoj oblasti.

Samir Jaha, predstavnik NVO „Mladi Romi“ je ocijenio da romska zajednica polaže nade za unapređenje svog položaja u novu generaciju mladih Roma. Ova populacija se svakodnevne susreće sa brojnim poteškoćama i teško im je da obezbijede pristojan život. Nije dovoljno samo da postoje strateška dokumenta, već je neophodno da se doživi puna socijalna inkluzija koja zavisi od svih nadležnih subjekata i samih Roma, njihove odgovornosti, posvećenosti, profesionalnosti i spremnosti da saraduju. Postavlja se pitanje koliko dugo će biti aktuelna problematika Roma. Budžet predviđen za implementaciju mjera iz strategija je prilično nizak i pitanje je na koji način će se doći do ostvarivanja ciljeva i ispunjavanja očekivanja romske populacije. Jaha je boravio u studijskoj posjeti Švedskoj, koja ima dvadesetogodišnju Strategiju u ovoj oblasti za period od 2012 – 2032 godine i svake tri godine za lokalne samouprave izdvaja budžetska sredstva u iznosu od šest miliona eura. U lokalnim samoupravama zaposleni su koordinatori za romska pitanja, što je slučaj i u nekim državama regiona, a u Crnoj Gori još uvijek ne postoji nijedan predstavnik romske populacije u lokalnoj samoupravi. Predstavnici ove populacije treba da postoje u svim institucijama u kojima je to neophodno.

Ostvaren je značajan napredak u mnogim oblastima, kao što je rješavanje pravnog statusa, kako za raseljena i interno raseljena lica, tako i za domicilno stanovništvo. Vidljiv napredak je postignut u oblasti obrazovanja, veliki broj djece je uključen u osnovno obrazovanje, a u narednom periodu treba raditi na poboljšanju njegovog kvaliteta. U proteklih 15 godina među Romima raseljenim sa Kosova bio je samo jedan student, što govori da je potrebno dalje unapređivati oblast obrazovanja kako bi se povećao broj visokoškolaca i srednješkolaca. Svi pripadnici ove populacije koji su završili fakultet su zaposleni, ali njihov broj je jako mali. Značajni rezultati su ostvareni i u oblasti stanovanja, jer je na Koniku izgrađeno 48 stanova, još 120 se gradi, a u Nikšiću su izgrađena 62 stana za raseljena i interno raseljena lica. Potrebno je raditi na inkluziji Roma i to ne zato što je to pritisak romske zajednice ili Evropske unije, već što su oni građani ove države. Dugoročno posmatrano, isključenost Roma mnogo više košta nego njihova uključenost. Ukoliko se više sredstava uloži u obrazovanje i veći broj Roma se obrazuje, imaće bolje mogućnosti za zapošljavanje, rješavanje stambenog

pitanja i plaćanje poreza, kao i veće šanse da postanu korisni članovi društva. Sugerisao je da treba ubrzati proces integracije Roma, a u tom procesu oni treba da predstavljaju strateške partnere.

Na pripremnom sastanku koji je prethodio Seminaru učestvovalo je osam nevladinih organizacija, a njihovi predstavnici su formulisali nekoliko ključnih preporuka za poboljšanje stanja u ovoj oblasti. U oblasti obrazovanja potrebno je sprovesti standardizaciju zanimanja asistenta za socijalnu inkluziju RE zajednice u obrazovanju, nastaviti sa programom angažovanja medijatora i asistenata za rad sa romskom djecom, kako bi se povećao broj djece koja stižu osnovno obrazovanje i poboljšao kvalitet obrazovanja. Treba povećati broj medijatora i asistenata i angažovati ih u svim školama koje pohađaju Romi i Egipćani. Potrebno je obezbijediti stalno stipendiranje srednješkolaca i studenata, kao i besplatno vanredno polaganje četvrtog razreda srednje škole. Neophodno je sprovesti informativnu kampanju kako bi se poslodavci upoznali sa pravom na subvencije i poreske olakšice ukoliko zaposle pripadnika RE populacije. Preporučuju da se stvore pogodniji uslovi za socijalno preduzetništvo i kreira zakonska regulativa, institucionalni okvir i modeli podrške u ovoj oblasti. Po pitanju rješavanja pravnog statusa, potrebno je inicirati angažovanje asistenata pri Ministarstvu unutrašnjih poslova za pružanje pomoći RE populaciji u rješavanju ovog pitanja. Treba nastaviti organizovanje mobilnih posjeta Ministarstvu unutrašnjih poslova Kosova, uz podršku UNHCR-a. Sve navedene mjere potrebno je primijeniti jednako i za domicilne Rome i za raseljena lica. U oblasti zdravstva, neophodno je uključiti medijatore iz RE zajednice kroz standardizaciju zanimanja saradnik u socijalnoj inkluziji u oblasti zdravstvene zaštite. Po pitanju socijalne zaštite, treba evidentirati broj lica koja se bave prosjačenjem i u tu svrhu razmotriti primjenu Holandskog modela. Preporuka je da se nastavi rad na jačanju kapaciteta centara za socijalni rad u skladu sa definisanim pravcima reforme sistema socijalne i dječije zaštite. U oblasti stanovanja neophodno je usvojiti zakon o legalizaciji neformalnih objekata, sprovesti proces legalizacije romskih naselja i desegregaciju u skladu sa urbanističkim planovima. Potrebno je kontinuirano, pravovremeno i transparentno izvještavanje o realizaciji Strategije i lokalnih akcionih planova za inkluziju Roma, osnaživanje mehanizama za monitoring i blagovremeno planiranje sredstava.

Učesnicima Seminara se obratila i Rabija Dukelaj, učenica prvog razreda Srednje stručne škole „Sergej Stanić“, čije su fotografije na kojima su prikazani predstavnici romske populacije bile izložene tokom Seminara. Pohađanjem kursa fotografije stekla je korisna znanja i vještine i zahvalna je na pruženoj mogućnosti za sticanje ovih vještina, a planira da uspješno završi srednješkolsko obrazovanje.

U okviru panela na temu “Ažuriranje implementacije zaključaka Seminara o Romima održanog 2014. godine i Akcionog plana za Poglavlje 23- Tačke koje se odnose na Rome” govorio je Leon Gjokaj, generalni direktor Direktorata za unapređenje i zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava. Poštovanje ljudskih prava, a posebno prava manjinskih naroda je preduslov za razvoj društva u cjelini. Promocija i poštovanje prava manjinskih naroda je prvenstveno obaveza većine. Manjina i većina treba da uče jedni od drugih, a svi zajedno treba da radimo na izgradnji svijesti gdje pripadnici različite kulture, etničke i vjerske pripadnosti koji žive na jednoj teritoriji održavaju otvorene odnose interakcije, razmjene i priznanja svojih i drugih vrijednosti i načina života. Neophodno je da postoji stalan odnos tolerancije. Sistemski zakoni u oblasti obrazovanja usmjereni su na integraciju manjina, uz očuvanje njihovog identiteta. Saopštio je da svi nemamo jednaku polaznu osnovu zbog čega je pojedinima potrebna dodatna podrška. Integracija romske i egipćanske populacije u crnogorsko društvo predstavlja složen i dugoročan proces koji zahtijeva multisektorski pristup. Mjere i aktivnosti koje je Vlada Crne Gore do sada preduzela na poboljšanju položaja Roma i Egipćana rezultirale su značajnim i vidnim promjenama. S druge strane, postoje i brojni izazovi koji su pred nama. Usvojena je treća Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori, a u procesu njenog donošenja osim nadležnih institucija bile su uključene romske nevladine organizacije i Romski savjet. Polazna osnova u njoj izradi bili su Zaključci sa Seminara iz 2014. godine.

Istakao je da su vidljivi pomaci u regulisanju pravnog statusa pripadnika romske i egipćanske populacije, a preostalo je regulisanje statusa za još 600- 650 pripadnika ove populacije. Mladi Romi i Egipćani predstavljaju pokretačku snagu za integraciju cjelokupne romske i egipćanske zajednice. U budžetu se izdvajaju značajna finansijska sredstva za integraciju romske zajednice u društvene tokove. Novac koji se ulaže u obrazovanje i integraciju jedne zajednice predstavlja sigurnu investiciju. Podsjetio je da početkom 2000. godine u Crnoj Gori nije bilo Roma koji su pohađali visoko obrazovanje, a broj učenika RE populacije u

osnovnim i srednjim školama bio je veoma mali. Poređenja radi, danas je 20 studenata i oko 100 srednjoškolaca. Napuštanje škola je svedeno na minimum. Sve više se radi na upisu romske i egipćanske djece u vrtiće i osnovne škole. U saradnji sa Romskim obrazovnim fondom i Zavodom za školstvo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava obezbjeđuje stipendije za romske srednjoškolce i studente koje su značajne, ali mnogo važniji su mentori i tutori koji pomažu da učenici i studenti postignu bolje rezultate. Tokom zimovanja i ljetovanja koje Ministarstvo organizuje za najbolje učenike RE populacije značajna pažnja se posvećuje očuvanju njihove kulture i identiteta.

U programe aktivne politike zapošljavanja prošle godine je bilo uključeno 40 pripadnika Roma i Egipćana, od čega 13 žena. U državni javni rad "Neka bude čisto" uključeno je bilo pet lica.

Izazov koji je pred nama jeste bolja primjena Strategije posebno na lokalnom nivou. Lokalne akcione planove treba bolje realizovati, neophodan je i bolji monitoring, a uslov za sve to je da se obezbijede određena budžetska sredstva od strane lokalnih samouprava. O Romima i Egipćanima se mora voditi računa kao i o svim drugim građanima Crne Gore, a za zajednice koje nijesu dovoljno integrisane mora se obezbijediti dodatna podrška. Značajne aktivnosti se preduzimaju na zaštiti zdravlja pripadnika romske i egipćanske populacije. Potpisivanjem Memoranduma o saradnji između Ministarstva zdravlja i HELP-a nastavljene su aktivnosti na standardizaciji zanimanja medijator u zdravstvenom sistemu.

Brojne aktivnosti se preduzimaju na edukaciji roditelja, djece, žena, aktivistkinja romske i egipćanske populacije, službenika državne uprave o zaštiti od nasilja u porodici i maloljetničkih prisilnih brakova među romskom populacijom. Organizovane su brojne kampanje u svim opštinama gdje živi značajan broj pripadnika RE populacije.

U oblasti očuvanja kulturnog jezičkog identiteta prije dvije godine je objavljen prvi bukvar na romskom jeziku, a prošle godine prvi romsko-crnogorski i crnogorsko-romski rječnik koji je prvi rječnik objavljen sa crnogorskog na neki drugi jezik i prvi rječnik koji je izdao Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Kada je riječ o stanovanju, Gjokaj je saopštio da je to pitanje veoma dobro regulisano za reseljena i interno raseljena lica, a fokus daljeg interesovanja trebalo bi da bude na regulisanju pitanja stanovanja za domicilne Rome i Egipćane.

Saopštio je da je u narednom periodu neophodno raditi na uključivanju Roma i Egipćana u javni i politički život. Smatra da je sada dobar period da se političke partije pozovu da na svoje liste na predstojećim izborima uključe određeni broj pripadnika romske populacije.

Leon Gjokaj je zaključio da ne smijemo dozvoliti da se Romima bave samo Romi, jer poboljšanje njihovog položaja je zajednički zadatak svih nas koji treba da budemo partneri u postizanju zacrtanih ciljeva koji treba da doprinesu punoj integraciji Roma i Egipćana u crnogorsko društvo.

Elvis Beriša, predstavnik NVO „Koračajte s nama – Phirren Amenca“ je istakao da je neophodno uspostaviti bazu podataka o broju djece pripadnika RE populacije koja su van obrazovnog sistema. Problem je što još uvijek nije pronađen adekvatan mehanizam za identifikovanje broja ove djece. Značajan je broj onih koji su prerasli mogućnost upisa u osnovnu školu. Radi unapređenja stanja neophodno je sprovesti kampanje sa djecom i njihovim roditeljima. Program pripremnih vrtića koji se od 2011. godine realizuje u Crnoj Gori pokazao se veoma korisnim, pa predlaže da njegovo trajanje umjesto deset dana, bude produženo na mjesec.

Goran Miranović, sekretar Sekretarijata za socijalno staranje u Glavnom gradu je saopštio da je Glavni grad omogućio izgradnju stanova za romsku populaciju na gradskom zemljištu, kao i da participira u plaćanju komunalnih usluga za ova lica. Nakon izgradnje 48 stanova na Koniku, u toku je izgradnja 120 stanova za ovu populaciju, koja je počela u martu 2016. godine, a završetak radova je planiran za drugu polovinu 2017. godine. Preostaje oko 30 porodica kojima treba riješiti stambeno pitanje. Konačni cilj jeste dostojanstveno zatvaranje Kampa Konik I i II. Tokom implementacije Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica sa posebnim osvrtom na Kamp Konik ostvaren je značajan napredak u pristupu socijalnoj pomoći za najugroženije kategorije stanovništva. Takođe, sprovedene su aktivnosti na približavanju stanovnika Kampa Konik drugim građanima Podgorice. Donošenjem Odluke o oblicima socijalne i dječije zaštite pripadnicima romske i egipćanske populacije omogućeno je korišćenje usluga narodne kuhinje, jednokratne novčane pomoći, pravo na opremu za novorođenčad i drugih prava u skladu sa Zakonom.

Samir Jaha, predstavnik NVO „Mladi Romi“ je iznio problem neregulisanog stambenog pitanja Roma u primorskim opštinama. U njima se romska naselja nalaze na privatnom zemljištu, pa je potrebno što prije se pozabaviti ovim pitanjem jer bi uskoro trebalo da dođe do njihovog iseljavanja.

Branka Grubor Božović, predstavnica Opštine Herceg-Novi je saopštila da su problemi sa kojima se suočava romska populacija u Crnoj Gori identični sa problemima ove zajednice u drugim državama. U Herceg-Novom Romi žive od 1960. godine, trenutno je stalno nastanjeno 300 lica, a oko 600 se nalazi na privremenom radu u inostranstvu. U skladu sa Akcionom planom za integraciju Roma za period 2009-2015 preduzeli su brojne aktivnosti na inkluziji Roma u sve društvene tokove. Projekat NVO „Mladi Romi“ – „Obrazovanjem do integracije“ implementira se od 2013. godine, uz podršku OEBS-a i Opštine, u saradnji sa osnovnim školama „Dašo Pavičić“, „Milan Vuković“ i „Ilija Kišić“. Opština Herceg-Novi i NVO „Mladi Romi“ dobili su plaketu „Najbolja praksa“ za 2007. godinu od Zajednice opština za projekat „Saradnja sa Udruženjem Roma i otvaranje Romskog centra“. Projekat „Unapređenje integracije Roma na lokalnom nivou“ zajednički su implementirali CEDEM, NVO „Mladi Romi“ i Opština Herceg Novi, a finansijski ga je podržala Fondacija za otvoreno društvo iz Budimpešte. Izrađena je lokalna Studija stanovanja, a za osam romskih porodica riješice stambeno pitanje do kraja mjeseca.

Ardijan Šalja, predstavnik NVO „Romska kancelarija“ iz Berana posebno je istakao problem isključivanja električne energije u naseljima River side i Talum, gdje žive pripadnici RE populacije koji nijesu u mogućnosti da plate visoke račune za struju. Saopštio je da je zadovoljan saradnjom sa lokalnom samoupravom koja im pruža podršku u skladu sa svojim mogućnostima.

Predstavnica Opštine Berane Ljubinka Mijović je ukazala da su donijeli Lokalni akcioni plan za period 2013-2017. Prema njihovoj evidenciji u Beranama živi 908 pripadnika RE populacije. Sprovode kampanje kako bi ovoj populaciji ukazali na važnost upisa u matičnu knjigu rođenih. Istakla je da je Opština Berane jedna od prvih koja je u 2014. godini zaposlila dva pripravnika pripadnika romske populacije. Opština Berane je donijela Odluku o socijalnim davanjima, shodno kojoj se nakon sagledavanja stanja od strane Komisije, pruža jednokratna novčana pomoć ili nabavka namirnica za ugrožene porodice.

Veselj Beganaj, predstavnik NVO „Romski krug“ je mišljenja da je prilikom donošenja najnovije Strategije za inkluziju Roma bilo neophodno utvrditi efekte prethodnih strategija i na osnovu preciznih podataka planirati dalje aktivnosti. Ukazao je na važnost poboljšanja i produbljivanja komunikacije i koordinacije između nadležnih državnih i lokalnih organa zaduženih za poboljšanje položaja Roma. Smatra da je potrebno obezbijediti adekvatna finansijska sredstava za realizaciju svih planiranih aktivnosti i iskoristiti mogućnost obezbjeđivanja istih kroz IPA projekte. Ocijenio je da je u Crnoj Gori dosta urađeno po pitanju poboljšanja položaja Roma, ali da treba preduzeti aktivnosti za rješavanje problema sa kojima se suočavaju domicilni Romi. Smatra da su matične države veoma malo uradile za raseljene i interno raseljene Rome koji borave u Crnoj Gori, a na našu državu se vrši pritisak da ih integriše. Istakao je da je lokalna samouprava u Nikšiću preduzela značajne aktivnosti na integraciji Roma, među kojima je i nedavno rješavanje stambenog pitanja za 16 romskih porodica.

U popodnevним satima učesnici Seminara su bili podijeljeni u radne grupe koje su diskutovale o pravcima unapređenja u pet ključnih oblasti u integraciji romske i egipćanske populacije.

Na Seminaru je zaključeno da je urađeno mnogo na poboljšanju položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, ali i da u narednom periodu, kroz saradnju svih nadležnih subjekata, treba nastaviti sa ovim aktivnostima.

****

INFORMACIJA
sa Konferencije „Pristup pravdi osoba s invaliditetom-
Od pravnih garancija do jednakosti u praksi“,
održane 14. oktobra 2016. godine u Podgorici

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore organizovalo je Konferenciju „Pristup pravdi osoba s invaliditetom- Od pravnih garancija do jednakosti u praksi“ u sklopu projekta „Od pravnih garancija do jednakosti u praksi“, podržanog od strane Evropske komisije, kroz projekat „Triple A for citizens“. Konferencija je održana 14. oktobra 2016. godine u PR Centru u Podgorici.

U ime Sekretarijata Odbora za ljudska prava i slobode Konferenciju su ispratili saradnice u Odboru Sonja Jokić i Vanja Čabarkapa.

U uvodnom dijelu Konferencije govorili su: Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore, Vesna Medenica, predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore, Aivo Orav, šef Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori i dr Suad Numanović, ministar za ljudska i manjinska prava.

Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore je istakla da je neophodno da ljudska prava budu garantovana svima po principu nediskriminacije kako bi pristup pravdi bio zagarantovan i omogućen u praksi. Međutim, uprkos međunarodnim propisima i principima ljudskih prava koji se odnose na ljudsko dostojanstvo, jednakost, nediskriminaciju, poštovanje različitosti, samostalnost, učestvovanje i pristupačnost, osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori nijesu jednake pred zakonom. Tako se ova lica u mnogim oblastima suočavaju sa diskriminacijom kako u propisima, tako i u praksi. Naglasila je da nasuprot garanciji iz Ustava da se jemči posebna zaštita lica sa invaliditetom, čak ni pravo na život nije garantovano, na način što je abortus samo u ovom slučaju i u slučaju ugroženosti života majke dozvoljen sve do 32 sedmice trudnoće, zbog pretpostavke da osoba koja će se roditi s invaliditetom neće imati zadovoljavajući kvalitet života, koji u ovom slučaju procjenjuju medicinski stručnjaci.

Sa druge strane, posebno zabrinjava institut poslovne sposobnosti zbog kojeg osobe s intelektualnim oštećenjima ili mentalnim oboljenjima gube pravni subjektivitet i osnovna ljudska prava, pa tako i pravo glasa. Iako Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom propisuje obavezu država da osiguraju podršku u cilju ostvarivanja poslovne sposobnosti i reviziju rješenja o oduzimanju poslovne sposobnosti, ovi instituti nijesu prenešeni u nacionalno zakonodavstvo.

Osim ograničenja prava glasa zbog oduzimanja poslovne sposobnosti, isto je ograničeno i licima sa fizičkim invaliditetom koja često zbog nepristupačnosti biračkih mjesta ne mogu da samostalno i nesmetano glasaju. Zbog normi Zakona o izboru odbornika i poslanika kojima je definisano više moralno načelo nego obaveza da se vodi računa o pristupačnosti biračkih mjesta, UMHCG je prije dvije i po godine podnijelo inicijativu Ustavnom sudu za ocjenu ustavnosti te norme, ali još uvijek nemaju nikakav odgovor.

Ohrabruje činjenica da Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći kao jednu od prioritarnih kategorija prepoznaje osobe sa invaliditetom. Međutim, osim zakonskih mogućnosti, mora se raditi na informisanju, osnaživanju i povjerenju u pravosudni sistem kada je ova kategorija građana u pitanju. Po podacima kojima raspolaže UMHCG osobe sa invaliditetom se više obraćaju nevladinim organizacijama nego sudovima. Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore se, u okviru besplatnog pravnog savjetovališta, od početka godine obratilo 96 osoba s invaliditetom koje nijesu njihovi članovi, niti korisnici usluga. Pokrenuli su 16 prvostepenih ili drugostepenih upravnih postupaka i više inicijativa za zaštitu ili ostvarivanje prava pred nadležnim institucijama. Neophodno je ohrabriti osobe sa invaliditetom da se bore protiv diskriminacije i da budu svjesni da kršenje ljudskih prava ne smije biti svakodnevna pojava koja im se dešava.

Marina Vujačić je saopštila da su od 2013. godine započeli saradnju sa advokaticom Tijanom Živković i od tada nemaju problema po pitanju instituta besplatne pravne pomoći, dok su prethodno imali iskustva koja nijesu bila pozitivna. Morali su da pregovaraju sa advokatima o ljudskim pravima osoba s invaliditetom i da ih na neki način ubjeđuju da je izvršena diskriminacija.

Vesna Medenica, predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore je istakla da je pristup pravdi širok pojam koji podrazumijeva mogućnost da građani pristupe sistemima, procedurama, informacijama i objektima koji se koriste za efikasno sprovođenje pravde. Kada se nađu u ulozi stranke, svjedoka ili bilo kojeg učesnika u postupku, osobe sa invaliditetom često nailaze na prepreke, što može dovesti u pitanje njihov tretman pred sudovima i drugim pravosudnim organima. Barijere ne samo da onemogućavaju ova lica da pristupe pravosudnom sistemu, već i umanjuju doprinos koji oni mogu pružiti sprovođenju pravde. Pristup pravdi je od suštinske važnosti za uživanje svih zagarantovanih ljudskih prava koja su neoboriva i međusobno zavisna i povezana.

Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom i njen prateći Protokol predstavljaju izuzetan napor da se obezbijedi konzistentnost u zaštiti prava lica sa invaliditetom i spriječi njihova marginalizacija ili isključenje iz sistema pravosuđa. Vesna Medenica je uputila na član 13 Konvencije kojim se države potpisnice obavezuju da osobama sa invaliditetom osiguraju efektivan pristup pravdi, pod jednakim

uslovima sa ostalima, kako bi se olakšale njihove uloge direktnih ili indirektnih učesnika u pravnim postupcima, kao i da obezbijede obuke za lica koja učestvuju u dijeljenju pravde. Ova odredba Konvencije nas podsjeća i potvrđuje da se osobe s invaliditetom suočavaju sa problemima u zaštiti svojih prava i postupanju pred sudom. Neki od izazova uslovljeni su pristupom resursima i slični su onima sa kojima se suočavaju lica lošeg ekonomskog stanja, dok su neki problemi specifični za ovu društvenu grupu, kao što je problem fizičkog pristupa, korišćenja modernih tehnologija u ostvarivanju prava na pristup pravdi i neophodnost specifičnih obuka.

Crna Gora, kao zemlja kandidat za članstvo u Evropskoj uniji i njeno pravosuđe su pred velikim izazovom da ispune međunarodne standarde u ovoj oblasti, na šta je ne obavezuju samo brojne međunarodne konvencije i Ustav Crne Gore, već i Strategija reforme pravosuđa za period 2014 – 2018 koja predviđa konkretne mjere u ovom pogledu.

Predsjednica Vrhovnog suda je ocijenila da je izgradnja lifta u zgradi Vrhovnog, Višeg i Apelacionog suda u maju ove godine korak naprijed u ostvarivanju pristupa pravdi osoba sa invaliditetom. Međutim, pravo na pristup pravdi se ne svodi na puki fizički pristup zgradama u kojima su smješteni pravosudni organi. Napredak ostvaren u pogledu pristupa pravdi ovih lica ohrabruje, ali mnogo posla još uvijek predstoji. Neophodno je obezbijediti da moderne tehnologije budu dostupne i licima sa invaliditetom. Tehnologije mogu pomoći da se pravda učini pristupačnijom licima sa invaliditetom, kroz alternativne načine učestvovanja u sudskim postupcima, ali samo pod uslovom da su prilagođene ovim osobama, što još uvijek nije moguće u svim slučajevima. Kako bi bio obezbijeđen nesmetan pristup pravdi ovim licima, neophodno je usmjeriti pažnju i na edukacije u pravosudnom sistemu. Od subjekata u pravosudnom sistemu ne očekuje se samo dobro poznavanje relevantnih zakona i drugih propisa, već i mogućnost da ostvaruju efikasnu interakciju sa profesionalnog nivoa sa licima sa invaliditetom. U tom smislu, adekvatne obuke ponekad mogu biti efektivnije u unaprijeđenju pristupa pravdi, nego propisi koji ne mogu predviđati sve moguće situacije i probleme na koje ova lica nailaze pred pravosudnim organima.

Vesna Medenica je saopštila da poseban segment pravne zaštite predstavlja princip besplatne pravne pomoći, koji je u crnogorski pravni sistem uveden Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći čija primjena je počela u januaru 2012. U ovom dijelu postoji dobra praksa crnogorskih sudova, pa je u prvih 10 mjeseci 2016. godine od 62 zahtjeva ove vrste čiji su podnosioci lica sa invaliditetom, čak 59 usvojeno. I dalje je potrebno raditi na informisanju ovih lica o mogućnosti korišćenja besplatne pravne pomoći. Dok god osobe sa invaliditetom nailaze na prepreke u učestvovanju u pravnom sistemu, neće biti u prilici da u punoj mjeri budu uključene u društveni život u cjelini. Treba da budu u jednakoj prilici da učestvuju u sudskim postupcima kao stranke, umještači, svjedoci, ali i kao advokati, sudije, medijatori, tužioci i drugi činioци u sprovođenju pravde. Potrebno je i dalje raditi na obezbjeđenju neophodnih uslova kako bi u svim sudovima u Crnoj Gori sve kategorije lica ostvarile pravo na jednak pristup pravdi, čemu je crnogorsko sudstvo snažno posvećeno.

Šef Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori Aivo Orav je saopštio da razlika između zakona i njihovih primjena u praksi treba da se smanjuje kako Crna Gora bude napredovala na putu evropskih integracija. Jednog dana kada Crna Gora uspije da uspješno smanji ovaj jaz svaka osoba će se osjećati bolje i samouvjerenije, jer će na bolji način moći da ispunjava svoja prava. Naveo je da je to cilj kojem cijelo društvo treba da teži. Ambasador Orav je naglasio da Evropska unija može da pruži podršku u daljem usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa međunarodnim i evropskim standardima. Smatra da je u Crnoj Gori potrebno srušiti sve barijere koje otežavaju socijalni, ekonomski i politički život osobama sa invaliditetom.

Šef Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori je pozvao sve građane Crne Gore koji nemaju invaliditet da za jedan trenutak zastanu i razmisle kako bi se osjećali u slučaju kada ne bi mogli da uđu u autobus bez nečije pomoći ili kada ne bi mogli da dobiju informacije o dešavanjima u zemlji i svijetu. Upitao je kako bi se građani osjećali kada ne bi mogli da pohađaju Univerzitet zbog toga što ne mogu da uđu u učionice ili kad ne bi mogli da uđu u bolnicu, a moraju da posjete ljekara. Oni koji nemaju invaliditet teško mogu da zamisle ove situacije, koje su nažalost svakodnevnica ljudi sa invaliditetom.

Istakao je da nema prostora za pregovore u pogledu osnovnih ljudskih prava koja su u osnovi Evropske unije, jer su to imperativi koji se moraju poštovati. Pozdravio je napredak u pogledu

obezbjediavanja pristupa javnim ustanovama za osobe sa invaliditetom. Podržava napore koje je Crna Gora preduzela u ovoj oblasti, ali očekuje opipljive rezultate i u narednom periodu. Ocijenio je da je rad civilnog društva u ovoj oblasti veoma značajan, jer nevladine organizacije koje pružaju usluge licima sa invaliditetom imaju značajnu ulogu u demokratizaciji društva, pa Delegacija osim pružanja pomoći državnim organima pruža podršku i građanskom društvu. Neophodna je saradnja svih aktera na uklanjanju barijera prema osobama sa invaliditetom.

Ambasador Orav je zaključio da država ne može da bira koja ljudska prava želi primjenjivati i da sve vrijednosti i standardi Evropske unije u potpunosti moraju biti prihvaćeni od strane onih koji žele da pristupe porodici evropskih naroda.

Ministar za ljudska i manjinska prava dr Suad Numanović je ukazao na kvalitetnu saradnju Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore i Ministarstva za ljudska i manjinska prava navodeći da je Udruženje bitan partner za planiranje i sprovođenje zajedničkih aktivnosti u oblasti unapređenja prava lica sa invaliditetom. Istakao je da je život osoba sa invaliditetom svuda u svijetu, pa i u Crnoj Gori, pun izazova, ali i mogućnosti koje kao društvo nastojimo da stvorimo u cilju njihove socijalne inkluzije. Prema procjenama Svjetske zdravstvene organizacije oko 15% ukupne svjetske populacije čine osobe sa invaliditetom, dok je u Crnoj Gori taj procenat nešto manji.

Ministar je podsjetio da je jedna od najvećih prepreka sa kojom se susreću osobe sa invaliditetom ljudska svijest, pa svako od nas mora učestvovati u borbi protiv diskriminacije u bilo kom obliku. Ministar Numanović smatra da moramo iskoristiti sve kapacitete, angažovati aktere na političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom i svim drugim poljima kako bismo, vođeni sistematskim rješenjima, unaprijedili postojeće uslove života za lica sa invaliditetom. Podsjetio je da je u pravcu jačanja zakonodavnog okvira za zaštitu prava lica sa invaliditetom, a uvažavajući njihovu inicijativu da im se prava po prvi put nađu u korpusu zaštite osnovnih ljudskih prava, 2015. godine usvojen novi Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom koji je u potpunosti usklađen sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom. Zakon sadrži kvalitetna rješenja, jer prepoznaje nove oblike diskriminacije, a sadrži i kaznene odredbe. Vlada Crne Gore je usvojila Analizu usklađenosti zakonodavstva sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom. Analiza sadrži oko 60 zakonskih propisa koje je u narednom periodu potrebno uskladiti sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i Konvencijom UN. Takođe, priprema se i Strategija za zaštitu od diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju jednakosti za period 2017-2021. godina sa Akcionim planom za 2017.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je nadležno za sprovođenje niza aktivnosti, ali i koordinaciju aktivnosti koje imaju za cilj zabranu diskriminacije lica sa invaliditetom i promociju njihove jednakosti sa drugima. Organizuju redovne seminare za različite ciljne grupe u cilju razvoja njihove svijesti o različitim ranjivim grupama. U narednom periodu Ministarstvo planira jačanje saradnje sa lokalnim samoupravama, razvijanje dalje saradnje sa nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama i institucijama u ovoj oblasti, kao i veći broj aktivnosti na eliminisanju stereotipa i predrasuda u svim oblastima života.

Ministar je zaključio da osobe sa invaliditetom mogu dati veliki doprinos društvu podsjećajući na nekoliko značajnih ličnosti koje su obilježile vrijeme u kojem su živjele, a imale su invaliditet, među kojima su: slikarka Frida Kalo, predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Frenklin Ruzvelt, kompozitor Ludvig van Betoven, reformator srpskog jezika Vuk Karadžić, muzičar Stivi Vonder i mnogi drugi.

*****

Nakon uvodnih izlaganja održana je panel diskusija na temu „Pravo na pristup pravdi osoba sa invaliditetom- barijere i izazovi“. Na panel diskusiji su učestvovali: mr Siniša Bjeković, zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, sudija Ibrahim Smailović, predstavnik Ministarstva pravde, advokatica Tijana Živković i koordinatorka pravnog programa i antidiskriminacije u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore Miroslava Mima Ivanović.

Zamjenik Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore mr Siniša Bjeković je saopštio da pravda nije samo čisti pravni i zakonski pojam, već jedno od vrhovnih načela i vrijednosti koje određuje raspodjelu prava i obaveza u nekom društvu.

Invalidnost više ne podliježe stereotipno- medicinskom modelu, već se posmatra sa socijalnog aspekta i sa stanovišta barijera koje ta lica sprječavaju u njihovoj interakciji sa okolinom i u participaciji u svim sferama društvenih odnosa. Član 13 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom eksplicitno propisuje pravo lica sa invaliditetom na pristup pravdi. Odredbe Konvencije, između ostalog, promoviraju načelo jednakosti pred zakonom, kao opšte načelo, pravo na obrazovanje i načelo nediskriminacije u oblasti zapošljavanja i rada, a ova načela su značajna i sa aspekta pristupa pravdi osoba sa invaliditetom.

Bjeković je saopštio da koncept vladavine prava ne može biti realizovan bez jednakosti pred zakonom i on podrazumijeva ne samo formalno dostupnu pravdu, nego i efikasnost. Zabrana diskriminacije u ovom slučaju ima dvostruku funkciju. Ona je garancija nesmetanog pristupa pravdi i materijalno pravna osnova presuđenja koja je sadržana u zakonima i sudskoj praksi. Omogućava i garantovanje drugih procesnih načela kojima se dolazi do zaključenja sudskog postupka. U vezi sa neposrednim učešćem lica sa invaliditetom u sudskim postupcima, postoje različite fizičke barijere. Obezbjedenjem fizičke pristupačnosti za pristup sudu ne obezbeđuje se pristup pravdi. Lica sa invaliditetom imaju dodatne zahtjeve, a oni se odnose na njihovo aktivno učešće tokom sudskih postupaka. Teško je zamisliti aktivno učešće u sudskom postupku kada, primjera radi, postoji nedostatak tumača gestovnog jezika. Veoma je važno odlučivanje o zahtjevima lica sa invaliditetom u postupcima sudske zaštite. Bjeković je podsjetio da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Zamjenik Zaštitnika je saopštio da su tokom 2015. i 2016. godine imali vrlo malo predmeta u ovoj oblasti, što može da bude dvostruko protumačeno- kao nedostatak povjerenja u Instituciju Zaštitnika ili kao činjenicu da postoji manje problema u životu i djelovanju lica sa invaliditetom. Smatra da se istina može tražiti u sredini ova dva tumačenja. Nakon osnivanja i snaženja nevladinog sektora, kao što je Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, lica sa invaliditetom se osnažuju i traže svoju zaštitu efikasnim postupcima i procedurama koje proizvode neposredno dejstvo. Podsjetio je da mišljenja s preporukama koja daje Ombudsman nijesu pravno obavezujuća, što je regulisano zakonodavstvom, ali je povezano i sa činjenicom da je ombudsman predviđen u onim državama u kojima državni organi za svoje postupanje ne traže samo naredbu, nego i sugestiju, mišljenje ili preporuku da nešto treba promijeniti. Zamjenik Zaštitnika je podsjetio da je Zaštitnik sproveo određene postupke, inicirao pojedine oblike saradnje i obećao da će nastaviti da traže odgovor na pitanja i probleme osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori. Smatra da najveći dio problema leži u donošenju podzakonskih akata koji često nijesu usaglašeni sa zakonima.

Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom je saopštila da oni ne bi imali povjerenja u instituciju Zaštitnika kao što sada imaju da zamjenik Zaštitnika nije mr Siniša Bjeković, a smatra da ni aktivnosti Institucije u ovoj oblasti ne bi bile na tom nivou da se ovom oblašću ne bavi Bjeković, jer pamti i prethodne periode iz rada institucije Zaštitnika. Saopštila je da UMHCG u posljednje vrijeme ima mnogo predmeta da ne uspijeva da ih sve procesuiraju prema institucijama.

Sudija Ibrahim Smailović, predstavnik Ministarstva pravde je govorio o članu 12 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom i Opštem komentaru tog člana koji se odnose na institut lišenja poslovne sposobnosti.

U samim postupcima lišenja poslovne sposobnosti značajno je aktivno učešće suda odnosno postupajućeg sudije koje se ne smije zasnivati samo na nalazima i mišljenjima vještaka odgovarajuće struke. Dešava se da u postupcima oduzimanja poslovne sposobnosti budu angažovani vještaci koji nijesu adekvatne struke, zbog čega može doći do povrede prava lica prema kome se vodi postupak. Podsjetio je da je 2012. godine u Osnovnom sudu u Podgorici napravljena pristupna rampa za lica sa invaliditetom, a u prizemlju Suda postoje odgovarajuće prostorije u kojima je moguće obaviti saslušanja ovih lica. Kao sudija, odluke je uvijek donosio nakon saslušanja stranke koja je lice sa invaliditetom, na osnovu činjenične građe koja sadrži nalaz i mišljenje vještaka i na osnovu ličnog uvida u stanje stranke prema kojoj je pokrenut postupak. Akcenat u pogledu oduzimanja poslovne sposobnosti trebalo bi staviti na vremensko trajanje.

Vrlo su rijetki slučajevi da se pokrene postupak za vraćanje već oduzete poslovne sposobnosti i on kao postupajući sudija u praksi nije imao nijedan takav slučaj.

Prateći praksu Evropskog suda za ljudska prava sudija Smailović se upoznao i sa preporukom da bi države trebalo da razmotre uvođenje obaveze periodičnog preispitivanja uslova koji su postojali u vrijeme donošenja odluke o poslovnoj sposobnosti. U prošlosti u velikom broju zemalja okruženja, pa i u razvijenoj Evropi postojao je ovaj institut, a današnja praksa shodno članu 12 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom i Opštem komentaru člana 12 preporučuje njegovo brisanje. Ministarstvo pravde Vlade Crne Gore je spremno da podrži ovakvu inicijativu, ali pored zakonodavne izmjene, potrebno je sprovesti detaljnu analizu o tome šta je sve neophodno promijeniti i obezbijediti određene mehanizme zaštite kako ne bi dolazilo do zloupotrebe ovog instituta. Sudija Ibrahim Smailović je podsjetio da je članom 12 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom propisano da države imaju obavezu da obezbijede pristup podršci u ostvarivanju poslovne sposobnosti osoba sa invaliditetom. Takođe, države se moraju uzdržati od lišavanja osoba sa invaliditetom njihove poslovne sposobnosti i umjesto toga moraju im omogućiti pristup podršci koja im može biti neophodna za donošenje odluka koje proizvode pravno dejstvo. Države moraju *preispitati i zakone koji dozvoljavaju starateljstvo i povjereništvo i preduzeti radnje kako bi razvili zakone i politike koje će zamijeniti režime zamjenskog odlučivanja odlučivanjem uz podršku koje poštuje autonomiju osobe, njenu volju i sklonosti.*

Advokatica Tijana Živković je istakla da je donošenjem Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći Crna Gora napravila značajan iskorak u postupku unapređenja principa jednakog pristupa pravdi lica sa invaliditetom. Greška je bila što su prilikom donošenja Zakona lica sa invaliditetom bila obuhvaćena terminom „lica sa posebnim potrebama“, čiju upotrebu je neophodno iskorijeniti jer ova lica nemaju posebne, već iste potrebe kao i ostali građani. Nakon donošenja Zakona, u osnovnim sudovima su formirane Službe za besplatnu pravnu pomoć koje su često nedostupne licima sa invaliditetom zbog arhitektonskih barijera, pogotovo licima koja koriste kolica. Ovaj problem je potrebno riješiti kako bi ova lica bila u mogućnosti da u potpunosti koriste svoje pravo na besplatnu pravnu pomoć.

Kao punomoćnik lica sa invaliditetom, u saradnji sa UMHCG, Tijana Živković je pokrenula slučajeve koji su se u najvećem broju odnosili na diskriminaciju zbog arhitektonskih barijera na koje ova lica u postupcima zaštite prava prvo nailaze. U tim tužbama traže utvrđivanje diskriminacije, zabranu ponavljanja radnje diskriminacije, obavezivanje tuženog da preduzme sve potrebne mjere kako se diskriminacija ne bi ponovila i da isplati žrtvi diskriminacije određeni novčani iznos na ime naknade nematerijalne štete zbog duševnih bolova zbog povrede prava ličnosti, časti i ugleda. Pri podnošenju tužbe, u njenom referatu izlažu činjenični opis diskriminatornog čina, a u najvećem broju slučajeva tužene strane su bile državni i organi lokalne samouprave. Paradoksalno je što se najveći broj pokrenutih postupaka odnosi na diskriminatorne činove koji su se desili zbog nemogućnosti lica sa invaliditetom da prisustvuju skupovima na koje su pozvani od strane organizatora, a tiču se direktno prava ovih lica, pa su tako pokrenuti postupci i protiv Skupštine Crne Gore. U odgovoru na tužbu tužene strane pokušavaju da se oslobode odgovornosti za diskriminaciju, pa tako na primjer unošenje lica sa invaliditetom sa kolicima u određenu prostoriju predstavljaju kao humani čin. Stiče se utisak da predstavnici državnih organa ne razumiju šta diskriminacija predstavlja.

Tijana Živković je uputila na dugotrajnost sudskih postupaka koja postoji i pored činjenice da su postupci koje pokreću lica sa invaliditetom shodno Zakonu o zabrani diskriminacije i Zakonu o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom hitne prirode. Često se pripremno ročište ne zakazuje mjesecima nakon podnošenja tužbe, pa moraju da urgiraju kod postupajućeg sudije da se ono zakaže. Takođe, često se više mjeseci čeka na odluke sudova više instance kako bi dobili odluku po žalbi. U tom smislu, sudska praksa se mora mijenjati. Vodi se i veliki broj upravnih postupaka jer lica sa invaliditetom bivaju diskriminisana od strane upravnih organa, koji u određenim slučajevima isuviše restriktivno tumače zakone. Zaključila je da se akteri sudskih i upravnih postupaka moraju u mnogo većoj mjeri zalagati za razumijevanje zakonske regulative, kao i primjenu međunarodnih propisa.

Miroslava Mima Ivanović, koordinatorka pravnog programa i antidiskriminacije u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore je podsjetila da je u Preambuli Ustava Crne Gore navedeno da je vladavina prava jedna od temeljnih vrijednosti državnog uređenja, a ista podrazumijeva poštovanje načela

ustavnosti i zakonitosti i opštih principa pravde i pravičnosti, koji se ogledaju u jednakosti pred zakonom bez obzira na bilo koje lično svojstvo. Da se Ustavna načela poštuju, ne bi bilo govora o lišavanju poslovne sposobnosti lica sa invaliditetom. Iako takva zakonska rješenja postoje u regionu, u našoj državi ne postoji pravo na reviziju sudske odluke o potpunom ili djelimičnom lišenju poslovne sposobnosti nakon određenog vremena.

U toku istraživanja koje UMHCG sprovodi radi pripreme publikacije o realizaciji prava na pristup pravdi osoba sa invaliditetom, početkom 2016. godine od Ministarstva rada i socijalnog staranja su tražili informaciju koliko je osoba djelimično ili potpuno lišeno poslovne sposobnosti zbog tjelesnih mana ili duševnih oboljenja, na osnovu Porodičnog zakona, da li su pokretani postupci za vraćanje poslovne sposobnosti i slično. Od Ministarstva su dobili odgovor da ne posjeduju takvu evidenciju, te su ista pitanja u septembru ove godine uputili centrima za socijalni rad koji su odgovorili da su nenadležni za davanje ove informacije, da ne posjeduju traženu informaciju ili da bi tražena informacija podrazumijevala sastavljanje nove.

Miroslava Ivanović je istakla da se pravo na pristup pravdi ne može jednako ostvarivati ukoliko nije zagarantovana jednakost u procesnom smislu. Postoje brojne zakonske garancije koje se ne primjenjuju na osobe sa invaliditetom, a u organima koji treba da odluče o pravima ovih lica ne postoje lica obučena za korišćenje znakovnog jezika i Brajevog pisma. Od centara i odjeljenja bezbjednosti, tužilaštava i sudova su dobili informaciju da nijedan dokument nije sačinjen na Brajevom pismu, da ne postoje sudski tumači za znakovni jezik, niti vozila za privođenje prilagođena osobama sa invaliditetom. Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom je za sada jedina alatka za djelotvornu borbu protiv diskriminacije i nepravde koju svakodnevno doživljavaju ova lica. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i druga ministarstava su ocijenila da je Zakon usklađen sa Konvencijom, a u mnogim oblastima lica sa invaliditetom dolaze u situaciju da ga ne mogu koristiti.

****

Po završetku Konferencije utvrđene su sljedeće preporuke i zaključci:

- konstantno i temeljno raditi na harmonizaciji crnogorskog pravnog sistema s međunarodnopravnim standardima ljudskih prava i sloboda osoba s invaliditetom, u cilju poštovanja principa vladavine prava i načela ustavnosti i zakonitosti;
- osigurati periodično preispitivanje odluka o lišavanju osoba s invaliditetom poslovne sposobnosti, obezbijediti njihovo učešće u ovom postupku i angažovanje vještaka s adekvatnom stručnom spremom;
- izvršiti izmjene i dopune Porodičnog zakona i Zakona o vanparničnom postupku u dijelu djelimičnog i potpunog lišavanja osoba s invaliditetom poslovne sposobnosti, radi omogućavanja vršenja i zaštite njihovih prava i obaveza i usklađivanja s Članom 12 Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom;
- konstantno sprovoditi edukacije subjekata pravosudnog sistema u cilju obezbjeđivanja efikasne interakcije ovih subjekata s osobama s invaliditetom i adekvatnog odlučivanja u postupcima u kojima one učestvuju;
- osigurati adekvatno tumačenje procesnih garancija upotrebe jezika i pisma u smislu korišćenja znakovnog jezika i Brajevog pisma u postupcima pred organima;
- osigurati dostupnost i korišćenje ITC tehnologija osobama s invaliditetom u postupcima pred organima u cilju poboljšanja uslova za ostvarivanje prava na jednak pristup pravdi ovih osoba;
- kontinuirano i sitemski raditi na prilagođavanju objekata i druge infrastrukture državnih i lokalnih organa, radi omogućavanja pristupa osobama s invaliditetom ovim institucijama;
- osigurati poštovanje načela nediskriminacije i načela ustavnosti i zakonitosti u postupanju i odlučivanju o pravima i interesima osoba s invaliditetom, kroz poštovanje zakonskih rokova za preduzimanje procesnih radnji i pravično odlučivanje u postupcima;
- unaprijediti angažovanost policijskih, inspeksijskih i drugih organa i tužilaštva na procesuiranju slučajeva kršenja ljudskih prava osoba s invaliditetom, u cilju sankcionisanja izvršilaca;

- raditi na podizanju svijesti državnih službenika i namještenika da primaran cilj u njihovom radu mora biti interes stranke, a ne štednja državnog budžeta i
- pravno regulisati vođenje evidencija o postupcima u kojima se odlučuje o pravima, obavezama i interesima osoba s invaliditetom i omogućiti njihovu transparentnost i dostupnost svim zainteresovanim stranama i javnosti.

****

IZVJEŠTAJ
O UČEŠĆU SEKRETARA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE NA REGIONALNOJ
KONFERENCIJI „JAČANJE DJELOTVORNOSTI NEZAVISNIH INSTITUCIJA: ULOGA
PARLAMENATA DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA“,
održanoj u Prištini, 30. oktobra-1. novembra 2016. godine

Sekretar Odbora za ljudska prava i slobode Slava Burić učestvovala je na Regionalnoj konferenciji „Jačanje djelotvornosti nezavisnih institucija: Uloga parlamenata država Zapadnog Balkana“, po pozivu Misije OEBS-a na Kosovu, koja je održana u Prištini, 30. oktobra-1. novembra 2016. godine.

Imajući u vidu činjenicu da do dana održavanja Regionalne konferencije radna tijela Skupštine Crne Gore 26. saziva nijesu bila konstituisana, te objektivnu nemogućnost učešća članova Odbora na Konferenciji, Misija OEBS-a na Kosovu je pozvala sekretara Odbora koji je po odobrenju poslanika dr Halila Dukovića učestvovala na pomenutom skupu, a sačinjavanjem ovog Izvještaja se prezentuju mišljenja i iskustva razmijenjena na Konferenciji.

Regionalna konferencija „Jačanje djelotvornosti nezavisnih institucija: Uloga parlamenata država Zapadnog Balkana“ u organizaciji Misije OEBS-a na Kosovu, okupila je predstavnike zakonodavne vlasti parlamenata Kosova, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Albanije i Crne Gore, ali i Njemačke i Norveške. Takođe, predstavnike nezavisnih institucija i organizacija civilnog društva navedenih država Zapadnog Balkana, u cilju pružanja mogućnosti razmjene mišljenja i iskustava o parlamentarnom nadzoru.

Pored predstavnika Skupštine iz Crne Gore, da učestvuju u radu Regionalne konferencije, pozvani su i predstavnici institucije Ombudsmana i NVO „Građanska alijansa“.

Pozvani predstavnici su učestvovali na raznim panelima (VI) koji su pomogli u razmjeni najboljih praksi o nadzornoj ulozi nezavisnih institucija, finansijskoj nezavisnosti i djelovanju nezavisnih institucija, čiji je cilj bio da se doprinese razmjeni informacija u regionu.

Tokom dva dana trajanja Regionalne konferencije održano je, prvog dana četiri i dva panela drugog dana.

Prisutne su na početku Konferencije pozdravili g. Kadri Veseli, predsjednik Skupštine Kosova i Jan Bratu, šef Misije OEBS-a na Kosovu.

Predsjednik Skupštine Kosova, g. Kadri Veseli je istakao da nezavisnost institucija ne znači nedostatak odgovornosti, već zaštitu od političkog uticaja i uticaja spolja.

Jan Braathu, šef Misije OEBS-a na Kosovu se u svom obraćanju zahvalio prisutnima što su se pridružili nečemu što je, po njegovom uvjerenju, najvažnija tema a to je kako zakonodavci mogu ojačati djelotvornost nezavisnih institucija za dobrobit javnosti.

Istakao je da širom regiona, OEBS-ove misije blisko saraduju sa zakonodavcima, nezavisnim institucijama i građanskim društvom. Cilj im je da pomognu razvoju kapaciteta u okviru zakonodavstva, budžetiranja, zastupljenosti zajednica, odgovornosti i nadzoru.

Podsjetio je da je na Kosovu, Misija OEBS-a u ovoj oblasti radila veoma opsežno. Angažovani od početka 1999. godine sproveli su mandat za izgradnju institucija koji proizilazi iz UN Rezolucije Savjeta bezbjednosti 1244. Pomagali su u osnivanju i razvoju Skupštine, radili sa brojnim organizacijama civilnog društva i pomagali ili direktno osnivali brojne nezavisne institucije. Faza osnivanja institucija u njihovom mandatu je uspješno završena i sada su posvećeni jačanju pružanja usluga u onim oblastima u kojima postoje praznine.

Upravo ovih godina, Misija je obezbjeđivala ključnu podršku poboljšanju odnosa između Skupštine i civilnog društva. Pomogli su Skupštini Kosova u kreiranju baze podataka civilnog društva i položaju civilne službe odgovorne za odnose sa civilnim društvom. U skladu sa zajedničkim naporima, 2014. godine Skupština Kosova je usvojila *Deklaraciju o partnerstvu sa civilnim društvom*, kojom se obavezala na povećanje učešća javnosti u izradi, razmatranju i sprovođenju zakonodavstva.

U okviru njihovog rada sa nezavisnim institucijama, značajno je nekoliko skorašnjih inicijativa. Početkom 2016. godine, bivši šef Agencije za antikorupciju Kosova (g. Preteni) i dvije organizacije civilnog društva (KDI i INDEP) su bile uključene u projekat OEBS-a „*Novac u politici*“ (uporedo sa Centralnom izbornom komisijom, Glavnim tužiocem, Finansijsko-obavještajnom službom, Regulatornim tijelom za javne nabavke). Projekat vođen od strane Sekretarijata OEBS-a u Beču sačinjen je od konsultacija sa zainteresovanim stranama i OEBS misijama regiona, završetka sveobuhvatnog upitnika i rasprava u inostranstvu, sve u cilju povećanja regulatornog okvira za finansiranje političkih partija.

U septembru i oktobru 2016. godine, šef Agencije za antikorupciju i predstavnici dvije organizacije civilnog društva su prisustvovali i predstavili njihove aktivnosti u ovoj oblasti na događajima organizovanim u Pragu i Beču. Na bazi činjenica prikupljenih tokom ovog procesa, finalni izvještaj iz ovog projekta se očekuje prije kraja godine. On će sumirati ključne nalaze i obezbijediti preporuke za poboljšanje upravljanja finansijama i transparentnosti političkih partija. Dalje, ako se obezbijede sredstva, 2017. godine OEBS će nastaviti sa praktičnim aktivnostima kako bi olakšao implementaciju ključnih preporuka iz ovog izvještaja, uključujući i ovaj region. Ovaj projekat prikazuje privrženost OEBS-a uključivanju svih zainteresovanih strana u pronalaženju odgovarajućih rješenja i primjeni najboljih međunarodnih praksi.

U vezi sa organizovanjem Regionalne konferencije u Prištini, po njegovim riječima, ideja je bila da zajedno okupe parlamentarce, nezavisne institucije i organizacije civilnog društva i da bi se razmislilo o tome kako zakonodavci mogu raditi da ojačaju djelotvornost nezavisnih institucija. Agenda ove Konferencije fokusirana je na tri institucije za koje postoji uvjerenje da su ključne: antikorupcijske agencije, kancelarije ombudsmana i revizorske institucije.

Ove agencije i službe imaju posebnu ulogu u podsticanju dobre uprave i neophodne su za funkcionalnu demokratiju. One su ključne da pomognu građanima da upravu drže odgovornom, brane ljudska prava i slobode i jačaju integritet unutar uprave.

S druge strane, zakonodavci imaju značajne odgovornosti u odnosu prema nezavisnim institucijama kako bi one svoje funkcije vršile u skladu sa relevantnim zakonskim odredbama i politikama.

Međutim, mora postojati balans između ostvarivanja zakonodavne vlasti i omogućavanja operativne nezavisnosti ovih institucija. Postoji tanka linija između nadzora i političkog uticaja. Zajedno treba osigurati da se ova linija prouči i ispoštuje.

Na ovoj Konferenciji zadatak je da se pažljivo ispituju izazovi i ograničenja sa kojima se ove tri nezavisne institucije i parlamenti regiona suočavaju. Cilj je, prije svega, da ispitamo:

- Kako zakonodavci mogu pomoći poboljšanju djelotvornosti ove tri nezavisne institucije: antikorupcijske agencije, kancelarije ombudsmana i revizorske kancelarije?
- Kako možemo da obezbijedimo operativnu nezavisnost ovih insitucija dok ih činimo odgovornim prema zakonodavnoj vlasti i javnosti?
- Pod kojim uslovima je najvjerojatnije da parlamenti ostvare kredibilnu posvećenost jačanju efektivnosti nezavisnih institucija i
- Kako nezavisne institucije, zakonodavci i organizacije civilnog društva mogu da rade na promociji dobre uprave?

Na kraju svog izlaganja Jan Braathu je poručio da samo boljim razumijevanjem izazova, možemo biti u mogućnosti da poboljšamo saradnju, nadzor i odgovornost. Prisustvo praktičara iz regiona je mogućnost da učimo jedni od drugih o praksama i iskustvima. Efikasan zakonodavni nadzor nad nezavisnim institucijama, kao što su antikorupcijske agencije, kancelarije ombudsmana i revizorske institucije nije cilj sam po sebi. To je sredstvo za postizanje institucionalne odgovornosti, efektivnosti i ukupno boljeg upravljanja.

U tom pogledu parlamenti predstavljaju ključ. Oni treba da ojačaju njihove kapacitete, obezbijede kontinuitet njihove državne službe, obezbijede odgovarajuću obuku za članove njihovih odbora i imaju dobro razvijeno razumijevanje institucionalnih uloga i odgovornosti. Kada je riječ o jačanju nezavisnih institucija, takođe je za parlamentarce važno da govore u ime njihovih parlamenata kao cjeline, a ne kao predstavnici pojedinačne partije. Skupštine su institucije svih građana.

Zato, kako je istakao, iskoristio je ovu priliku da apeluje na sve uvažene parlamentarce u regionu da učine sve da razumiju i praktikuju svoju ulogu čuvara dobre uprave i javnog interesa.

*****

Prvog radnog dana nakon pozdravne riječi Jan Braathua, šefa Misije OEBS-a na Kosovu, učesnici Konferencije su bili u prilici da razmijene mišljenja na teme IV panela,

Prvog:

Parlamentarni nadzor nad nezavisnim odgovornim institucijama: Šta funkcioniše i šta ne, a povodom činjenice da

nezavisne institucije kao što su agencija za antikorupciju, vrhovna revizorska institucija, ombudsman imaju kritičku ulogu u nadzoru nad usaglašenošću rada Vlade sa principima dobre uprave i poboljšanju kvaliteta rada vlade u demokratskom društvu. Dok djeluju nezavisno od Vlade, odgovorne su zakonodavnoj vlasti. Ovo ne znači da nezavisne odgovorne institucije djeluju u političkom vakumu. Umjesto toga, one djeluju u visokom političkom okruženju gdje su njihova ovlaštenja često ograničena od strane institucionalnih supervizora koji su demokratski izabrani od strane javnosti. Cilj ove uvodne sesije je da se od panelista parlamentaraca čuje kako stvarno funkcioniše njihov parlamentarni nadzor nad nezavisnim odgovornim institucijama i sa kojom vrstom izazova se suočavaju u ostvarivanju njihovih nadzornih uloga,

i odgovori na ključna pitanja:

- Kako parlamentarni nadzor funkcioniše u praksi? Koji su institucionalizovani mehanizmi da se nezavisne institucije drže odgovornima prema zakonodavcu?
- Kako se može poboljšati odnos između nezavisnih institucija i zakonodavca?
- Kako bi zakonodavac trebalo da tretira izvještaje nezavisnih institucija? Koja je dobra praksa zakonodavstva u odnosu na izvještaje i preporuke nezavisnih institucija?

Panelisti su bili:

gđa Vasilika Hysi, poslanik Parlamenta Albanije, **g. Borislav Bojić**, poslanik Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, **g. Talat Xhaferi**, poslanik Parlamenta Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, **gđa Slava Burić**, sekretar Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, **gđa Albulena Haxhiu**, poslanik Parlamenta Kosova, **gđa Xhevahire Izmaku** poslanik Parlamenta Kosova

Predsjedavajući: gđa Ljiljana Perkušić, vršilac dužnosti šefa Sektora za demokratsku upravu, Misija OEBS-a u Bosni i Hercegovini

Na Prvom panelu istaknuto je da mora da postoji ravnoteža između zakonodavaca i nezavisnih institucija, odnosno zaštita od političkog uticaja. Sa druge strane, zakonodavci treba da normiraju načine za postizanje institucionalne odgovornosti.

Drugog:

Finansijska nezavisnost i djelotvornost nezavisnih institucija: kako napraviti balans, a povodom činjenice da

jedan od centralnih izazova sa kojima se suočavaju nezavisne institucije je da se održi finansijska nezavisnost dok su odgovorne nadzornim tijelima. Veoma je prepoznato da je finansijska nezavisnost preduslov za odgovornost institucija u zaštiti njihovog funkcionisanja od politički motivisanog

nelegitimnog miješanja i kontrole. Međutim, iako izolovanje nezavisnih odgovornih institucija od politike može pomoći obezbjeđivanju njihove funkcionalne neutralnosti i kompetencija, jednako je važno obezbediti da su institucije odgovorne prema zakonodavnim direktijama demokratski izabраних političkih predstavnika. Na ovoj sesiji predstavnici nezavisnih odgovornih institucija će biti pozvani da diskutuju o njihovim iskustvima borbe za uspostavljanje delikatne ravnoteže između nezavisne političke kontrole i odgovornosti prema javnosti.

i odgovori na ključna pitanja:

- Kako mogu nezavisne odgovorne institucije da pripremaju njihove budžete radi obezbjeđivanja operativne autonomije u od izvršne vlasti?
- Kako sistem upravljanja djelotvornošću funkcioniše u praksi kod nezavisnih odgovornih institucija
- Do kog stepena bi zakonodavac trebalo da bude uključen u obezbjeđivanje ravnoteže između nezavisnosti i odgovornosti?

Panelisti su bili: g. Igli Totozani, Zaštitnik, Institucija Zaštitnika, Albanija, **g. Dragan Slipac**, pomoćnik direktora Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Bosna i Hercegovina, **g. Niko Bojadziev**, državni sekretar, Institucija Ombudsmana, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, **g. Ivan Krkeljic**, Generalni sekretar, Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Crna Gora, **g. Hilmi Jashari**, Ombudsman, Institucija Ombudsmana Kosova, **g. Besnik Osmani**, Revizor, Nacionalna revizorska kancelarija, Kosovo, **g. Shaip Havolli**, director, Agencija za antikorupciju, Kosovo

Predsjedavajući: g. Shpend Emini, v.d. izvršnog direktora, Demokratija za razvoj (D4D)

Tokom izlaganja učesnici Drugog panela su se složili da svi treba da imaju jedan cilj: zaštitu prava građana. Tu je od ključne važnosti stepen političke kulture, zato što je parlament u većini slučajeva produžena ruka izvršne vlasti. Zbog toga se dobro upravljanje i zaštita ljudskih prava prepliću. Rešenje leži u činjenici da zakonodavni organ bude od ključnog značaja za rad ombudsmana: s jedne strane podrška instituciji ombudsmana, a sa druge strane da se uspostavi saradnja sa opozicionim strankama kako bi se imala protivteža vladi i mogućnost provjere rada izvršnih organa, ne kao kontrolu, već ocjenu njihovog rada.

Na Panelu je ukazano i na mogućnost zloupotrebe nezavisnosti od nosilaca, čelnika ovih institucija zbog čega je potrebno uspostaviti balans između slobode i nezavisnosti odgovornosti pred institucijom koja ih je izabrala-parlamentom.

Trećeg: Javni angažman sa nezavisnim institucijama: mogućnosti i ograničenja, a povodom činjenice da je

jačanje široke javne podrške i angažmana ključno za mnoge vladine agencije u demokratskom društvu. Nezavisne odgovorne institucije nijesu izuzetak. Obični građani imaju svoja prava i odgovornost da drže vladu odgovornom i zahtijevaju dobro upravljanje. Radi preuzimanja njihove odgovornosti važno je da građani razumiju šta vladine agencije rade i kako rade. Ova sesija će biti fokusirana na odnose između nezavisnih odgovornih institucija, zakonodavne vlasti i javnosti i istraživanju mogućnosti jačanja djelotvornosti nezavisnih odgovornih institucija (re)izgradnjom javnog povjerenja u promovisanju javnog angažmana, a povodom

i odgovori na ključna pitanja:

- Kako nezavisne institucije mogu efikasnije biti angažovane sa javnošću?
- Koje su ključne aktivnosti potrebne za jačanje odnosa između nezavisnih institucija i običnih građana?
- Kako organizacije civilnog društva mogu doprinijeti radu nezavisnih institucija i parlamentarnom nadzoru?

Panelisti su bili:

gđa Erida Skëndaj, izvršni direktor albanskog helsinškog komiteta, Albanija, **g. Srđan Blagovčanin**, predsjednik Borda direktora Transparency International Bosne i Hercegovine, **g. Visar Rushiti**, **politički analitičar**, **GAP Institut**, **NVO**, **Priština**, **g. Aleksandar Nikolov**, izvršni direktor, Zenith – Asocijacija za razvojne inicijative, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, **g. Milan Radović**, coordinator Programa za ljudska prava, Nevladina fondacija Građanska alijansa, Crna Gora

Predsjedavajući: gđa Claudia Vollmer, Direktor Odsjeka za demokratizaciju, Misija OEBS- a u Albaniji

Učesnici su na ovom Panelu zaključili da nezavisne institucije nijesu u potpunosti nezavisne i da se postavlja pitanje ko kontroliše kontrolora. Ocijenjeno je da ključni doprinos ovome mogu dati NVO i da nezavisne institucije i civilno društvo treba da budu prirodni saveznici, da među njima mora postojati otvorenost. Ključan doprinos mogu dati NVO kroz princip monitoringa. Ocijenjeno je da ako problem i preporuke podijelite sa javnošću, međunarodnim organizacijama i NV, onda ste obezbijedili da preporuka nadje put do javnosti. Praviti savez sa javnošću je zajednički glas. Zaključeno je da pravo na pristup informacijama postaje prioritetno pravo u svim zemljama i počinje bivati sastavni dio člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima-prava na mišljenje i slobodu govora.

Četvrtog: Iskustva zemalja EU: naučene lekcije, a povodom činjenice da je

izgradnja funkcionalnih nezavisnih institucija inherentno dugoročan i složen izazov. Često je sve samo ne linearan process. Kao mnoge institucionalne reforme i socijalni izazovi, za svaki korak naprijed uglavnom postoji nekoliko koraka unazad. Izazovi nijesu nužno jedinstveni za države Zapadnog Balkana. Nezavisne odgovorne institucije u zemljama Evropske unije imaju sopstvene probleme i pitanja sa kojima se bore kako bi osigurale da su njihove misije relevantne a da njihove usluge odgovaraju promjenljivim potrebama u njihovom društvu. Na sesiji se saznalo o iskustvu u razvoju povezanosti između zakonodavne vlasti i nezavisnih institucija u zemljama EU i pokušale se izvući neke praktične lekcije za kreatore politika u državama Zapadnog Balkana.

i odgovori na ključna pitanja:

- Kako nezavisne institucije funkcionišu u zemljama EU? Kako ih zakonodavna vlast nadzire u praksi?
- Kakvi institucionalni mehanizmi i organizacione prakse su odgovarajući za unapređivanje djelotvornosti nezavisnih institucija?
- Šta može biti naučeno iz njihovih iskustava u razvoju funkcionalnih nezavisnih institucija?

Panelisti s bili:

g. Andreas Freiherr von Gall, advokat, Potpredsjednik Državnog Revizorskog suda Hesena, Njemačka (u penziji), **gđa Teodora Matej**, savjetnik za promociju ljudskih prava, saradnju i javne odnose, Kancelarija Ombudsmana, Hrvatska, **Nj.E. g. Per Strand Sjaastad**, ambasador, Ambasada Norveške, **g. George Katcharava**, Viši službenik za demokratizaciju, Odsjek za ljudska prava i zajednice, Misija OEBS-a na Kosovu

Predsjedavajući: gđa Christine Mary Hirst, pomoćnik šefa Odsjeka za demokratizaciju, OEBS Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava, Varšava, Poljska

U diskusiji je Andreas Frejher von Gal, advokat iz Njemačke, potpredsjednik Državnog revizorskog suda Hesena dao je korisne inpute da se preporuke nadzornih institucija poštuju:

da ako se previše vlasti skoncentriše u jednoj osobi nije dobro; institucije moraju biti u potpunosti nezavisne, ali osoba koja dolazi na to mjesto mora prethodno biti političko lice-ministar, član parlamenta; institucija mora imati odgovarajući budžet, dovoljno zaposlenih, ali zaposlenje po zaslugama, ne po vezi; institucije da bi bile poštovane moraju kao nadzorni organ poštovati zakone, jer ako su preporuke ignorisane od nadležnih ministarstava, onda to ne doprinosi autoritetu nezavisnih institucija, što je i stvar političke kulture; aktivnosti nadzornih organa moraju biti transparentne; institucije moraju biti revidirane od strane revizora; a značajnom se pojavljuje i međunarodna saradnja koja omogućava da učimo jedni od drugih.

*****

Drugog dana, učesnici Konferencije su na dva održana Panela:

Petog: Izazovi i mogućnosti regionalne saradnje, a povodom činjenice da

ako se ostvari i implementira na pravi način, saradnja između zakonodavne vlasti, nezavisnih institucija i organizacija civilnog društva u državama Zapadnog Balkana potencijalno može da pruži mnoge važne benefite, uključujući razmjenu i prenos znanja, tehnologije i resursa. Dok izgleda da potencijali benefiti regionalne saradnje izgledaju obećavajuće, često ostaje izazov da se ista realizuje u punom potencijalu na održivi način. Često postoje političke, finansijske i tehničke barijere za uspješnu regionalnu saradnju. Sesija je fokusirana na identifikovanje ne samo oblasti i modaliteta za potencijalnu regionalnu saradnju nego i na ključne faktore i pitanja u vezi sa uspješnom implementacijom.

i odgovori na ključna pitanja:

- U kojim oblastima je regionalna saradnja potrebna i korisna?
- Pod kojim uslovima je najvjerovatnije da regionalna saradnja povodom nezavisnih odgovornih institucija napravi pravu razliku na terenu?
- Koja su ključna ograničenja i preporuke efektivnoj regionalnoj saradnji? Kako se mogu prevazići?
- Kako mogu donatori i međunarodne organizacije najbolje da pomognu regionalnu saradnju povodom nezavisnih odgovornih institucija?

Panelisti su bili:

g. Artur Baku, službenik Parlamenta, savjetnik za odnose sa nezavisnim institucijama, Parlament Albanije, **gđa Emina Jahić**, sekretar Zajedničkog odbora za ljudska prava, Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, **g. Aleksandar Kržalovski**, izvršni direktor, Makedonski centar za međunarodnu saradnju, **g. Fehmi Pireva**, službenik za vezu sa nezavisnim institucijama, Skupština Kosova, **g. Mato Majer**, UNDP Kosovo

Predsjedavajući: g. Dane Koruga, šef Sektora za medije, Misija OEBS-a na Kosovu

Panelisti i učesnici u diskusiji su ocijenili da razmjena iskustava treba da doprinese konsolidaciji zemalja u regionu, a saradnjom treba da se dodje do pravnog okvira kojim bi se ova oblast ujednačeno regulisala u regionu. Emina Jahić, sekretar Zajedničkog odbora za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine je ocijenila veoma dobrom praksom regionalnu saradnju parlamentarnih komisija za ljudska prava: tri dosadašnja sastanka uz podršku OEBS-a, prvi u Srbiji, u Beogradu 2013 godine, zatim drugi u Crnoj Gori, u Danilovgradu-ReSPA 2014. i u Bosni i Hercegovini, u Sarajevu, novembra 2015. Cilj ovakve regionalne saradnje je da se da što veći doprinos miru, povezivanju i dobrim odnosima, a razmjena iskustava treba da doprinese konsolidaciji zemalja u regionu i unapređenju funkcije nadzora.

Šestog: Kako unaprijediti parlamentarnu ulogu u unapređenju nezavisnih institucija?

Program politika za parlamente, a povodom činjenice da je

parlamentarni nadzor ključan za upravljanje djelotvornošću nezavisnih institucija. Praćenjem rada tih institucija, zakonodavna vlast može da identifikuje neusklađenost ophođenja sa njihovim mandatima i da natjera institucije da preusmjere njihovo djelovanje. Međutim, dok zakonodavna vlast može da angažuje

različite mehanizme za praćenje djelotvornosti nezavisnih odgovornih institucija, iskustvo takođe ukazuje da postoji određeni broj prepreka u efektivnom nadzoru, uključujući nedostatak tehničke ekspertize i kapacitete u specifičnim oblastima u kojima nezavisne odgovorne institucije djeluju, asimetriju informacija između nezavisnih odgovornih institucija i zakonodavne vlasti. Imajući ova pitanja na umu, ova završna sesija zahtijevala je od panelista da se osvrnu na prethodne sesije i da diskutuju o njihovim idejama i predlozima o tome kako da napreduju u jačanju uloge parlamenata u unapređenju djelotvornosti nezavisnih odgovornih institucija.

i odgovori na ključna pitanja:

- Kako proces selekcije za nadzorne odbore može biti unaprijeđen?
- Kako treba djelotvornost parlamentarnog nadzora da bude praćena i vrednovana?
- Kako bi podsticaji za poslanike mogli biti promijenjeni kako bi unaprijedili njihovu posvećenost parlamentarnom nadzoru? Kako se nadzorno djelovanje može učiniti primamljivije poslanicima?
- Kako organizacije civilnog društva i drugi nedržavni akteri mogu da unaprijede nadzornu ulogu zakonodavne vlasti?

Panelisti su bili: **g. Borislav Bojić**, poslanik Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, **g. Armend Zemaj**, poslanik Parlamenta Kosova, **g. Talat Xhaferi**, poslanik Parlamenta Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, **gđa Slava Buric**, sekretar Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore
Predsjedavajući: Peter Welling, šef Sektora za upravu, Misija OEBS-a na Kosovu

Izražena je podrška regionalnoj saradnji, ali je značajnim ocijenjeno da bi ona trebala biti tehnička saradnja institucija, a ne politička, jer bi kao takva dala konkretne rezultate i poslužila napretku. Ocijenjeno je da bez podrške administracije i skupštinskih odbora poslanici imaju teži zadatak da nadju rješenje, zbog čega je predloženo da se radi na saradnji administrativnih kapaciteta.

*****

Sastavni dio ovog Izvještaja su pripremljena izlaganja sekretara Odbora Slave Burić za Panel I i VI, koja je odobrio poslanik dr Halil Duković, a koja su podijeljena ucesnicima Regionalne konferencije na engleskom i crnogorskom jeziku.

CRNA GORA
SKUPŠTINA

Odbor za ljudska prava i slobode

Br. 00-65-4/16-114/

Podgorica, 24. oktobar 2016. godine

REGIONALNA KONFERENCIJA
„Jačanje djelotvornosti nezavisnih institucija:
Uloga parlamenata država Zapadnog Balkana“
Emerald hotel, Priština
30. oktobar - 1. novembar 2016.

65. sjednica Odbora za ljudska prava i slobode,
održana 2. juna 2016. godine

Podgorica, 24. oktobar 2016. godine

SADRŽAJ

1. **PARLAMENTARNI NADZOR NAD NEZAVISNIM ODGOVORNIM INSTITUCIJAMA: ŠTA FUNKCIONIŠE I ŠTA NE .....** *strana 3*
2. **KAKO UNAPRIJEDITI PARLAMENTARNU ULOGU U UNAPREĐENJU NEZAVISNIH INSTITUCIJA – PROGRAM POLITIKA ZA PARLAMENTE .....** *strana 15*

***PARLAMENTARNI NADZOR NAD NEZAVISNIM ODGOVORNIM INSTITUCIJAMA: ŠTA
FUNKCIONIŠE I ŠTA NE***

***Parlamentarni nadzor nad nezavisnim odgovornim institucijama:
šta funkcioniše i šta ne***

Nadležnost Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, kao jednog od 14 stalnih radnih tijela Skupštine, utvrđena je članom 44 Poslovnika Skupštine Crne Gore kojim je propisano:

“Odbor za ljudska prava i slobode razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata i druga pitanja koja se odnose na: slobode i prava čovjeka i građanina, sa posebnim osvrtom na manjinska prava, primjenu potvrđenih međunarodnih akata koji se odnose na ostvarivanje, zaštitu i unaprjeđivanje ovih prava; razmatra i zauzima stavove po predstavkama građana i pravnih lica koje se odnose na ostvarivanje prava građana; prati ostvarivanje dokumenata, mjera i aktivnosti za unaprjeđivanje nacionalne, etničke i druge ravnopravnosti, posebno u oblasti obrazovanja, zdravlja, informisanja, socijalne politike, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja i sl.; učestvuje u pripremi i izradi dokumenata i usaglašavanju zakonodavstva u ovoj oblasti sa standardima u evropskom zakonodavstvu; saraduje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladinim organizacijama iz ove oblasti.

Odbor u okviru svoje nadležnosti prati i ocjenjuje usklađenost zakona Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske unije i, na osnovu izvještaja Vlade, prati i ocjenjuje primjenu zakona, posebno zakona iz kojih proizilaze obaveze usaglašene sa pravom Evropske unije.”

Etičkim kodeksom poslanika, koji je Skupština Crne Gore usvojila u decembru 2014. godine, propisano je da je nadzor nad primjenom i praćenjem poštovanja kodeksa u nadležnosti Odbora za ljudska prava i slobode.

Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore kroz **multisektorski pristup** i saradnju sa nadležnim državnim organima, međunarodnim organizacijama sa sjedištem u Crnoj Gori i nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava realizuje brojne aktivnosti u cilju postizanja većeg stepena poštovanja i zaštite ljudskih prava i sloboda.

U skladu sa praksom usvajanja planskih dokumenata kojim se unapređuje predvidivost rada Skupštine i njenih radnih tijela, u funkciji povećanja stepena javnosti rada, kao mjere nadzora nad samim kvalitetom zakonodavnih i kontrolnih aktivnosti, Odbor svake godine, na osnovu Akcionog plana Skupštine za jačanje zakonodavne i kontrolne uloge, Programa rada Vlade, Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori, Rezolucije Evropskog parlamenta i Rezolucije Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope **sačinjava Plan aktivnosti**. Predlog Plana se razmatra na sjednici Odbora u prisustvu predstavnika nadležnih državnih organa, međunarodnih i nevladinih organizacija, koji iznose svoje sugestije na Predlog plana. **Prilikom izrade Plana, Odbor se rukovodi ocjenama stanja iznešenim u Izvještaju EK o napretku CG, a pogotovo iznijetim kritikama, pa u cilju njihovog rješavanja utvrđuje konkretne aktivnosti, koje realizuje u saradnji sa svim relevantnim subjektima**. Planom Odbora utvrđuju se brojne aktivnosti u cilju zaštite prava ranjivih kategorija stanovništva i borbe protiv njihove diskriminacije.

Na predstavljeni način Odbor je na 63. sjednici, održanoj 13. aprila 2016. godine jednoglasno usvojio **Plan aktivnosti za 2016. godinu, čiji akcenat je usmjeren na aktivnosti koje se odnose na:**

- **implementaciju donešenih zakona, jačanjem kontrolne uloge Skupštine** (čl. 68, 73, 75 i 162 Poslovnika Skupštine Crne Gore);

- **zaštitu od diskriminacije** (razmatranje Izvještaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2015. godinu, Posebnog izvještaja Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije, shodno Zaključku Skupštine Crne Gore, donešenom povodom razmatranja Izvještaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2014. godinu, usvojenom krajem decembra 2015, održavanje konsultativnog saslušanja, razmatranje Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije);

- **prevenciju torture i drugih oblika nečovječnog, surovog ili ponižavajućeg postupanja**, u skladu sa preporukama Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) (razmatranje Godišnjeg izvještaja NPM-a za 2015. godinu);

- **zaštitu prava lica lišenih slobode** (održavanje kontrolnog saslušanja i praćenje sprovođenja Zaključka Skupštine);

- **zaštitu ličnih podataka** (razmatranje Izvještaja o stanju u oblasti zaštite ličnih podataka i stanju u oblasti pristupa informacijama za 2015. godinu);

- **zaštitu prava lica sa invaliditetom, sa posebnim akcentom na djecu sa teškoćama u razvoju** (održavanje tematske sjednice, posjeta Maloj gupnoj kući u Bijelom Polju i razmatranje dvije strategije koje se odnose na ova lica) i

- **intenziviranje međunarodne saradnje** sa subjektima koji se bave pitanjima zaštite ljudskih prava i sloboda, savjetodavnim tijelima Savjeta Evrope i Evropske unije, daljim jačanjem konstruktivne uloge koju Crna Gora ima u regionalnoj saradnji i nastavkom saradnje koju Odbor ima sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata, kao i učesćem članova Odbora na seminarima, konferencijama i drugim međunarodnim aktivnostima, na poziv međunarodnih organizacija, u skladu sa čl. 208, 209 i 210 Poslovnika Skupštine Crne Gore.

Odbor za ljudska prava i slobode realizuje brojne aktivnosti u svim segmentima koji se odnose na ljudska prava, što se konstatuje i u **Izvještajima Evropske komisije o Crnoj Gori i što ga izdvaja od ostalih skupštinskih radnih tijela po njegovom doprinosu u kontrolnoj funkciji Parlamenta**.

*****

Pored razmatranja važnih zakonskih propisa iz oblasti ljudskih prava, čime se Odbor bavi u okviru zakonodavne funkcije Skupštine, **Odbor za ljudska prava i slobode značajnu pažnju posvećuje kontrolnoj i nadzornoj ulozi**. Jačanje kontrolne i nadzorne uloge Parlamenta veoma je važno ako se ima u vidu da su zakoni koje Crna Gora ima uglavnom dobri i u značajnoj mjeri usklađeni sa evropskim zakonodavstvom i međunarodnim standardima. Međutim, veća pažnja treba da bude posvećena njihovoj implementaciji.

Odbor za ljudska prava i slobode u okviru **nadzorne i kontrolne uloge Skupštine razmatra izvještaje koji nadležni državni organi i nezavisne institucije dostavljaju Skupštini saglasno obavezi utvrđenoj zakonom**, čime se vrši redovna godišnja kontrola i nadzor nad radom organa državne uprave i nezavisnih institucija zaduženih za ljudska prava.

Kad je riječ o **izvještajima koje dostavljaju nezavisne institucije**, Odbor za ljudska prava i slobode, kao nadležno radno tijelo, razmatra: Izvještaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Godišnji izvještaj Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture i Izvještaj o stanju zaštite ličnih podataka i stanju u oblasti pristupa informacijama, koje Skupštini dostavljaju Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama.

U skladu sa članom 47 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, **Zaštitnik ljudskih prava i sloboda podnosi Skupštini godišnji izvještaj o radu**, koji dostavlja najkasnije do 31. marta tekuće godine za prethodnu. Godišnji izvještaj o radu sadrži naročito: opšti statistički prikaz predmeta po kojima je postupao, statistički prikaz po oblastima rada, ocjenu o stanju ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori i preporuke i mjere koje Zaštitnik predlaže za unaprjeđenje ljudskih prava i otklanjanje uočenih propusta. Poseban dio izvještaja kojim Zaštitnik obavještava Skupštinu o uočenim pojavama diskriminacije sadrži: ocjenu stanja u oblasti zaštite od diskriminacije, koja podrazumijeva ocjenu rada organa vlasti, pružalaca usluga i drugih lica, uočene propuste i preporuke za njihovo otklanjanje i analizu zakona. Članom 48 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore propisano je da Zaštitnik može da podnese Skupštini poseban izvještaj, ako ocijeni da je to neophodno radi zaštite ljudskih prava i sloboda. Godišnji izvještaj o radu i posebni izvještaji su dostupni javnosti.

Takođe, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore u skladu sa članom 48 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Zakonom o potvrđivanju Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka podnosi Skupštini **Godišnji izvještaj Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture**. Izvještaj se temelji na posjetama NPM tima,

razgovorima sa rukovodstvom organa i ustanova u kojima su smještena lica lišena slobode, obilasku policijskih pritvorskih, zatvorskih i drugih prostorija, razgovoru sa licima lišenim slobode, razgovoru sa zaposlenim službenicima i na uvidu u dokumentaciju.

Shodno članu 62 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti i članu 43 Zakona o slobodnom pristupu informacijama, Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama godišnje podnosi Skupštini **Izveštaj o stanju zaštite ličnih podataka i stanju u oblasti pristupa informacijama**. U ovom Izveštaju prikazuje se analiza stanja u oblasti zaštite ličnih podataka, postupaka pokrenutih na osnovu ovog zakona i naloženih mjera, podaci o stepenu poštovanja prava lica prilikom obrade ličnih podataka i predstavlja se stanje u oblasti pristupa informacijama.

Odbor za ljudska prava i slobode, kao nadležni odbor, razmatra navedene Izveštaje i Skupštini podnosi Izveštaj sa predlogom zaključka. Imajući u vidu da je članom 162 Poslovnika Skupštine Crne Gore propisano da povodom razmatranja izvještaja Skupština donosi zaključak koji može da sadrži ocjene i stavove o pojedinim pitanjima, **Odbor za ljudska prava i slobode veoma često u svojim predlozima zaključaka Skupštini iznosi ocjene stanja u određenim oblastima, stavove o određenim pitanjima, ukazuje na probleme u primjeni određenih zakona ili funkcionisanju pojedinih institucija ili praksi, a, što je posebno značajno, obavezuje nadležne organe da sprovedu određene aktivnosti radi unapređenja postojećeg stanja.**

Kada ocijeni potrebnim, **Odbor zaključcima podržava i ojačava preporuke upućene nadležnim organima radi poboljšanja stanja u određenim oblastima.**

*****

Djelotvornost parlamentarnog nadzora Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore nad nezavisnom institucijom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore najbolje se može pokazati kroz konkretne primjere – razmatranje **Izveštaja o radu Zaštitnika za 2014. i 2015. godinu.**

Odbor za ljudska prava i slobode na 65. sjednici, održanoj 2. juna 2016. godine razmotrio je **Izveštaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2015. godinu** i uputio Skupštini Izveštaj sa Predlogom zaključka (u devet tačaka), koji se još uvijek nalazi u skupštinskoj proceduri i koji Skupština još nije razmatrila.

Predlogom zaključka pozdravlja se činjenica da je prema podacima iz Izveštaja o radu Zaštitnika za 2015. godinu u toj godini ostvaren **najveći stepen ažurnosti** od osnivanja institucije Zaštitnika, koja u ranijem periodu nije bila na visokom nivou zbog čega su **postojale određene kritike i negativne ocjene** u izvještajima relevantnih međunarodnih organizacija. Institucija Zaštitnika je pozvana da uloži **dodatne napore i preduzme aktivnosti na promociji zakonom definisanih nadležnosti, jer građani još uvijek ne znaju dovoljno koja prava i na koji način mogu ostvariti u ovoj Instituciji.**

Takođe, Odbor je predložio da Skupština **pozove Zaštitnika da proaktivnije djeluje** s obzirom da je i dalje prilično **mali broj predmeta pokrenutih po sopstvenoj inicijativi** (30 predmeta u 2015. godini), jer Zaštitnik ne treba da bude institucija koja će se ljudskim pravima baviti po pozivu i dopisu, već treba da pokreće i zauzima stavove i o aktuelnim pitanjima koja se sama nameću.

Imajući u vidu značaj poštovanja preporuka Zaštitnika, a polazeći od činjenice da se iz godine u godinu u godišnjim izvještajima Zaštitnika prikazuje da neke institucije ne ispunjavaju te preporuke, **preporučeno je Zaštitniku da se, u mjeri mogućeg, snagom svog ličnog autoriteta i autoriteta funkcije koju obavlja izbori za realizaciju preporuka od strane nadležnih institucija.**

Odbor je predložio Skupštini da **pozove Zaštitnika da, u skladu sa članom 42 stav 2 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, u formi posebnog izvještaja detaljno obavijesti Skupštinu i javnost o svim do sada upućenim urgencijama po kojima nadležne institucije nijesu postupile i problemima u realizaciji istih,** kako bi na osnovu detaljnog prikaza stanja, Skupština i nadležni Odbor za ljudska prava i slobode razmotrili potrebu preduzimanja daljih aktivnosti u ovoj oblasti u cilju dosledne implementacije zakona u skladu sa kontrolnom i nadzornom ulogom.

Odbor za ljudska prava i slobode je ocijenio **veoma problematičnim što i pored većeg broja sugestija Odbora i Zaključka Skupštine donešenog povodom Izveštaja o radu Zaštitnika ljudskih**

prava i sloboda Crne Gore za 2014. godinu, elektronska evidencija slučajeva diskriminacije koja je trebalo da bude uspostavljena nakon donošenja Zakona o zabrani diskriminacije 2010. godine, **još uvijek ne funkcioniše** i predložio Skupštini da još jednom pozove nadležne organe da u što kraćem roku sprovedu sve neophodne aktivnosti na uspostavljanju ove evidencije radi dosledne implementacije Zakona.

Ukazano je da je **neophodno uložiti dodatne aktivnosti na unapređenju komunikacije između svih aktera koji se bave ljudskim pravima** i produbljanju saradnje u cilju rješavanja svih problema u ovoj oblasti, čime će se doprinijeti otklanjanju nepravilnosti u funkciji poštovanja načela pravde, pravičnosti i pravne sigurnosti.

*****

Prethodno je Odbor za ljudska prava i slobode, prilikom razmatranja **Izveštaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2014. godinu** ukazao na uočene nedostatke u radu institucije Zaštitnika i neophodnost preduzimanja aktivnosti u cilju poboljšanja stanja. Uočene zamjerke i konkretni predlozi Odbora sadržani su u Predlogu **zaključka** upućenom Skupštini.

Skupština Crne Gore donijela je u decembru 2015. godine **Zaključak** povodom razmatranja Izveštaja o radu Zaštitnika za 2014. godinu, koji je objavljen u "Službenom listu Crne Gore", br.3/16, od januara 2016. godine.

Zaključkom donešenim povodom razmatranja Izveštaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2014. godinu **"Skupština izražava zabrinutost za kapacitete institucije Zaštitnika da ispuni svoju široku nadležnost i efikasno se bavi pritužbama građana i građanki odnosno pravnih lica za zaštitu od diskriminacije, imajući u vidu primjedbe građana i građanki, odnosno pravnih lica iznesene ili upućene Odboru za ljudska prava i slobode, kao i Izveštaj Evropske komisije o napretku Crne Gore od oktobra 2014.godine."**

Takođe, Skupština je **izrazila zabrinutost povodom neefikasne i nedjelotvorne primjene Zakona iz nadležnosti Zaštitnika u oblasti zabrane od diskriminacije.**

Imajući u vidu zabrinutost povodom kvalifikacija izrečenih u Izveštaju EK o napretku CG za 2014. godinu na račun rada Zaštitnika u ovoj oblasti, kao i nezadovoljstvo građana i građanki i/ili pravnih lica o nepostupanju Ombudsmana u konkretnim slučajevima diskriminacije, Odbor za ljudska prava i slobode je u svom Izveštaju o Izveštaju o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2014. godinu, podnešenom Skupštini, predložio Skupštini da pozove Zaštitnika i ohrabri ga da poveća svoju efikasnost i postupanje u konkretnim slučajevima diskriminacije, kao i da preporuči Zaštitniku da učini sebe i svoje aktivnosti na sprovođenju dva systemska Zakona u ovoj djelatnosti- **Zakona o zaštitniku i Zakona o zabrani diskriminacije**, vidljivom i prepoznatljivom u javnosti kroz doslednu i istrajnu implementaciju ovih i ostalih zakona.

Na isto je ukazano i u Izveštaju Evropske komisije o Crnoj Gori za 2015. godinu u kojem se navodi: "Kapacitet kancelarije Ombudsmana da efikasno postupa po pritužbama ostaje ograničen i praćenje prijavljenih slučajeva diskriminacije nije poboljšano. Organizacije civilnog društva za lezbejke, gejeve, biseksualce, transrodne i interseksualne osobe su nastavile da podižu zabrinutost zbog nedostatka rezultata Ombudsmana, posebno zbog njegovog postupanja po peticijama i pritužbama koje se tiču diskriminacije." (strana 59 Izveštaja)

Pored toga, ocijenjeno je da je u implementaciji Zakona o zabrani diskriminacije problematično što još uvijek ne funkcioniše **elektronska evidencija slučajeva diskriminacije koji se vode pred institucijama sistema u Crnoj Gori.**

U Zaključku Skupštine donešenom povodom razmatranja Izveštaja o radu Zaštitnika za 2014. godinu, između ostalog se navodi i da Skupština smatra da bi dinamika zapošljavanja u Kancelariji Ombudsmana, predviđena Akcionim planom za poglavlje 23, morala biti revidirana iz razloga što Ombudsman nije uspio da zaposli predviđeni broj službenika, pa u naredne tri godine ima obavezu da zaposli 11 službenika.

Takođe, u Zaključku je navedeno da Skupština smatra da dinamika zapošljavanja u Kancelariji Ombudsmana, predviđena Akcionim planom za poglavlje 23, morala biti revidirana i „Skupština ocjenjuje da se **neefikasnost Institucije usled nedostatka kadra**, što je dato kao negativna kritika u Izvještaju o napretku Evropske komisije od oktobra 2014. godine, produžava bez jasnog pojašnjenja ove situacije, imajući u vidu da je Institucija Zaštitnika prethodne četiri godine značajan dio sredstava koja su se mogla iskoristiti za druge namjene vraćala u Budžet kao neiskorišćena. S toga, Skupština smatra da je neophodno da Zaštitnik predloži jasnu strategiju kako bi Institucija riješila ovo pitanje, jer to je njen ključni problem koji ograničava efikasnost u radu. Skupština ocjenjuje da je evidentno da nedostaju kapaciteti u Instituciji Ombudsmana, ali je, takođe neophodno u Izvještaju opisati probleme sa kojima se Ombudsman sreće u svom radu, kako bi se oni rješavali.“

Skupština je Zaključkom pozvala Zaštitnika da u formi posebnog izvještaja o zaštiti od diskriminacije informiše Skupštinu o svojim aktivnostima u ovoj oblasti i bez odlaganja upotrijebi sva zakonom dodijeljena ovlašćenja i postupi u odnosu na sve pritužbe građana i građanki i/ili pravnih lica u slučajevima diskriminacije koji do danas nijesu okončani pred institucijom Zaštitnika.

Važno je istaći da je **Skupština Crne Gore** povodom razmatranja Izvještaja o radu Zaštitnika za 2014. godinu Zaključkom **pozvala Vladu Crne Gore** da postupi u skladu sa članom 47 stav 5 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kojim je propisano: “Na zahtjev Skupštine Vlada je dužna **da se izjasni o godišnjem izvještaju o radu Zaštitnika/ce.**” Vlada još uvijek nije realizovala navedeni Zaključak Skupštine.

***

Zaključak Skupštine donešen povodom razmatranja Izvještaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2014. godinu, donešen na predlog Odbora za ljudska prava i slobode iz jula 2015. godine, dodatno je potvrđen:

- ocjenama Evropske komisije sadržanim u poslednjem Izvještaju o Crnoj Gori iz novembra 2015. godine, gdje se navodi:

“Institucije za ljudska prava su i dalje slabe. Ombudsman i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava moraju biti ojačani, nakon reforme okvira za borbu protiv diskriminacije. (str.21)

Postignut je određeni napredak po pitanju usklađivanja ukupnog zakonodavnog okvira u oblasti borbe protiv diskriminacije sa pravnom tekovinom. Potrebno je dalje usklađivanje, naročito kad je riječ o sankcijama koje nisu dovoljno odvrćajuće zato što su finansijske kazne veoma male. Sprovođenje zakonodavstva koče brojni faktori, između ostalog nedovoljna osviještenost. (str.53 i 54) ,

Cjelokupni zakonodavni okvir u oblasti borbe protiv diskriminacije dodatno je usklađen sa pravnom tekovinom, ali je neophodno njegovo dalje jačanje, naročito u pogledu kazni. Kapaciteti Kancelarije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i dalje su ograničeni i propratne aktivnosti u odnosu na prijavljene slučajeve diskriminacije nijesu poboljšane. Organizacije civilnog društva lezbejki, gejeva, biseksualaca, transrodnih i interseksualnih osoba nastavljaju da izražavaju zabrinutost zbog nedostatka rezultata Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, naročito u pogledu postupanja sa zahtjevima i žalbama koje se tiču diskriminacije. (str.69)“,

- Rezolucijom Evropskog parlamenta o Crnoj Gori od 10. marta 2016. godine, u kojoj se navodi da Evropski parlament:

“pozdravlja izmjene Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda; zabrinut je zbog toga što je sposobnost Kancelarije Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda da djelotvorno obrađuje pritužbe i dalje ograničena;

- prima na znanje povećanje zastupljenosti romskih učenika na svim nivoima obrazovanja, ali ponovo poziva na uvođenje dodatnih mjera kako bi se Romima, egipćanskim manjinama i aškalijskoj manjini olakšao pristup zdravstvenoj zaštiti i zapošljavanju; poziva političke aktere i aktere civilnog društva na borbu protiv netrpeljivosti, diskriminacije i zločina iz mržnje usmjerenih protiv LGBTI zajednice, naročito ulaganjem napora u obrazovanje i informisanje javnosti u cilju promjene određenih stavova te uvođenjem obuke za policiju, tužioce i sudije; poziva da se počinitelji takvih oblika diskriminacije i nasilja privedu pravdi; podstiče vlasti da povećaju napore za zaštitu prava pripadnika LGBTI zajednice

i obezbjeđenje slobode okupljanja; pozdravlja činjenicu da je treća crnogorska parada ponosa koja se održala 13. decembra 2015. godine bila dobro zaštićena te da je prošla bez većih incidenata; međutim, izražava žaljenje što je parada ponosa u Nikšiću zabranjena;

- poziva Vladu da dodatno ojača institucije za ljudska prava, kao što su Ombudsman i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, te da dodijeli odgovarajuća sredstva za sprovođenje ljudskih prava ”

****

Osim Izvještaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Odbor razmatra **Godišnji izvještaj Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture**, koji sačinjava i podnosi Skupštini Zaštitnik kao NPM.

Prilikom razmatranja **Godišnjeg izvještaja Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2014. godinu** na 52. sjednici Odbora, održanoj 20. jula 2015. godine, ocijenjeno je da je u proteklom periodu, zajedničkim djelovanjem svih nadležnih organa, postignut **značajan napredak u poštovanju ljudskih prava lica lišenih slobode**. Nerealizovane su ostale preporuke Zaštitnika za čiju realizaciju je potreban duži vremenski period i značajna finansijska sredstva.

Povodom razmatranja Godišnjeg izvještaja Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2014. godinu, Skupština je, na Predlog Odbora za ljudska prava i slobode, donijela **Zaključak u 15 tačaka, objavljen u Službenom listu br. 3/16 u kojem podržava preporuke Zaštitnika, pohvaljuje aktivnosti koje su realizovali nadležni organi i ohrabruje Ministarstvo pravde-Zavod za izvršenje krivičnih sankcija i Ministarstvo unutrašnjih poslova-Upravu policije da u narednom periodu, shodno raspoloživim finansijskim sredstvima, nastave sa realizacijom preostalih preporuka Nacionalnog preventivnog mehanizma** kako bi se pritvorenim i osuđenim licima obezbijedili što bolji uslovi boravka.

Takođe, Skupština Crne Gore je zahtijevala od Zaštitnika da prilikom sačinjavanja i podnošenja Godišnjeg izvještaja Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2015. godinu prikaže u kom stepenu su ispoštovane preporuke Zaštitnika sadržane u Godišnjem izvještaju Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2014. godinu i preostale nerealizovane preporuke iz Godišnjeg izvještaja Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2013. godinu.“

****

Pored razmatranja godišnjih izvještaja Zaštitnika, u dosadašnjem radu i saradnji sa institucijom Zaštitnika, Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore je razmatrao i **posebne izvještaje i informacije koje je Zaštitnik dostavljao u skladu sa Zaključkom Skupštine**, usvojenim na predlog Odbora ili na **zahtjev Odbora za ljudska prava i slobode, shodno Planu aktivnosti Odbora**. Tako je, shodno članu 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore kojim je propisano da: „U izvršavanju poslova iz svog djelokruga odbor može tražiti od državnog organa podatke i informacije od značaja za svoj rad“ Odbor za ljudska prava i slobode u svom radu veoma često koristio ovu poslovničku mogućnost i od Zaštitnika ljudskih prava i sloboda zahtijevao dostavljanje informacija i posebnih izvještaja, koje je, po njihovom dostavljanju razmatrao na sjednicama. Izdvajaju se sljedeći:

- Poseban izvještaj o ostvarivanju prava na povraćaj imovinskih prava i obeštećenje,
- Poseban izvještaj o stanju ljudskih prava mentalno oboljelih lica smještenih u ustanovama,
- Poseban izvještaj o stanju prostorija Uprave policije za zadržavanje lica lišenih slobode,
- Izvještaj o zaštiti od diskriminacije u prvom polugodištu 2011. godine (razmotren do nivoa Odbora)

- Poseban izvještaj o dječijem prosjačenju u Crnoj Gori (razmotren do nivoa Odbora)
- Izvještaj o seksualnom iskorišćavanju djece u Crnoj Gori (do nivoa Odbora);
- Izvještaj o stanju ljudskih prava Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za potrebe Opšteg periodičnog pregleda Ujedinjenih nacija;

- Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore kao Nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM) o stanju u Istražnom zatvoru Podgorica (do nivoa Odbora);

- Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zloupotrebi djece putem interneta (do nivoa Odbora);

- Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije za 2012. godinu (do nivoa Odbora);

- Izvještaj o rezultatima sprovedenih istraživanja o zaštiti djece od eksploatacije (do nivoa Odbora),
- Izvještaj „Postupanje policije sa djecom“ (do nivoa Odbora) i
- Informacija o zaštiti od diskriminacije sa stanovišta djelovanja institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za period 01.01.-31.07. 2015. godine.

Prilikom razmatranja posebnih izvještaja, izvještaja i informacija koje je Zaštitnik dostavljao na zahtjev Odbora za ljudska prava i slobode, **Odbor je zaključcima ojačavao preporuke Zaštitnika upućene relevantnim organima.** Osim toga, i Skupština Crne Gore (Deveta sjednica prvog redovnog zasijedanja u 2011.-22.jun 2011.) je razmotrila Poseban izvještaj o ostvarivanju prava na povraćaj imovinskih prava i obeštećenje i Poseban izvještaj o stanju ljudskih prava mentalno oboljelih lica smještenih u ustanovama, povodom kojih je, na predlog Odbora za ljudska prava i slobode, donijela Zaključke.

*****

Značajan broj aktivnosti Odbor realizuje **kroz kontinuiranu i veoma dobru saradnju sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore**, kao krovnom institucijom, novim Ustavom ustanovljenom, za zaštitu ljudskih prava i sloboda. Odbor neposredno saraduje sa Zaštitnikom, kako putem stručnih konsultacija, tako i neposrednim kontaktima (učesće Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore na sjednicama Odbora za ljudska prava i slobode, shodno članu 67 Poslovnika Skupštine), čime se već u fazi donošenja zakona i praćenja rada (kontrola) izvršne vlasti sprečavaju mogući problemi u pogledu ostvarivanja ljudskih prava i sloboda.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je **učestvovao na brojnim sjednicama Odbora.** Od 66 sjednica Odbora za ljudska prava i slobode **25. saziva Skupštine Crne Gore** Zaštitnik je učestvovao na 33 sjednica i devet drugih aktivnosti. Prethodno, od 76 sjednica Odbora za ljudska prava i slobode **24. saziva Skupštine Crne Gore**, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore učestvovao je na 28 sjednica.

Pored učesća na sjednicama Odbora, Zaštitnik ili predstavnik institucije Zaštitnika, po pozivu Odbora za ljudska prava i slobode, **učestvovali su i u brojnim drugim aktivnostima**, realizovanim u sklopu nadzorne uloge Parlamenta. Izdvajaju se **javne tribine** koje je Odbor organizovao na različite teme iz oblasti ljudskih prava širom Crne Gore. U početku su organizovane u saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori, a kasnije samostalno na osnovu „Smjernica za organizaciju javnih tribina odbora Skupštine Crne Gore“, koje je kreirala Misija OEBS-a u CG.

Takođe, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je, na poziv Odbora, prisustvovao i **posjetama** koje Odbor organizuje radi praćenja stanja ljudskih prava u pojedinim ustanovama, među kojima su: Zavod za izvršenje krivičnih sankcija Zavod „Komanski most“, Kamp Konik I i II, Zavod za školovanje i profesionalnu rehabilitaciju invalidne djece i omladine. Dječiji domu „Mladost“ u Bijeloj, Dom starih u Bijelom Polju, Zatvor u Bijelom Polju, Pritvorska jedinica Centra bezbjednosti u Podgorici Dječiji dom „Mladost“ u Bijeloj.

Važno je istaći da je **Odbor za ljudska prava i slobode**, u skladu sa Planom aktivnosti za 2012. godinu, **14. maja 2012. godine posjetio i instituciju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore**, kojom prilikom su se članovi Odbora upoznali sa prostornim i kadrovskim kapacitetima institucije.

Zaštitnik je, po pozivu Odbora, učestvovao i na **sedam kontrolnih saslušanja** koja je Odbor organizovao.

Kontinuirana saradnja Odbora za ljudska prava i slobode i Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore može se prikazati i kroz **zajedničku organizaciju konferencija i drugih događaja posvećenih zaštiti, promociji i afirmaciji ljudskih prava u Crnoj Gori**, među kojima su: **Drugi regionalni sastanak parlamentarnih radnih tijela nadležnih za ljudska prava i prava djeteta sa ombudsmanima za djecu zemalja regiona- Mreža CRONSEE, na temu: „Prava djeteta-unapređenje položaja djeteta u cilju zaštite od svih vidova eksploatacije“**, održan 21. i 22. januara 2014. godine u Regionalnoj školi za javnu upravu u Danilovgradu kao doprinos Crne Gore Kampanji Savjeta Evrope „Jedno od petoro“ i **Konferencija povodom obilježavanja Međunarodnog dana ljudskih prava „Pristupačnost i lica sa invaliditetom“**, održana 10. decembra 2014. godine u Skupštini Crne Gore, u saradnji Odbora za ljudska

prava i slobode, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Misije OEBS-a u Crnoj Gori i NVO "Građanska alijansa".

Shvatajući važnost institucije Ombudsmana u sistemu zaštite ljudskih prava, Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore će, u skladu sa svojom Poslovnikom utvrđenom nadležnošću, i u narednom **periodu nastaviti saradnju sa Zaštitnikom u cilju zajedničkog doprinosa napretku u oblasti ljudskih prava i sloboda.**

*****

Prilikom razmatranja Predloga zakona o Budžetu Crne Gore, članovi Odbora za ljudska prava i slobode koji poznaju zakone iz oblasti ljudskih prava i obaveze organa izvršne vlasti u implementaciji zakona i sprovođenju politika u oblasti ljudskih prava mogu da procijene koje aktivnosti treba da preduzimaju nadležni organi i s tim u vezi, na pravi način procijene iznos finansijskih sredstava potrebnih za njihovu realizaciju.

S tim u vezi, u okviru **rasprave o Predlogu zakona o Budžetu Crne Gore**, Odbor za ljudska prava i slobode svake godine razmatra Predlog zakona o Budžetu za sljedeće potrošačke jedinice: Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Agencija za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama, Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore i Nacionalne savjete, nakon čega upućuje Mišljenje matičnom Odboru za ekonomiju, finansije i budžet.

Takođe, Odbor za ljudska prava i slobode u skladu sa članom 53 stav 2 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore razmatra **Predlog zahtjeva za dodjelu budžetskih sredstava Zaštitniku**, a u dosadašnjem periodu Odbor je većinom glasova podržavao dostavljene predloge Zaštitnika i upućivao Zahtjev Ministarstvu finansija.

*****

Djelotvorna nadzorna uloga Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore može se prikazati i na primjeru **razmatranja izvještaja Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama.**

Odbor je u martu 2011. godine razmotrio **prvi godišnji Izvještaj o radu Agencije za zaštitu ličnih podataka i stanju zaštite ličnih podataka u Crnoj Gori u 2010. godini.** Tom prilikom je ocijenjeno da stanje u oblasti zaštite ličnih podataka nije na zadovoljavajućem nivou. Odbor za ljudska prava i slobode podnio je Skupštini Izvještaj sa predlogom zaključka u 15 tačaka. Između ostalog predložio je da Skupština Crne Gore zahtijeva od Agencije da shodno Zakonu o zaštiti ličnih podataka podnese Skupštini posebni izvještaj o stanju zaštite ličnih podataka do 1. jula 2011. godine, sa pregledom sprovedenih aktivnosti na implementaciji Zakona i poboljšanju stanja u oblasti zaštite ličnih podataka, čime bi se značajno doprinijelo prihvatanju standarda koji postoje u razvijenim demokratskim zemljama, kao i ispunjenju kriterijuma na putu ka Evropskoj uniji. **Skupština Crne Gore je, na predlog Odbora za ljudska prava i slobode, donijela Zaključak kojim je obavezala Agenciju za zaštitu ličnih podataka da dostavi Poseban izvještaj** kojim će informisati o aktivnostima preduzetim na poboljšanju stanja u oblasti zaštite ličnih podataka. Agencija je postupila po Zaključku Skupštine i dostavila Poseban izvještaj u kojem su sadržane informacije o realizovanim aktivnostima po svim tačkama Zaključka Skupštine Crne Gore. **Tako je Odbor za ljudska prava i slobode, koristeći svoju nadzornu ulogu i mogućnost da predloži Skupštini da zahtijeva od Agencije dostavljanje posebnog izvještaja, podstakao Agenciju da preduzme brojne aktivnosti na poboljšanju stanja u ovoj oblasti.**

Razmatrajući **godišnje izvještaje Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama** Odbor je s pažnjom **pratio stanje** u ovoj oblasti, **predlagao Skupštini donošenje određenih zaključaka** kojima je od Agencije zahtijevano preduzimanje aktivnosti na poboljšanju stanja, čime je **Odbor, putem nadzorne uloge, doprinio napretku u oblasti zaštite ličnih podataka.**

Aktivnosti Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama preduzete na realizaciji Zaključaka Skupštine rezultirale su značajnim napretkom u oblasti zaštite ličnih podataka i slobodnog pristupa informacijama, što je ocijenjeno i od strane Skupštine Crne Gore prilikom

razmatranja **Izvjestaja o stanju zaštite ličnih podataka i stanju u oblasti pristupa informacijama za 2015. godinu** (Zaključak Skupštine objavljen je u Službenom listu Crne Gore, br. 51/16) .

Međutim, i pored ostvarenog napretka, Skupština je ukazala na uočene nedostatke i neophodnost preduzimanja dodatnih aktivnosti u određenim oblastima. Skupština je ocijenila neophodnim preduzimanje dodatnih aktivnosti na smanjenju broja slučajeva ćutanja administracije što će doprinijeti brzom i efikasnom ostvarivanju prava građana i drugih subjekata pred nadležnim organima. Takođe, Skupština je zaključila da Agencija ni tokom 2015. godine nije vršila inspekcijski nadzor nad primjenom Zakona o slobodnom pristupu informacijama, zbog čega je Skupština ocijenila neophodnim da Agencija, shodno svojoj nadzornoj ulozi, **vrši inspekcijski nadzor nad primjenom ovog Zakona** u odnosu na sačinjavanje i ažuriranje vodiča za pristup informacijama, proaktivno objavljivanje informacija i dostavljanje akata i podataka za potrebe vođenja informacionog sistema pristupa informacijama i pozvala Agenciju da tokom 2016. godine ovu zakonsku obavezu realizuje bez odlaganja.

*****

I pored **inteziviranih aktivnosti u oblasti parlamentarnog nadzora** koje se posljednjih godina preduzimaju od strane Skupštine Crne Gore i njenih radnih tijela, u skladu sa godišnjim Akcionim planovima za jačanje zakonodavne i nadzorne funkcije Skupštine, u praksi se nailazi na određene **izazove koji predstavljaju prepreku u ostvarivanju parlamentarnog nadzora u punom kapacitetu**.

Preduzimajući aktivnosti u parlamentarnom nadzoru Odbor za ljudska prava i slobode je u praksi uočio određene nedostatke na čijem eliminisanju je potrebno da porade svi nadležni akteri, a prvenstveno Skupština Crne Gore.

Izdvajaju se tri ključna problema čijim eliminisanjem bi se doprinijelo ostvarivanju još efikasnijeg nadzora nad nezavisnim odgovornim institucijama:

- Zbog protoka vremena od razmatranja akata na sjednicama Odbora do njihovog razmatranja na sjednici Skupštine i usvajanja zaključaka na predlog Odbora, u određenim slučajevima se onemogućava blagovremeno i efikasno praćenje realizacije zaključaka, jer Odbor od nadležnih organa ne može zahtijevati informacije o realizaciji zaključaka čiji je predlog još uvijek u skupštinskoj proceduri;
- Uočava se da sve nadležne institucije treba da ulože dodatne napore u cilju obezbjeđivanja sinhronizovanog djelovanja u parlamentarnom nadzoru i da se posvete unapređenju međusobne komunikacije u cilju rješavanja svih problema čime će se doprinijeti otklanjanju nepravilnosti u funkciji poštovanja načela pravde, pravičnosti i pravne sigurnosti i
- Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije iz 2014. godine obrisani član 23 Zakona o zabrani diskriminacije iz 2010. godine kojim je bilo propisano da Zaštitnik/ca može da podnese Skupštini Crne Gore poseban izvještaj, ako to od njega zatraži nadležno radno tijelo Skupštine Crne Gore ili ako Zaštitnik/ca ocijeni da to zahtijevaju naročito važni razlozi. Shodno odredbi koja je na snazi – članu 48 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zaštitnik/ca može da podnese Skupštini poseban izvještaj, ako ocijeni da je to neophodno radi zaštite ljudskih prava i sloboda, što je značajno umanjilo nadzornu ulogu Odbora u konkretnom slučaju i, u izvjesnom smislu, relativizovalo je nezavisnost navedenih institucija u odnosu na odgovornost koju implicira stepen njihove nezavisnosti.

***KAKO UNAPRIJEDITI PARLAMENTARNU ULOGU U UNAPREĐENJU NEZAVISNIH
INSTITUCIJA – PROGRAM POLITIKA ZA PARLAMENTE***

*Kako unaprijediti parlamentarnu ulogu u unapređenju nezavisnih institucija –
program politika za parlamente*

- **Kako proces selekcije za nadzorne odbore može biti unaprijeđen?**

Obrazovanje, sastav, izbor članova i nadležnost radnih tijela Skupštine Crne Gore utvrđeni su Poslovníkom Skupštine Crne Gore.

U skladu sa članom 33 stav 1 Poslovníka Skupštine Crne Gore **Skupština obrazuje odbore kao svoja radna tijela** za razmatranje predloga akata, predlaganje akata, parlamentarnu kontrolu i vršenje drugih poslova iz nadležnosti Skupštine. U Skupštini Crne Gore formirano je **14 stalnih radnih tijela, čija nadležnost je utvrđena Poslovníkom**. Shodno članu 35 Poslovníka **izbor predsjednika i članova odbora se vrši na osnovu liste kandidata** koja sadrži: broj članova koji se bira, ime i prezime kandidata za predsjednika i kandidata za članove koliko ih se bira, za svaki odbor posebno. Naknadni izbor predsjednika ili pojedinog člana odbora vrši se na osnovu pojedinačnih predloga.

U Skupštini Crne Gore ne postoje posebni nadzorni odbori kao stalna radna tijela, već stalna radna tijela u okviru svojih Poslovníkom propisanih nadležnosti vrše parlamentarni nadzor u oblastima za koje su nadležni.

U funkciji kontrolne uloge Parlamenta članom 72 Poslovníka Skupštine Gore propisana je mogućnost organizovanja **parlamentarnih saslušanja i istraga**, radi pribavljanja informacija, odnosno stručnih mišljenja o predlogu akta koji je u proceduri u Skupštini, razjašnjenja pojedinih rješenja iz predloženog ili postojećeg akta, razjašnjenja pitanja značajnih za pripremu predloga akta, kao i radi uspješnijeg ostvarivanja kontrolne funkcije Skupštine.

Članom 73 Poslovníka Skupštine propisano je da izvršavanja poslova iz svog djelokruga (razmatranje predloga akta, pripremu predloga akta ili proučavanje određenih pitanja), a u cilju pribavljanja potrebnih informacija i stručnih mišljenja, naročito o predlozima rješenja i drugim pitanjima koja su od posebnog interesa za građane i javnost, odbor može, po potrebi ili za određeni period, angažovati naučne i stručne radnike za pojedine oblasti, predstavnike državnih organa i nevladinih organizacija, koji nemaju pravo odlučivanja (**konsultativno saslušanje**).

Takođe, na osnovu člana 75 Poslovníka Skupštine, radi pribavljanja informacija i stručnih mišljenja o pojedinim pitanjima iz svog djelokruga, kao i o pojedinim pitanjima utvrđivanja i sprovođenja politike i zakona ili drugih aktivnosti Vlade i organa državne uprave, koja izazivaju nejasnoće, dileme ili principijelna sporenja, u cilju razjašnjenja tih pitanja, nadležni odbor može pozvati na sjednicu odgovornog predstavnika Vlade ili drugog organa državne uprave i od njega tražiti da se izjasni o tim pitanjima (**kontrolno saslušanje**).

U skladu sa članom 78 Poslovníka Skupštine može se otvoriti **parlamentarna istraga** radi sagledavanja stanja u određenoj oblasti i razmatranja pitanja od javnog značaja, prikupljanja informacija i činjenica o pojedinim pojavama i događajima vezanim za utvrđivanje i vođenje politike i rada nadležnih organa u tim oblastima, a koje bi mogle biti osnova za odlučivanje Skupštine o političkoj odgovornosti nosilaca javnih funkcija ili preduzimanje drugih postupaka iz svoje nadležnosti. Radi izvršavanja ovih poslova, Skupština može, iz reda poslanika, **obrazovati anketni odbor**, čiji predsjednik je iz reda opozicionih stranaka. Poslije završene parlamentarne istrage, anketni odbor podnosi Skupštini izvještaj koji može sadržati i predlog odgovarajućih mjera ili akata iz nadležnosti Skupštine, a prestaje sa radom danom odlučivanja u Skupštini o njegovom izvještaju, odnosno istekom roka za koji je obrazovan.

Od donošenja Zakona o parlamentarnoj istragi 2012. godine, Skupština je obrazovala **tri anketna odbora**: Anketni odbor za prikupljanje informacija i činjenica o korupciji u privatizaciji Telekomu Crne Gore, Anketni odbor radi prikupljanje informacija i činjenica o događajima koji se odnose na rad državnih

organa, povodom objavljivanja audio snimaka i transkripta sa sjednica organa i tijela Demokratske partije socijalista i Anketni odbor za prikupljanje informacija i činjenica o postupanju nadležnih državnih organa u zaštiti imovine i javnog interesa prilikom prodaje imovine Duvanskog kombinata Podgorica AD u stečaju.

Pored toga, u skladu sa **članom 162 Poslovnika** nadležni odbori **razmatraju izvještaje koje pojedini organi, saglasno zakonu, dostavljaju Skupštini**, a povodom razmatranja izvještaja Skupština donosi zaključak koji može da sadrži ocjene i stavove o pojedinim pitanjima. Takođe, shodno **članu 68 Poslovnika** odbori u izvršavanju poslova iz svog djelokruga **mogu tražiti od državnih organa podatke i informacije od značaja za svoj rad.**

Članom **44 Poslovnika Skupštine** kojim je utvrđena nadležnost Odbora za ljudska prava i slobode, između ostalog, propisano je da Odbor **prati ostvarivanje dokumenata, mjera i aktivnosti** za unaprjeđivanje nacionalne, etničke i druge ravnopravnosti, posebno u oblasti obrazovanja, zdravstva, informisanja, socijalne politike, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja i sl.

Odbor za ljudska prava i slobode, kao nadležno radno tijelo, **shodno članu 162 Poslovnika Skupštine razmatra:** Izvještaj o razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, Izvještaj o radu i načinu raspodjele sredstava Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore, Izvještaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Godišnji izvještaj Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture i Izvještaj o stanju zaštite ličnih podataka i stanju u oblasti pristupa informacijama. Prilikom razmatranja godišnjih izvještaja, Odbor često koristi Poslovničku mogućnost iz člana 162 stav 2 i **Skupštini predlaže donošenje zaključaka koji sadrže ocjene i stavove o pojedinim pitanjima.**

Takođe, Odbor često koristi Poslovničku mogućnost utvrđenu **članom 68**, pa je, primjera radi, tokom 2015. godine, u skladu sa ovim članom od državnih organa zahtijevao i razmotrio 10 dokumenata (izvještaja, informacija i akcionih planova). Povodom razmatranja ovih dokumenata **Odbor donosi zaključke sa ocjenama i stavovima** koje dostavlja Kolegijumu predsjednika Skupštine, na upoznavanje i nadležnim organima, na postupanje, a u okviru svoje nadzorne uloge Odbor prati njihovu realizaciju.

- **Kako treba djelotvornost parlamentarnog nadzora da bude praćena i vrednovana?**

U cilju obezbjeđivanja djelotvornog parlamentarnog nadzora veoma je važno da radna tijela, kao i Parlament preduzmu aktivnosti na **praćenju realizacije zaključaka** donešenih povodom razmatranja dokumenata.

Važnost preduzimanja nadzornih aktivnosti prepoznata je i od strane Skupštine Crne Gore koja u **godišnjim akcionim planovima za jačanje zakonodavne i nadzorne funkcije** definiše set aktivnosti čiji je cilj da se instrumenti nadzora dostupni poslanicima, prevashodno na nivou radnih tijela, koriste u većoj mjeri i doprinesu jačanju kontrolne uloge parlamenta. Ove aktivnosti uključuju kontinuirano praćenje primjene zakona i sprovođenja politika i razmatranje realizacije zaključaka Skupštine. Kao kontinuirana mjera, ovim segmentom obuhvaćeno je i praćenje primjene poslovnčkih odredbi u dijelu donošenja odluke o kontrolnom saslušanju, na zahtjev jedne trećine članova odbora.

Tako je **Akcionim planom za jačanje zakonodavne i kontrolne funkcije Skupštine Crne Gore za 2016. godinu definisano:**

- Radna tijela će kontinuirano, a najmanje jednom u pola godine, održavati sjednice na koje će pozivati predstavnike nadležnih ministarstava i, po potrebi, drugih organa državne uprave i organizacija, sa ciljem razmatranja primjene zakona i sprovođenja politika u oblastima u njihovoj nadležnosti;
- Radna tijela će redovno razmatrati realizaciju zaključaka koje je prethodno usvojila Skupština, kao i sprovođenje ocjena i stavova, odnosno zaključaka donijetih od strane radnih tijela;
- U skladu sa članom 75 Poslovnika Skupštine Crne Gore, odbori će, u toku zasijedanja Skupštine, donositi odluku o kontrolnom saslušanju.

Odbor za ljudska prava i slobode je u svom **Planu aktivnosti za 2016. godinu**, u skladu sa mjerom iz Akcionog plana za jačanje zakonodavne i kontrolne uloge Skupštine za 2016. godinu **utvrdio praćenje realizacije zaključaka** donešenih povodom: Izvještaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za 2014. godinu, Godišnjeg izvještaja Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2014. godinu,

Izvještaja o stanju u oblasti zaštite ličnih podataka i stanju u oblasti pristupa informacijama za 2014. godinu i Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Radi praćenja djelotvornosti parlamentarnog nadzora, Odbor za ljudska prava i slobode u svojoj praksi, od nadležnih državnih organa zahtijeva dostavljanje informacija/izvještaja o preduzimanju aktivnosti na realizaciji Zaključaka Skupštine, odnosno ocjena i stavova Odbora.

Djelotvornost nadzora Odbora za ljudska prava i slobode se može prikazati na konkretnim primjerima, u oblasti zaštite i unapređenja prava lica lišenih slobode, kao i po pitanju položaja i ostvarivanja prava raseljenih i interno-raseljenih lica u Crnoj Gori.

Odbor je u kontinuitetu pratio stanje u oblasti zaštite prava lica lišenih slobode, počevši od upoznavanja sa **Preporukama koje je Komitet za sprečavanje mučenja i drugih oblika nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) uputio Crnoj Gori** nakon posjete u septembru 2008., zatim razmatranja **Izvještaja ZIKS-a o preduzetim radnjama na osnovu Preporuka Zaštitnika, sadržanih u Konačnom mišljenju iz marta 2010.**, održavanja **Kontrolnog saslušanja direktora ZIKS-a na temu “Aktivnosti ZIKS-a u vezi sa nalazima iz Analitičkog izvještaja Evropske komisije i Preporukama Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore sadržanim u Konačnom mišljenju iz marta 2010. godine“**, u junu 2011. godine, pa do razmatranja izvještaja i informacija o stanju u ustanovama za smještaj lica lišenih slobode i posjeta ovim ustanovama.

Zahvaljujući **inicijativi Odbora za ljudska prava i slobode i zahtjevima za dostavljanje informacija i izvještaja** o stanju u ustanovama u kojima su smještena lica lišena slobode, Zaštitnik je pripremao i Odboru dostavljao na razmatranje informacije i izvještaje.

Odbor u okviru svoje kontrolne i nadzorne uloge u kontinuitetu vrši praćenje aktivnosti koje nadležni državni organi preduzimaju na poboljšanju položaja lica lišenih slobode u skladu sa Zaključkom Odbora kojim se osnažuju Preporuke Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.

U tom pogledu, Odbor je razmotrio **Poseban izvještaj o stanju jedinica Uprave policije za zadržavanje lica lišenih slobode (oktobar 2011. godine)**, **Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore kao Nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM) o stanju u Istražnom zatvoru Podgorica (jun 2013. godine)**, **Godišnji izvještaj Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2013. i 2014. godinu (mart i jul 2015. godine)**.

Prilikom razmatranja navedenih Izvještaja Odbor je podržao preporuke Zaštitnika sadržane u izvještajima i upućene nadležnim subjektima, dodatno ih ojačao svojim Zaključcima, a kasnije pratio njihovu realizaciju. U tom pogledu, Odbor je zahtijevao od Uprave policije sačinjavanje i dostavljanje **Informacije o postupanju Uprave policije po Preporukama Zaštitnika datim u Posebnom izvještaju o stanju prostorija Uprave policije za zadržavanje lica lišenih slobode iz 2011. (četvrta sjednica Odbora, 6. februar 2013.)** i **Informacije o postupanju Uprave policije po Preporukama Zaštitnika datim u Posebnom izvještaju o stanju prostorija Uprave policije za zadržavanje lica lišenih slobode iz 2011. (16. sjednica Odbora, 25. septembar 2013.)**. Na sjednicama Odbora je učestvovao Zaštitnik ljudskih prava i sloboda ili predstavnik Institucije pa je bio u prilici da se upozna sa svim aktivnostima Ministarstva unutrašnjih poslova- Uprave policije preduzetim na realizaciji Preporuka Zaštitnika, odnosno Zaključaka Odbora. Takođe, Zaštitniku je dostavljen detaljan Izvještaj o razmatranju Informacija o postupanju Uprave policije po preporukama Zaštitnika datim u Posebnom izvještaju o stanju prostorija Uprave policije za zadržavanje lica lišenih slobode iz 2011. godine, tako da je na osnovu učešća na sjednicama Odbora i Izvještaja Odbora mogao pratiti stepen realizacije svojih preporuka. **I pored toga, dešava se da postoje pojedine neusaglašenosti povodom izvještavanja Zaštitnika i nadležnih organa: Ministarstva unutrašnjih poslova- Uprave policije i Ministarstva pravde- Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija o stepenu realizacije preporuka Zaštitnika odnosno Zaključaka Skupštine.**

Radi direktnog uvida u činjenično stanje na terenu, Odbor za ljudska prava i slobode je organizovao **posjete prostorijama za zadržavanje i smještaj lica lišenih slobode - posjetu Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija (novembar 2010.)**, **Zatvoru u Bijelom Polju (februar 2014.)** i **Pritvorskoj jedinici Centra bezbjednosti u Podgorici (jul 2014. godine)** na koje je pozivao i Zaštitnika ljudskih prava i sloboda kako bi se uvjerili u stanje u ovim ustanovama.

Analizom podataka sadržanih u izvještajima i informacijama dostavljenim Odboru, kao i direktnim uvidom u stanje u ustanovama u kojima su smještena lica lišena slobode **primjećuje se da je ostvaren značajan napredak, kako u uslovima za smještaj, tako i u odnosu službenika prema licima lišenim slobode.** O tome svjedoči broj ispunjenih Preporuka Zaštitnika, kao i činjenica da se slučajevi torture pojavljuju kao pojedinačni i izolovani.

Zaključuje se da se, zajedničkim djelovanjem Odbora za ljudska prava i slobode i Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, uz spremnost svih institucija za ispunjavanje Preporuka Zaštitnika i Zaključaka Odbora, stanje u ovoj oblasti stalno poboljšavalo, a nadležni organi u kontinuitetu rade na daljem poboljšanju uslova.

Kontinuiranim višegodišnjim aktivnostima članova Odbora za ljudska prava i slobode po pitanju **položaja raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori:**

- 8. februara 2011. godine razgovarano sa članovima Delegacije Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netolerancije Savjeta Evrope (ECRI) u vezi četvrte runde monitoringa po zemljama članicama Savjeta Evrope, a u okviru koje je bila prva posjeta Crnoj Gori od 7. do 10. februara 2011. godine,

- 3. juna 2011. godine organizovana posjeta Kampu Konik I i II i u prostorijama Crvenog krsta **održan Sastanak sa predstavnicima Koordinacionog odbora za realizaciju aktivnosti Vlade** u vezi s Akcionim planom trajnog rješavanja pitanja interno raseljenih lica koja borave u Kampu Konik I i II, predstavnicima relevantnih institucija zaduženih za rješavanje ovih pitanja i predstavnicima međunarodne zajednice,

- 27. jula 2011. godine, umjesto planiranog kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja, na 44. sjednici, razmotrena Informacija o aktivnostima Vlade Crne Gore u vezi sa trajnim rješavanjem pitanja raseljenih i interno raseljenih lica koja borave u Kampu Konik I i II, i s tim u vezi Odbor je podnio Skupštini Izvještaj sa predlogom zaključka (14 tačaka), koji je podijeljen poslanicima 24. saziva,

- 7. marta 2012. godine, na 66. sjednici razmotren Izvještaj Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netrpeljivosti Savjeta Evrope (ECRI) o Crnoj Gori i na samoj sjednici rasprava je najvećim dijelom vođena o statusu raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik. Odbor je podnio Skupštini Izvještaj sa predlogom zaključka (16 tačaka), koji je podijeljen poslanicima 24. saziva,

- 25. juna 2012. godine, na 74. sjednici održano Kontrolno saslušanje predstavnika institucija nadležnih za rješavanje statusa raseljenih i interno raseljenih lica u Crnoj Gori. Odbor je podnio Skupštini Izvještaj o Kontrolnom saslušanju sa predlogom zaključka (19 tačaka) koji je podijeljen poslanicima 24. saziva,

- 17. maja 2013. godine, na nastavku devete sjednice održano Kontrolno saslušanje Nacionalnog koordinatora ECRI-ja za Crnu Goru, pomoćnice ministra za ljudska i manjinska prava na temu: "Poštovanje obaveza Crne Gore u dijelu Preporuka datih u Izvještaju ECRI-ja o Crnoj Gori, od februara 2012. godine". Odbor je podnio Skupštini Izvještaj o Kontrolnom saslušanju sa predlogom zaključka (18 tačaka) koji je podijeljen poslanicima 25. saziva- (Prevod Izvještaja Odbora na engleskom jeziku uručen koizvjestiocima Savjeta Evrope prilikom Prve monitoring posjete Crnoj Gori, od 8. do 10. jula 2013. godine),

- 25. septembra 2013. godine, na 15. sjednici održano Kontrolno saslušanje ministra rada i socijalnog staranja, koordinatora Koordinacionog odbora za praćenje realizacije Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik I i II. Odbor je podnio Skupštini Izvještaj o Kontrolnom saslušanju sa predlogom zaključka (12 tačaka) koji je podijeljen poslanicima 25. saziva, i

- 29. februara 2016. godine održano Kontrolno saslušanje ministarke rada i socijalnog staranja, koordinatorke Koordinacionog odbora za praćenje realizacije Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik I i II. Podnošenjem Skupštini Izvještaja o Kontrolnom saslušanju sa predlogom zaključka (12 tačaka) **Odbor je zaokružio set aktivnosti**

realizovanih u funkciji nadzora u ovoj oblasti s obzirom da se **očekuje zatvaranje Kampa Konik do kraja 2016. godine.**

- **Kako bi podsticaji za poslanike mogli biti promijenjeni kako bi unaprijedili njihovu posvećenost parlamentarnom nadzoru? Kako se nadzorno djelovanje može učiniti primamljivije poslanicima?**

Imajući u vidu prilično široko definisanu nadležnost pojedinih radnih tijela, kao i činjenicu da su poslanici različitih profesija, razumljivo je da svi članovi odbora ne mogu podjednako biti zainteresovani za sve teme. Takođe, oni ne mogu posjedovati jednak stepen znanja o pojedinim temama kojima se konkretno bave određena radna tijela. Značajna je razlika i između poslanika koji imaju više iskustva u obavljanju poslaničke funkcije i istu obavljaju u nekoliko mandata i onih koji tu funkciju obavljaju po prvi put.

Kako bi se nadzorno djelovanje učinilo primamljivije poslanicima, značajno bi bilo ukazati na **pozitivne efekte kvalitetnog parlamentarnog nadzora** koji doprinosi poboljšanju stanja u pojedinim oblastima. Stoga je veoma važno da se poslanicima obezbijedi **stručni materijal i komparativne informacije** koji im mogu biti korisni za donošenje odluka koje će osim na političkoj pripadnosti, biti zasnovane i na predstavljenom činjeničnom stanju. U tom cilju, **stručne službe odbora pripremaju informativne materijale** za članove odbora koji sadrže pregled prethodnih aktivnosti odbora u konkretnoj oblasti, podsjećanje na zaključke Skupštine, odnosno ocjene i stavove odbora o toj temi i stručnu, objektivnu analizu samog dokumenta koji je predmet razmatranja na sjednici odbora. Pored navedenog, poslanicima Skupštine Crne Gore je na raspolaganju i **Istraživački centar**, kojem se mogu obratiti zahtjevom za pripremu istraživačkih radova na konkretnu temu koja je predmet njihovog interesovanja.

Međutim, u pojedinim slučajevima radi još kvalitetnije i sveobuhvatnije pripreme poslanika za nadzorno djelovanje korisno bi bilo **angažovati eksperte** za određene oblasti koji bi svojim znanjem i iskustvom doprinijeli efikasnijoj realizaciji parlamentarnog nadzora. Takođe, od velike važnosti je i **razmjena mišljenja i iskustava** sa kolegama na regionalnom i međunarodnom nivou, kao i **implementacija dobrih praksi** iz parlamenata drugih država.

- **Kako organizacije civilnog društva i drugi nedržavni akteri mogu da unaprijede nadzornu ulogu zakonodavne vlasti?**

Brojne organizacije civilnog društva u Crnoj Gori, u skladu sa svojom nadležnošću i misijom, prate sprovođenje zakona i vrše monitoring i istraživanja u pojedinim oblastima. U pojedinim slučajevima, podaci do kojih nevladine organizacije dođu, kao i rezultati istraživanja koje sprovode mogu koristiti poslanicima u svakodnevnom radu. Takođe, pojedine nevladine organizacije se obraćaju poslanicima ili članovima određenih odbora sa konkretnim predlozima i sugestijama do kojih su došli vršenjem monitoringa u određenoj oblasti.

Odbor za ljudska prava i slobode je **prepoznao važnost sinhronizovanog djelovanja svih nadležnih aktera u oblasti ljudskih prava i uspostavio vrlo dobru saradnju sa organizacijama civilnog sektora** koje se bave ovom oblašću. Predstavnici nevladinih organizacija vrlo često prisustvuju i učestvuju na sjednicama Odbora, kako po pozivu tako i na njihov zahtjev i doprinose radu Odbora iznošenjem konkretnih zapažanja, primjedbi i sugestija u pojedinim oblastima koje su predmet razmatranja na sjednicama. Izdvaja se saradnja Odbora sa NVO „Građanska alijansa“, koja vrši monitoring nad radom Odbora i čiji predstavnici aktivno učestvuju na većini sjednica Odbora. Takođe, Odbor ostvaruje i višegodišnju saradnju sa Savezom udruženja roditelja djece i mladih sa poteškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ sa kojima održava periodične sastanke i čiji predstavnici učestvuju na pojedinim sjednicama Odbora.

****

INFORMACIJA
sa Konferencije „Reci NE nasilju“,
održane 18. novembra 2016. godine u Podgorici

Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore organizovala je Konferenciju „Reci NE nasilju“ povodom obilježavanja 20. novembra, Međunarodnog dana djeteta, Dana donošenja UN Konvencije o pravima djeteta. Konferencija je održana 18. novembra 2016. godine u hotelu “Ramada” u Podgorici.

Konferenciji su prisustvovali predstavnici Vlade Crne Gore, osnovnih i srednjih škola i obrazovnih ustanova, centra za socijalni rad, nevladinog sektora, kao i predstavnici međunarodnih organizacija.

U ime Sekretarijata Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore Konferenciju su ispratile saradnice u Odboru Sonja Jokić i Vanja Čabarkapa.

U uvodnom dijelu Konferencije govorio je Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Šučko Baković, dok je moderator Konferencije bila savjetnica Zaštitnika Duška Šljivančanin.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je saopštio da su se ove godine opredijelili da povodom obilježavanja Međunarodnog dana djeteta sa Zlatnim savjetnicima govore o nasilju nad i među djecom, kao nezaobilaznoj temi. Važnost obilježavanja ovog Dana se ogleda u podsjećanju na neophodnost ostvarivanja i implementacije UN Konvencije o pravima djeteta, isticanju dječije participacije i promociji dječijih prava uopšte.

Zaštitnik je podsjetio da je u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta nasilje definisano kao „svi oblici fizičkog i mentalnog nasilja, povređivanja i zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje“. Potpisnice Konvencije su se obavezale da preduzmu odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne i obrazovne mjere za zaštitu djece od svih vidova nasilja. Zaštitne mjere treba da uključuju i efikasne postupke za donošenje socijalnih programa za obezbjeđivanje neophodne podrške djetetu i staratelju, kao i drugih oblika zaštite i sprječavanja, utvrđivanja, prijavljivanja, prosljeđivanja, istrage, postupanja i praćenja slučajeva zlostavljanja djeteta.

Nasilje nad djetetom u bilo kom obliku pokazuje djetetu da je nasilje prihvatljivo, čime se održava ciklus nasilja. Važno je naglasiti da je djeci žrtvama potrebno pružiti efektivnu mogućnost da govore o svojim iskustvima i u najvećoj mogućoj mjeri ih uključiti u formiranje reakcije na nasilje koje su pretrpjela, ne samo zbog njihovog najboljeg interesa, već zato što to može doprinijeti shvatanju posljedica nasilja nad djecom.

Šučko Baković je istakao da institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda posebnu pažnju posvećuje prevenciji i zaštiti prava djeteta u ostvarivanju svog mandata i kroz svoje redovne aktivnosti. Na osnovu njihovog rada sa djecom i njihovog obraćanja instituciji Zaštitnika, evidentno je da je problem nasilja nad djecom prisutan u crnogorskom društvu, a posebno problem vršnjačkog nasilja i nasilja u školama. Bilježi se porast pritužbi koje se odnose na ovu pojavu, što se može protumačiti ili kao porast slučajeva nasilja ili objasniti činjenicom da su djeca postala slobodnija da prijavljuju nasilje i da je povećana vidljivost institucije Zaštitnike. Vjeruje da se institucija Zaštitnika približila djeci jer je u porastu i broj njihovih obraćanja u vidu davanja predloga i sugestija, ali i traženja pomoći.

Veliki broj slučajeva nasilja nad djecom ostaje neotkriven, zbog čega treba sprovoditi kontinuirane aktivnosti u cilju prevencije i edukacije. U proteklom periodu organizovane su kampanje u saradnji sa Predstavništvom UNICEF-a u Crnoj Gori, a sa ovakvim aktivnostima treba nastaviti i u budućem periodu radi uspješne prevencije nasilja.

Vršnjačko nasilje i nasilje nad djecom predstavlja društveni problem koji zahtjeva rešavanje na višem, a ne samo na nivou vaspitno-obrazovne ustanove. Zaštitnik je ocijenio da adekvatnog odgovora na vršnjačko nasilje ne može biti bez uključivanja stručnih saradnika i to socijalnog radnika, koji je spona između škole i porodice, kao i psihologa i specijalnog pedagoga, koji će preduzimati preventivne mjere i tretirati ponašanje djece kako ne bi došlo do nasilnih situacija. Djeca nasilnici počinjavanjem nasilja odmjeravaju moći sa vršnjacima, a posebno je problematično što ovakvo postupanje može postati osnovni obrazac njihovog ponašanja u budućnosti.

Zaključio je da usko specijalizovani stručnjaci treba da budu kontinuirano uključeni u praćenje ponašanja djece, prepoznavanje djece u riziku i preventivno djelovanje, a ne kroz angažovanje od slučaja do slučaja.

Zlatni savjetnici su predstavili javnosti stavove djece na temu Konferencije, sa akcentom na problem vršnjačkog nasilja, njegove oblike i načine za njegovo prevazilaženje. Oni nijesu iznijeli samo lične stavove već su se temeljno pripremali za Konferenciju, tako što su u prethodnom periodu imali zadatak da razgovaraju sa što više vršnjaka iz svoje lokalne zajednice.

U ime svojih vršnjaka, izlaganja su imali zlatni savjetnici: Bojana Šolaja, učenica Gimnazije “Petar Prvi Petrović Njegoš” iz Danilovgrada, Slaven Minić, učenik Gimnazije “Slobodan Škerović” iz Podgorice, Marija Kalezić, učenica Gimnazije “Petar Prvi Petrović Njegoš” iz Danilovgrada, Marko Marković, učenik Gimnazije “Slobodan Škerović” iz Podgorice, Jana Rakočević, učenica OŠ “Risto Manojlović” iz Kolašina, Milica Tapuškić, učenica Gimnazije “Slobodan Škerović” iz Podgorice, Ivona Krivokapić, učenica OŠ “Dr Dragiša Ivanović” iz Podgorice i Miljan Lončar, učenik Srednje stručne škole iz Pljevalja.

Bojana Šolaja, učenica Gimnazije “Petar Prvi Petrović Njegoš” iz Danilovgrada je ukazala da je za pojam nasilja uvijek vezan pojam “začaranog kruga”, a u tom krugu se nalaze nasilnik, žrtva ali i posmatrač te situacije, što ne treba zaboraviti. Smatra da svi mi, kao posmatrači, bi trebalo sebi da postavimo pitanje šta možemo učiniti u ovakvim situacijama. Naglasila je da smo karika koja prekida začarani krug, za šta je potrebno samo malo hrabrosti i saosjećanja. To je uvijek teška odluka za žrtvu koja nema snage, nasilnika koji nema volje i posmatrača koji nema hrabrosti. Citirala je profesoricu koja je kazala da su loši ljudi zapravo dobri ljudi, koji samo imaju neki problem. Nasilnici nijesu negativci, već djeca sa problemima kojoj je potrebna pomoć onoliko koliko je potrebna i žrtvi.

Slaven Minić, učenik Gimnazije “Slobodan Škerović” iz Podgorice je mišljenja da nasilnici nijesu hrabri i da oni u svojoj fizičkoj superiornosti nalaze bezbjednost za svoja djela. Neophodno je proniknuti u ono što nasilnika tjera da počinjava nasilje, jer će to biti važan segment koji će pomoći ka rješavanju problema. Radi njegovog rješavanja potrebno je da se svi povežu i udruže snage. Kao skoro svršeni srednjoškolac, ovaj učenik sve više primjećuje verbalno zlostavljanje, koje, kada je kontinuirano, prerasta u psihičko nasilje koje ostavlja fizički nevidljive tragove ali ostaje psihički duboko urezano u žrtvi.

Marija Kalezić, učenica Gimnazije “Petar Prvi Petrović Njegoš” iz Danilovgrada je svoje izlaganje posvetila sajber nasilju i istakla da ono može biti opasnije od “realnog”, jer su djeca često slobodnija na internetu zbog anonimnosti koju im mreža pruža. Ukazala je na slučajeve u kojima djeca čak organizuju tuče i slične događaje sa namjerom da iste budu snimljene i objavljene na društvenim mrežama. Kako se u budućnosti očekuje razvoj novih tehnologija, treba obezbjediti da iste djeci pružaju nova saznanja i služe za zabavu, a ne da budu prostor na kom iza svakog ugla vrebaju opasnost. Roditelji i prosvjetni radnici, zajedno sa djecom, imaju ključnu ulogu u borbi protiv sajber nasilja. Pohvalila je aplikaciju – igricu koju je izradio UNICEF kako bi djecu upoznao sa načinima za sigurno korišćenje interneta.

Marko Marković, učenik gimnazije “Slobodan Škerović” iz Podgorice je obavio razgovore sa 30 učenika, a gotovo svako od njih je izjavio da je prisustvovao činu nasilja ili bio žrtva nasilja, najčešće verbalnog. On je ukazao da su djeca koja vrše nasilje uglavnom starija, nevaspitana i ona koja potiču iz problematičnih porodica. Stekao je utisak da veliki broj djece ne zna kome i na koji način da se obrati kada se nađe u problematičnoj situaciji. Osim nepoznavanja procedura, djeca često nemaju povjerenja da će njihov problem biti riješen, pa veliki broj njih ni ne prijavi nasilje.

Jana Rakočević, učenica osnovne škole “Risto Manojlović” iz Kolašina je citirala lidera i borca za ljudska prava Mahatmu Gandiju koji je rekao da je “sila oružje slabih a nenasilje oružje jakih”. Mišljenja je da je vršnjačko nasilje dosta prisutno među djecom. Postoji mnogo oblika nasilja, a ni na jedno od njih se ne smije reagovati ćutanjem. Primjetila je da su žrtve nasilja obično povučena, stidljiva i osjetljiva djeca koja se plaše da prijave nasilnika da im ne bi još više našao. Stoga, potrebno je da roditelji o tom problem više razgovaraju sa djecom, a korisno bi bilo da se za učenike organizuje više kreativnih radionica o nasilju, kako bi se djeca podstakla na razmišljanje o ovoj pojavi.

Milica Tapuškić, učenica Gimnazije “Slobodan Škerović” iz Podgorice je saopštila da su žrtve nasilja obično pripadnici druge vjeroispovijesti, nacionalnosti, drugačijeg izgleda ili jednostavno osobe koje se razlikuju od mase. Glavni problem je što su žrtve nasilja najčešće pasivne i iz straha prije

pribejavaju povlačenju u sebe i trpe nasilja, nego što govore o problemu, prijavljuju ga i rješavaju. Njen utisak je da se u školama o nasilju govori tek kada dođe do konflikta. Tuče se u nekim slučajevima rješavaju prebacivanjem učenika iz jednog u drugo odjeljenje ili iz škole u školu. Smatra da to nije pravi način za rješavanje ovog problema i da se tako ne može pomoći ni djetetu koje vrši nasilje ni onom ko to nasilje trpi.

Ivona Krivokapić, učenica osnovne škole “Dr Dragiša Ivanović” iz Podgorice i najmlađa Zlatna savjetnica, kazala je da i njena generacija zna da prepoznaje nasilje. Mišljenja je da bi djeca morala u svom okruženju imati osobe u koje imaju povjerenja: razrednog starješinu, nastavnika, pedagoga, psihologa, ili bilo koga kome se mogu obratiti za pomoć. Takođe, djecu treba više informisati o mogućnosti prijave nasilja putem SOS telefona i što više govoriti o ovoj temi, kako bi se djeca lakše izborila sa ovim problemom. Na osnovu ankete koju je sprovedla sa drugarima primijetila je i da nastavnici ponekad djecu nazivaju pogrdnim imenima što djeca rijetko prijavljuju, ali doživljavaju kao vid psihičkog nasilja.

Miljan Lončar, učenik Srednje stručne škole iz Pljevalja je kazao da nasilje nad i među djecom jeste goruća tema, i da o njoj treba češće i mnogo glasnije govoriti. Djecu je savjetovao da prijave nasilje samo osobama kojima vjeruju ili institucijama, ukoliko ne postoji lakši način za rješavanje problema. Poručio je da djeca nijesu dužna da trpe nasilje.

Zlatni savjetnici Ombudsmana su se saglasili u ocjeni da se ni na jedan oblik nasilja ne smije reagovati ćutanjem. Vjeruju da se dobrom edukacijom i prevencijom, kao i združenom akcijom čitavog sistema može stati na kraj ovoj negativnoj pojavi. Izrazila su zahvalnost zbog pružene mogućnosti da se čuje i glas djece i poslali poruku da se mora reći NE nasilju kako bi se ovaj problem iskorijenio za buduće generacije.

U završnom dijelu Konferencije izlaganje je imala zamjenica Zaštitnika za oblast prava djeteta Snežana Mijušković.

Zamjenica Zaštitnika je kazala da je početak rješavanja problema upravo svjesnost da problem postoji. Ona je podsjetila da je u izlaganju djece istaknuta potreba povezivanja različitih struktura društva i stalna edukacija stručnjaka koji pomažu djeci. Pritom je uloga roditelja i porodice i njihova saradnja sa institucijama od neprocjenjive važnosti.

Citirala je izreku koja kaže da čovječanstvo duguje djeci ono najbolje što može da im pruži, a upravo je rasprostranjenost nasilja svojevrsan test ispunjenosti obaveza koje imaju porodica, država i društvo u podizanju, razvoju i zaštiti djeteta i pokazatelj kako oni vrše svoju dužnost u stvaranju bezbjednih uslova za djetetov opstanak, život i razvoj, u regulisanju njegovog ponašanja i razvijanju njegove samostalnosti, samopoštovanja i identiteta.

Na kraju Konferencije zaključeno je da ovakvi i slični događaji predstavljaju nastavak velike i teške borbe protiv nasilja ali su i dobra prevencija za sve neprihvatljive oblike ponašanja.

****

IZVJEŠTAJ

O UČEŠĆU SEKRETARA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE I SARADNIKA U SEKRETARIJATU ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE NA INTERPARLAMENTARNOJ KONFERENCIJI „NEDISKRIMINACIJA LICA SA INVALIDITETOM U REGIONU PROŠIRENJA EVROPSKE UNIJE“, održanoj u Briselu, 28. i 29. novembra 2016. godine

Sekretar Odbora za ljudska prava i slobode Slava Burić i saradnik u Sekretarijatu Odbora Sonja Jokić učestvovala su, po pozivu Evropskog parlamenta, na Interparlamentarnoj konferenciji „Nediskriminacija lica sa invaliditetom u regionu proširenja EU“, održanoj u Briselu 28. i 29. novembra 2016. godine.

Imajući u vidu činjenicu da do dana održavanja Interparlamentarne konferencije radna tijela Skupštine Crne Gore 26. saziva nijesu bila konstituisana, te objektivnu nemogućnost učešća članova Odbora na Konferenciji, sačinjavanjem ovog Izvještaja se prezentuju ključne diskusije, razmijenjena mišljenja i preporuke sa Konferencije.

Interparlamentarna konferencija koja je dio Programa podrške Evropskog parlamenta parlamentima zemalja u procesu proširenja organizovana je od strane Jedinice za pretpristupne aktivnosti Evropskog parlamenta u saradnji sa Odborom za zapošljavanje i socijalne poslove, Odborom za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove i Odborom za predstavljanje.

Pored predstavnika Sekretarijata Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, Konferenciji su prisustvovali predstavnici Evropskog parlamenta i Evropske komisije, predstavnici parlamenata Srbije, Bosne i Hercegovine, Albanije, Kosova, Turske i Makedonije, kao i predstavnik Vlade Republike Srbije i predstavnici nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom. Učesnici Konferencije su bili u prilici da razmijene mišljenja o ulozi parlamenata u regionu proširenja EU u zaštiti prava osoba sa invaliditetom, kao i da se bliže upoznaju sa aktivnostima Evropskog parlamenta u dijelu primjene Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom čiji potpisnik je i Evropska unija, a takođe i u vezi sa implementacijom Evropske strategije za invaliditet za period 2010-2020.

Prvog radnog dana nakon pozdravne riječi predsjedavajuće Konferenciji poslanice Helge Stevens, članice Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove, zamjene člana Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove uslijedile su sesije na sledeće teme:

- „Evropska strategija za invaliditet 2010-2020“;
- „Implementacija Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom“;
- „Kreiranje politika EU, implementacija i monitoring: pristup invaliditetu zasnovan na ljudskim pravima“;
- „Invaliditet i diskriminacija: pristup zapošljavanju, javnim službama i obrazovanju“ i
- „Rizik od siromaštva i socijalne isključenosti: rodna perspektiva invaliditeta“.

Drugog dana Konferencije održane su četiri sesije na sledeće teme:

- „Pristup Evropskog parlamenta u postupanju sa invaliditetom: Najbolje prakse“;
- „Razvijanje pristupa bez barijera uslugama prevoza za lica sa invaliditetom“;
- „Finansiranje programa za lica sa invaliditetom: Evropski strukturni i investicioni fond“ i
- „Popularizovanje prava lica sa invaliditetom“.

*****

Interparlamentarnu konferenciju „Nediskriminacija lica sa invaliditetom u regionu proširenja EU“ otvorila je **Helga Stevens, poslanica Evropskog parlamenta, članica Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove i zamjena člana u Odboru za zapošljavanje i socijalne poslove**, koja se učesnicima Konferencije obratila na gestovnom jeziku.

Istakla je da će sa zadovoljstvom razgovarati sa poslanicima iz pet zemalja proširenja Evropske unije o izazovima sa kojima se suočavaju lica sa invaliditetom i mjerama koje se preduzimaju u zabrani diskriminacije i zaštiti njihovih prava. Informisala je učesnike da do dana održavanja Konferencije nijesu konstituisana radna tijela Skupštine Crne Gore i da zbog pregovora o formiranju nove Vlade Konferenciji ne prisustvuju poslanici Skupštine Crne Gore, a da poslanici iz Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije ne prisustvuju zbog parlamentarnih izbora zakazanih za 11. decembar 2016. Podsjetila je da Konferenciju prate službenici ova dva parlamenta koji će o njenom toku i zaključcima izvijestiti nadležne političke autoritete u njihovim zemljama.

Najavila je da će fokus Konferencije biti na Evropskoj strategiji za invaliditet i Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, a posebno će se razgovarati o invaliditetu iz ugla ljudskih prava i rodne dimenzije.

Georg Fischer, direktor za socijalne poslove u Generalnom direktoratu za zapošljavanje Evropske komisije je govorio o *Evropskoj strategiji za invaliditet 2010-2020*. Saopštio je da je ovo sedmica važnih događaja koji se organizuju povodom međunarodnog dana osoba sa invaliditetom, naglašavajući da se ove godine obilježava i desetogodišnjica od usvajanja Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom. Donošenje Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u decembru 2006. godine predstavlja nadu za oko milijardu osoba sa invaliditetom. Naglasio je da je Evropska unija 2007. godine

potpisala ovu Konvenciju i da je proteklo šest godina od kada je ona stupila na snagu na nivou Evropske unije. Evropska strategija za invaliditet predstavlja najvažniji instrument za primjenu Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom na nivou EU. Naveo je da su Evropska unija, odnosno Evropski parlament i Evropska komisija posvećeni poštovanju Konvencije.

Georg Fischer je saopštio da je sada pravo vrijeme da se analizira kakvi su rezultati postignuti implementacijom Evropske strategije za invaliditet i da Evropska komisija priprema srednjeročni izvještaj. Upoznao je učesnike Konferencije da su u pripremi tog izvještaja sproveli javne konsultacije u koje su uključili vlade država članica i građane kako bi dobili njihova mišljenja o do sada realizovanim aktivnostima. Oko 1 500 odgovora i povratnih informacija će im poslužiti za identifikovanje ključnih problema i izazova. Saopštio je da su konsultacije pokazale da pored učinjenog ima još dosta stvari koje bi trebalo uraditi u cilju unapređenja položaja lica sa invaliditetom. Između ostalog, lica sa invaliditetom se suočavaju sa teškoćama kada žele da pređu u drugu državu članicu Evropske unije. Mnogi su ukazali i na nedostatak političke volje i razumijevanja za lica sa invaliditetom.

Fischer je ukazao na ključne barijere sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom u Evropskoj uniji, među kojima su: manjak jednakih mogućnosti na evropskom tržištu rada, nedostatak jednakog pristupa prevozu i činjenicu da je inkluzivno obrazovanje još uvijek slabo razvijeno u mnogim državama članicama EU. Saopštio je da su djeca sa smetnjama u razvoju od samog početka u lošijem položaju u odnosu na zdravu djecu i da u nekim zemljama treba uložiti dodatne napore na unapređenju sistema inkluzivnog obrazovanja.

Najavio je da će na osnovu konsultacija u decembru ove godine sačiniti Izvještaj o implementaciji Evropske strategije za invaliditet. Izvještaj će se uglavnom bazirati na uočenim nedostacima i sadržaće preporuke i zaključke za unapređenje stanja. Naglasio je da Evropska unija i države članice dijele odgovornost u pogledu sprovođenja Evropske strategije za invaliditet. Mnoge od izazova države članice ne mogu same riješiti, ali je tu Evropska unija koja treba da im pruži podršku i koordinira aktivnosti. Izrazio je nadu da će se kroz podizanje svijesti i realizaciju brojnih aktivnosti brže djelovati, naglašavajući da Evropska unija može da pomogne i u finansiranju aktivnosti usmjerenih na poboljšanje položaja lica sa invaliditetom. Važnim smatra činjenicu da Evropska komisija može da pomogne nevladinim organizacijama koje se bave promocijom i zaštitom prava osoba sa invaliditetom, jer EK posjeduje finansijska sredstva koja može da opredijeli za finansiranje projekata. Saopštio je da se nekada i sa malim finansijskim sredstvima može uraditi mnogo. Bitno je da lica sa invaliditetom imaju svoj glas na evropskom nivou i da se njihov glas čuje.

Razumijevanje koncepta invaliditeta se fundamentalno promijenilo, jer su lica sa invaliditetom nekada bila objekat o kojem su uglavnom drugi odlučivali, dok od usvajanja Konvencije postaju legitimni vlasnici prava. U tom smislu Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom je bila katalizator promjena. Saopštio je da još uvijek svi moramo da se borimo za ovaj novi pristup, jer promjena jeste borba o kojoj se mora pričati i koju treba demonstrirati. Propovijedanje promjena u pristupu prema licima sa invaliditetom ne promovišu samo Evropska komisija i Evropski parlament, već i brojne druge institucije, među kojima i Evropski društveni fond koji može da pomogne zemlje članice, što će biti i prioritet u njegovom djelovanju u narednom periodu. Mišljenja je da je Evropski društveni fond i do sada značajno doprinio poboljšanju situacije.

Prema zvaničnim podacima, jednu šestinu mladih u EU čine osobe sa invaliditetom koje ne mogu da nađu svoje mjesto na tržištu rada. Kada je riječ o pristupačnosti za lica sa invaliditetom, Fischer je saopštio da je donešen Akt o pristupačnosti proizvoda i usluga čiji je cilj da lica sa invaliditetom dobiju veću dostupnost proizvodima i uslugama na tržištu EU. Saopštio je da je ostvaren napredak u slobodi kretanja i podsjetio na tzv. Evropsku legitimaciju za lica sa invaliditetom donešenu 2016. godine koju je već potpisalo osam država. Takođe, naglasio je da se u svim zemljama Evropske unije promoviraju prelazak sa života u institucijama na život u zajednici.

Govoreći o rodnoj dimenziji, Fischer je saopštio da su žene sa invaliditetom dvostruko ili višestruko diskriminirane i da su rizici za njih još veći. Smatra da ženama sa invaliditetom treba obezbijediti veću pomoć i podršku u svim domenima, a u tom djelovanju Evropska komisija je važan partner. Naglasio je da se žene pri ostvarivanju svojih osnovnih prava i sloboda, kao što su pravo na pristup obrazovnim uslugama

i zapošljavanje, suočavaju sa znatnim preprekama, što može dovesti do društvene isključenosti i psiholoških trauma.

U okviru drugog panela na temu „*Implementacija Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom*“ govorili su: Helga Stevens, poslanica Evropskog parlamenta, izvjestilac Evropskog parlamenta za Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom, John Patrick Clarke, blagajnik Evropskog foruma za invaliditet i Borislav Bojić, poslanik Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, predsjednik Zajedničke komisije za ljudska prava.

Poslanica Evropskog parlamenta Helga Stevens je saopštila da su zemlje koje ratifikuju Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom u procesu praćenja od strane Komiteta UN za prava osoba sa invaliditetom. Stručni odbor Ujedinjenih nacija zahtijeva od država dostavljanje izvještaja o implementaciji Konvencije u kojima je sadržano sve ono šta Vlada i Skupština preduzimaju u toj oblasti. Nakon dostavljanja izvještaja predstavnici nadležnih državnih organa se pozivaju u Ženevu na slušanje nakon čega Odbor upućuje državi preporuke i izdaje izvještaj.

Poslanica Stevens je saopštila da je Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom prvi međunarodni ugovor o ljudskim pravima koji je ratifikovala Evropska unija, potpisalo je svih 28 država članica EU, dok je njih 27 istu ratifikovalo. Evropska unija je jedina regionalna organizacija koja je to učinila. Navela je da je i Evropska unija prošla proces monitoringa pred Komitetom UN-a i da je Evropska komisija bila organ Evropske unije koji je komunicirao sa Ujedinjenim nacijama, dok je Evropski parlament izglasao pokretanje pregovora sa UN Komitetom. Bio je to prvi put da je tijelo UN-a pratilo da li EU ispunjava svoje međunarodne obaveze na području ljudskih prava, a u u zaključnim napomenama Komiteta UN-a za prava osoba sa invaliditetom o sprovođenju Konvencije u Evropskoj uniji, objavljenim 2015.godine poslata je snažna poruka o predanosti Evropske unije pitanjima jednakosti i poštovanju ljudskih prava. S druge strane, utvrđen je i niz smjernica za mjere u području zakonodavstva i kreiranja politika koje spadaju u područje djelovanja Evropske unije. Saopštila je da su u Evropskom parlamentu imali javna slušanja i da su saradivali sa Evropskim forumom za invaliditet. Pristup javnim slušanjima bio je omogućen i licima sa invaliditetom koja su mogla da učestvuju u raspravi. Smatra da licima sa invaliditetom treba obezbijediti bolje uslove u pogledu pristupačnosti, smještaja i izražavanja.

Helga Stevens je svoje izlaganje zaključila rekavši da institucije Evropske unije treba da budu primjer najboljih praksi koje se preduzimaju na zaštiti prava osoba sa invaliditetom u skladu sa Konvencijom. Veoma je važno što je Evropski parlament u julu 2016. godine usvojio Rezoluciju o sprovođenju Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom uz poseban osvrt na zaključne napomene Komiteta UN za prava osoba sa invaliditetom.

John Patrick Clarke, blagajnik Evropskog foruma za invaliditet je saopštio da je Irska jedina zemlja Evropske unije koja još uvijek nije ratifikovala Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom. Naveo je da Evropski forum za invaliditet okuplja oko 80 miliona lica sa invaliditetom, da imaju nacionalne savjete u svim zemljama članicama Evropske unije i da blisko saraduju sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom. Takođe, imaju i posmatrače iz zemalja koje nijesu članice Evropske unije. Upoznao je učesnike Konferencije da će Evropski forum za invaliditet kojim upravljaju osobe sa invaliditetom i njihove porodice sledeće godine obilježiti 20 godina postojanja. Saopštio je da je u Evropskom parlamentu formirana grupa koja se zalaže za poštovanje prava osoba sa invaliditetom, a osnovana je i Mreža koja radi na unapređenju sprovođenja Konvencije. Podsjetio je na važnost člana 3 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom kojim su definisana načela Konvencije i člana 4 kojim se propisuju obaveze za države potpisnice Konvencije. Podsjetio je da je UN Komitet 2013. godine uputio preporuke po kojima EU treba da poboljša položaj lica sa invaliditetom.

John Patrick Clarke je saopštio da su i sve zemlje kandidati za članstvo u EU ratifikovale Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom. Naveo je da su u periodu od 2005. do 2007. godine realizovali dva projekta na Zapadnom Balkanu i to u Albaniji i Bosni i Hercegovini i Makedoniji i Srbiji u cilju podizanja kapaciteta organizacija za zaštitu lica sa invaliditetom. Naglasio je da je Evropski forum za invaliditet ove godine saradivao sa UNICEF-om radi zaštite prava djece sa invaliditetom.

Na kraju izlaganja Clarke je predstavio preporuke Evropskog foruma za invaliditet za zemlje Zapadnog Balkana navodeći da:

- u Albaniji treba da se stvore uslovi koji bi omogućili finansijsku nezavisnost organizacija osoba sa invaliditetom;
- u Crnoj Gori treba da se osnaži jedinstvo pokreta organizacija osoba sa invaliditetom i da se vladini i nevladini akteri uključe u inkluziju osoba sa invaliditetom;
- u Bosni i Hercegovini postoji duboki razdor među organizacijama osoba sa invaliditetom zbog čega je unapređenje dijaloga veoma važno;
- u Srbiji je potrebno uložiti dodatne napore na boljem očuvanju prava osoba sa invaliditetom u politikama države;
- na Kosovu treba uspostaviti saradnju sa profesionalcima i organizacijama lica sa invaliditetom;
- u Makedoniji osobe sa invaliditetom treba da rade zajedno, nezavisno od njihove nacionalne pripadnosti i
- u Turskoj treba poboljšati konsultacije na nivou organizacija lica sa invaliditetom.

Blagajnik Evropskog foruma za invaliditet je naglasio da njegova organizacija želi da pomogne organizacijama koje se bave zaštitom prava lica sa invaliditetom i najavio da za dvije nedjelje putuje u Crnu Goru i Kosovo gdje će se sastati sa predstavnicima UNICEF-a i organizacija koje se bave zaštitom prava lica sa invaliditetom.

Predsjednik Zajedničke komisije za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine Borislav Bojić je podsjetio da su prava osoba sa invaliditetom utvrđena nizom međunarodnih dokumenata koje je ratifikovala Bosna i Hercegovina i koji imaju ustavnu snagu, jer su ratifikovna dokumenta dio njihovog Ustava. Saopštio je da je Bosna i Hercegovina 2009. ratifikovala Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom, a stupila je na snagu 2010. Naglasio je da Zajednička komisija za ljudska prava Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine posvećuje značajnu pažnju problemima sa kojima se susreću osobe s invaliditetom. Podsjetio je da Zajednička komisija svake godine, u saradnji sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice, nevladinim organizacijama, udruženjima i međunarodnim organizacijama obilježava 3. decembar- Međunarodni dan osoba sa invaliditetom. Naveo je i da postoji značajan angažman drugih institucija na nivou Bosne i Hercegovine u čijoj je nadležnosti ovo pitanje. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je u cilju osiguravanja koordinacije i jačanja saradnje svih nivoa vlasti i promocije ljudskih prava osoba sa invaliditetom uspostavilo Vijeće za osobe sa invaliditetom, ali su ovlaštenja Vijeća i resursi nedovoljni da osiguraju kvalitetniji položaj ove populacije u Bosni i Hercegovini. Takođe, donešene su Strategija za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini za period 2011-2015. godina i Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj za period 2010-2015. Ovim strategijama su se opredijelili za novi pristup invaliditetu utemeljen na ljudskim pravima i socijalnom modelu. U toku su aktivnosti na izradi novih strategija u ovoj oblasti, kao i na izradi Strategije za ljudska prava s obzirom da su pomenute već istekle.

Bojić je ocijenio da se osobe sa invaliditetom u Bosni i Hercegovini koje predstavljaju 10-15% ukupnog stanovništva još uvijek suočavaju sa mnoštvom prepreka u pristupačnosti, obrazovanju, zapošljavanju, stanovanju, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, te spadaju u najugroženiju i najranjiviju kategoriju društva. Saopštio je da je Ombudsman 2010. godine sačinio Specijalni izvještaj o pravima osoba sa invaliditetom, a ove godine Specijalni izvještaj o pristupačnosti radnih prostora za osobe sa invaliditetom. Po preporukama Ombudsmana BiH treba da osigura jednake mogućnosti u ostvarivanju prava osoba sa invaliditetom, ujednači praksu u primjeni zakona i jasno definiše djelokrug javnih organa vlasti u entitetima, distriktu, kantonima, gradovima i opštinama koje rade sa licima sa invaliditetom. Takođe, neophodno je osigurati dosljednu primjenu do sada donesenih propisa o osobama sa invaliditetom, te postići bolju koordinaciju, razmjenu informacija i iskustava svih organa vlasti, kao i nevladinih organizacija, koje se bave pitanjima lica sa invaliditetom.

Tokom debate Irena Radinović, zamjenica menadžera u Timu za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Republike Srbije je upitala Gerga Fischera, direktora za socijalne poslove Evropske komisije da li postoji set zajedničkih indikatora kojima se mjeri napredak određene zemlje u zaštiti prava osoba sa invaliditetom. Fischer je odgovorio da postoje određeni indikatori, ali je zamolio da se sačeka izvještaj o

srednjeročnom pregledu implementacije Evropske strategije za invaliditet. Poslanik iz Parlamenta Turske Serkam Bayram je mišljenja da bi trebalo govoriti o pozitivnoj diskriminaciji osoba sa invaliditetom, navodeći da je u Turskoj 2005. godine donešen Zakon koji je omogućio napredak u zapošljavanju ovih lica. To je dovelo do značajnih pozitivnih promjena u društvu, o čemu svjedoče i podaci da je 2005. godine u njihovoj državnoj upravi radilo 5 000 lica sa invaliditetom, a sada ih je oko 40 000. Poslanica Evropskog parlamenta Helga Stevens je saopštila da je pozitivna diskriminacija osjetljiva tema i da u Evropi pozitivna diskriminacija trenutno nije dozvoljena. Evropski sud pravde je prekinuo praksu pozitivne diskriminacije prema ženama. Koncept nediskriminacije podrazumijeva da osobu ne treba gledati na osnovu invaliditeta, već na osnovu njenih znanja, vještina, talenta i sposobnosti. Smanjenje diskriminacije u nekim zemljama se podstiče na različite načine, a između ostalog i uvođenjem sistema kvota. U Belgiji postoji sistem kvota, a u praksi se dešava da osobe sa invaliditetom budu zaposlene od strane Vlade, ali na radnim mjestima na nižem nivou i zapošljavaju ih po osnovu njihovog invaliditeta, a ne zbog stručnosti.

U okviru trećeg panela na temu „**Kreiranje politika EU, implementacija i monitoring: pristup invaliditetu zasnovan na ljudskim pravima**“ govorili su: Cecilia Wikström, poslanica Evropskog parlamenta, predsjednica Odbora za peticije, članica Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove i Marija Janjušević, poslanica Narodne skupštine Republike Srbije, članica Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova.

Cecilia Wikström, poslanica Evropskog parlamenta, predsjednica Odbora za peticije i članica Odbora za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove je saopštila da je Odbor za peticije duboko uključen u aktivnosti na zaštiti prava osoba sa invaliditetom. Podsjetila je da je Evropska unija ratifikacijom Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom dala obećanje građanima Evrope da će djelovati u skladu sa načelima Konvencije kojom su postavljeni temelji u ovoj oblasti, ali i utvrđene obaveze i dužnosti država potpisnica. Ocijenila je da Konvencija ima potencijal da doprinese poboljšanju položaja lica sa invaliditetom. Smatra da se moraju srušiti sve prepreke koje sprečavaju osobe sa invaliditetom da u potpunosti učestvuju u društvenom životu.

Poslanica Wikström je podsjetila da se u Evropskom parlamentu tri odbora bave pravima osoba sa invaliditetom i to: Odbor za zapošljavanje i socijalne poslove, Odbor za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove i Odbor za peticije, dok je međuparlamentarna grupa koja se bavi pitanjima lica sa invaliditetom u Evropskom parlamentu osnovana 1980. Odbor za peticije je nadležan da prima i razmatra peticije od svakog građanina Evropske unije i u ovoj konkretnoj oblasti Odbor ima za cilj da obezbijedi zaštitu od kršenja prava garantovanih Konvencijom u državama članicama. Naglasila je da Odbor za peticije dobija veliki broj peticija u kojima se ukazuje na kršenje prava lica sa invaliditetom. Osim njihovog razmatranja, Odbor organizuje i studijske posjete članicama Evropske unije kako bi se poslanici uvjerali kakvo je stanje na terenu, pa su nedavno posjetili Slovačku.

Predsjednica Odbora za peticije je saopštila da je za vrijeme predsjedavanja ovim Odborom uradila nekoliko neuobičajenih aktivnosti. Primjera radi, tokom predsjedavanja Luksemburga Evropskoj uniji bavili su se problemima slijepih i slabovidnih lica, pa je Premijeru Luksemburga uputila pismo na Brajevom pismu, jer je željela da vidi njegovu reakciju kada dobije takav dopis. Mišljenja je da treba promovirati proaktivnu ulogu u pristupu osobama sa invaliditetom i preduzimati aktivnosti na podizanju svijesti. Osobama sa invaliditetom trebalo bi omogućiti veći pristup zapošljavanju, jer bi bili osnaženi.

Poslanica Wikström je ukazala da su u ovom trenutku na nivou Evropske unije tri akta ključna za prava osoba sa invaliditetom i to: Evropski akt o pristupačnosti proizvoda i usluga, Ugovor iz Marakeša i Evropska strategija za invaliditet za period 2010-2020. Podsjetila je da Ugovor iz Marakeša iz 2013. godine zahtijeva od država članica da u svom nacionalnom zakonodavstvu u području autorskog prava definišu izuzetke i ograničenja isključivog autorskog prava kojima će biti omogućeno da se objavljena autorska djela bez složenih postupaka regulisanja autorskih prava reprodukuju, distribuiraju i stavljaju na raspolaganje javnosti u formatima koji su prilagođeni potrebama slijepih, osobama s oštećenjem vida ili osobama koje imaju poteškoća u korišćenju štampanih materijala.

Poslanica Marija Janjušević, članica Odbora za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova Narodne skupštine Republike Srbije je naglasila da položaj osoba sa invaliditetom treba posmatrati iz ugla zaštite ljudskih prava i da se svaka država mora boriti protiv diskriminacije ovih lica.

Prema podacima sa popisa stanovništva u Srbiji 2011. godine, oko 8% ukupnog stanovništva činile su osobe sa invaliditetom, dok 58,2% osoba sa invaliditetom čine žene. Smatra da je obaveza države da obezbijedi jednak tretman ovim licima kao i svim drugim građanima. Istakla je da je pitanje zaštite najranjivijih grupa stanovništva izašlo iz sjenke i postignuta je njihova vidljivost u društvu, a preduzete su i značajne mjere na unapređenju zakonodavnog okvira. Ukazala je da su najvažniji zakoni koje je Narodna skupština Republike Srbije usvojila u ovoj oblasti: Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, Zakon o upotrebi znakovnog jezika, Zakon o kretanju uz pomoć psa vodiča, Zakon o zaštiti lica sa mentalnim smetnjama i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Takođe, upoznala je učesnike Konferencije da je u toku priprema nove strategije za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom koja će se bazirati na preporukama i zaključcima Komiteta UN upućenim Srbiji u maju 2016. godine. Strategija treba da sadrži konkretne mjere za razvoj službi podrške osobama sa invaliditetom u lokalnim sredinama, obezbjeđivanje punog pristupa sistemu zdravstvene zaštite, dalje podsticanje razvoja inkluzivnog obrazovanja, podršku zapošljavanju osoba sa invaliditetom, kao i obezbjeđivanje socijalne zaštite osoba sa invaliditetom i njihovih porodica.

Poslanica Janjušević je saopštila da skupštinska radna tijela Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova i Odbor za rad, socijalna pitanja, društvenu uključenost i smanjenje siromaštva preduzimaju brojne aktivnosti na zaštiti prava osoba sa invaliditetom. Navela je da je Odbor za rad, socijalna pitanja, društvenu uključenost i smanjenje siromaštva obrazovao Radnu grupu za osnaživanje osoba sa invaliditetom u politici. Ukazala je na značaj saradnje sa udruženjima i organizacijama koje se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom i navela da su predstavnici organizacija koje se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom učestvovali na brojnim sjednicama i javnim slušanjima koja su organizovana od strane nadležnih radnih tijela Skupštine.

Poslanica Janjušević je saopštila da je Zaštitnik građana pripremio "Mapu puta deinstitucionalizacije u Republici Srbiji" koja ima za cilj vraćanje osoba sa invaliditetom iz zatvorenih institucija i izolacije u porodicu i otvorene zajednice. Takođe, saopštila je da se prema podacima iz najnovijeg Izvještaja Zaštitnika građana od ukupnog broja pritužbi 14% odnosi na diskriminaciju po osnovu invaliditeta. Postoje i brojni rizici socijalne isključenosti ovih lica zbog čega je u narednom periodu neophodno njihovo punopravno uključivanje u društvo kako ne bi bili samo korisnici pomoći, već svojim znanjem, vještinama i kreativnim idejama doprinosili zajednici.

U raspravi su učestvovali: Mytaher Haskuka, član Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Parlamenta Kosova, Hacı Ahmet Ozdemir, poslanik Parlamenta Turske i Cecilia Wikström, poslanica Evropskog parlamenta.

Poslanik Haskuka je saopštio da je nediskriminacija i obezbjeđivanje pristupačnosti za osobe sa invaliditetom veoma važno, ali i da same osobe sa invaliditetom moraju imati određena znanja i vještine kada žele da se zaposle. U Prištini djeca sa autizmom pohađaju redovne osnovne škole, ali su im potrebni posebno obučeni nastavnici, pa su zbog nedovoljnog broja takvih nastavnika prinuđeni da pohađaju dvije osnovne škole u kojima postoji adekvatan nastavni kadar. Tek nakon sticanja adekvatnog obrazovanja može se očekivati da osobe sa invaliditetom budu samostalnije. Djeca sa invaliditetom i njihovi roditelji se često suočavaju sa problemima u prevozu do škole. U cilju preduzimanja daljih aktivnosti na poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom zemljama regiona treba obezbijediti i određenu finansijsku pomoć.

Poslanik Hacı Ahmet Ozdemir iz Turske je upitao zašto je Evropski parlament 24. novembra 2016. donio Rezoluciju kojom je osudio Tursku i izrazio je nadu da će taj problem biti riješen na samitu šefova država i vlada u decembru ove godine.

Poslanica Evropskog parlamenta Wikström je saopštila da Turska nije ispunila jedan broj uslova koje su od nje zahtijevali, jer su nakon puča u Turskoj zabilježeni prekršaji i nepoštovanje osnovnih ljudskih prava. Ukazala je da je Evropski parlament donio pomenutu Rezoluciju shodno ovlašćenjima i nadležnostima kojima raspolaže. Saopštila je i da novi turski antidiskriminacioni zakoni treba da budu ispitani u Evropskom parlamentu i naglasila da u Turskoj ne treba da važe drugačiji režimi u odnosu na ostale zemlje. Navela je da su u svim političkim grupama u Evropskom parlamentu sa zaprepašćenjem dočekali nedavne izjave turskog premijera kada je saopštio da će Turska otvoriti granice i da će izbjeglice

preplaviti Evropu i pomenuo namjeru raspisivanja referenduma o ponovnom uvođenju smrtne kazne. Podsjetila je da sve zemlje prije nego počnu pregovore sa Evropskom unijom moraju ukinuti smrtnu kaznu. Turski poslanik je pojasnio da se u martu planira referendum u vezi sa predsjedničkim sistemom i da bi ponovno uvođenje smrtne kazne zahtijevalo promjenu Ustava. U vezi sa izbjeglicama, saopštio je da je riječ o Sporazumu o readmisiji između Turske i EU i naglasio da će Turska kao i do sada ispunjavati svoje obaveze.

U okviru četvrte sesije na temu **“Invaliditet i diskriminacija: pristup zapošljavanju, javnim uslugama i obrazovanju”** govorili su: Ádám Kósa, poslanik Evropskog parlamenta, član Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove, Luk Zelderloo, generalni sekretar Evropske agencije pružalaca usluga za lica sa invaliditetom i Hacı Ahmet Özdemir, član Odbora za nacionalno obrazovanje, kulturu, mlade i sport Velike narodne skupštine Turske.

Poslanik Evropskog parlamenta Ádám Kósa, član Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove je govorio na znakovnom jeziku, a akcenat njegovog izlaganja bio je na Evropskom aktu o pristupačnosti i zakonodavnom paketu o pristupačnosti. Saopštio je da države članice EU imaju nezavisnost po pitanju uređenja obrazovanja, ali da osobama sa invaliditetom treba da garantuju nediskriminaciju. Naglasio je da se pristupačnost ne tretira na isti način u svim državama članicama Evropske unije. Primjera radi, u Mađarskoj odakle je i on, gluvonijema osoba ima pravo na besplatno prevođenje na znakovni jezik, dok u Italiji to pravo je obezbijeđeno samo ukoliko zahtijeva troškove do određenog iznosa novca. Podsjetio je da je 2010. godine Evropska komisija predložila Strategiju za invaliditet i da je tada obećala da će donijeti Akt o pristupačnosti kojim će biti propisani minimalni standardi u oblasti pristupačnosti za osobe sa invaliditetom. Taj Akt je donešen 2015. godine. Njime se propisuje način na koji se usluge i proizvodi moraju učiniti dostupnim licima sa invaliditetom. Poslanik Ádám Kósa je saopštio da nije oduševljen ovom idejom pristupačnosti, jer se ona ne odnosi na sve osobe sa invaliditetom. Cilj Akta je bolje funkcionisanje unutrašnjeg tržišta čime se kompanijama olakšava da osobama sa invaliditetom obezbijede pristupačne proizvode i usluge preko granice. Poslanik Kósa smatra da treba obezbijediti razumnu pristupačnost, odnosno da osobe sa invaliditetom mogu da odaberu proizvode i usluge koje im odgovaraju, a da to ne bude opterećenje za pružaoce usluga. Nevladine organizacije koje se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom žele da ovdje bude uključen i saobraćaj.

Poslanik Kósa je naglasio da su obrazovanje, zapošljavanje i pristupačnost ključni za ispunjen život osoba sa invaliditetom. Smatra da više sredstava treba izdvajati za obezbjeđivanje inkluzivnog obrazovanja, kao i da licima sa invaliditetom treba omogućiti pristupačnost tržištu rada. U mnogim državama osobe sa invaliditetom rade u nekim zaštićenim zanimanjima, a to treba da bude samo prelazno rješenje do omogućavanja njihovog zaposlenja u svim oblastima. Poslanik Kósa je istakao da se zalaže da im se obezbijedi standardan pristup tržištu rada kao i za ostale građane.

Luk Zelderloo, generalni sekretar Evropske agencije pružalaca usluga za lica sa invaliditetom je saopštio da Agencija okuplja 11.000 pružalaca usluga u oblasti zdravstva, rehabilitacije, socijalne zaštite i pruža 45 različitih usluga. Ne djeluju samo na nivou Evropske unije, već pokušavaju da pokriju svih 47 država članica Savjeta Evrope. Mišljenja je da je obezbjeđivanje pristupačnosti ključno za osobe sa invaliditetom kako bi mogli živjeti kao i ostali građani. Veoma je bitno da se licima sa invaliditetom prilazi sa stanovišta ljudskih prava, a ne sa medicinskog pristupa. Saglasan je sa prethodnim govornicima da je potrebno stvoriti uslove u kojima osobe sa invaliditetom neće biti pasivni korisnici njege, već aktivni društveni subjekti, korisnici prava i obaveza.

Pojasnio je da se Agencija bavi pružanjem usluga i nastoji da u ranoj fazi razvoja pruži podršku djeci i njihovim porodicama kako bi mogli aktivno učestvovati u društvu. Ukoliko dijete počne da se odvojeno obrazuje, šanse da se ono vrati redovnom obrazovanju jednake su nuli. U sferi obrazovanja još uvijek postoji nedovoljno kvalifikovano osoblje i brojne predrasude i shvatanja da djeca sa invaliditetom ne mogu da prate redovni nastavni program. Smatra da je dodatne napore neophodno uložiti u poboljšanje inkluzivnog obrazovanja, obuke nastavnog osoblja, donošenje fleksibilnijih nastavnih planova i programa, a bitno je izdvojiti i određena finansijska sredstva. Veoma je važna saradnja sa poslovnim svijetom, jer period od završetka školovanja do zaposlenja treba da bude kratak. U pogledu zaposlenja osoba sa invaliditetom ključna su četiri elementa i to: saradnja sa državom, ciljano djelovanje za osobe sa

invaliditetom, podrška osobama sa invaliditetom i poslodavcima i razvoj tehnologija kojima će se doprinijeti uklanjanju prepreka. Pružanje direktne pomoći osobama sa invaliditetom treba da bude razvijeno u školama i u kolektivima gdje rade. Veoma su važne inovacije, prekogranična saradnja i razmjena dobrih praksi koje svaka od zemalja posjeduje u određenoj oblasti.

Generalni sekretar Evropske agencije pružalaca usluga za lica sa invaliditetom je zaključio da su se ranije osobe sa invaliditetom dovodile tamo gdje mogu da dobiju određene usluge, a sa donošenjem Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom taj koncept se mijenja, pa sada usluge treba dovesti do njih.

Hacı Ahmet Özdemir, član Odbora za nacionalno obrazovanje, kulturu, mlade i sport Velike narodne skupštine Turske je saglasan da je veoma važno da osobe sa invaliditetom ne budu korisnici socijalne pomoći, već aktivni članovi društva. Zbog toga je bitno ulagati u inkluzivno obrazovanje i iskoristiti njihova znanja i talenat prilikom zaposlenja. Smatra da u brojnim državama još uvijek postoji pasivan pristup prema osobama sa invaliditetom, a njihovi kapaciteti se ne uvažavaju u dovoljnoj mjeri. Ako želimo da diskriminacija ne postoji, potrebno je da budemo svjesni gdje se društvo nalazi i da preduzmemo mjere i aktivnosti na eliminaciji diskriminacije. U kojoj mjeri će se osoba sa invaliditetom uključiti u društvene tokove zavisi od nje same, njene porodice, društva i države.

Poslanik Hacı Ahmet Özdemir je saopštio da je u Turskoj Ustavom zabranjena diskriminacija, a da su 2014. godine donijeli i odgovarajući zakon. Kada je riječ o praksi, naveo je da u javnom sektoru imaju kvote za osobe sa invaliditetom. Do 2002. godine u javnom sektoru bilo je zaposleno samo 5 700 osoba sa invaliditetom, dok ih je sada deset puta više. Takođe, i u privatnom sektoru je povećan broj zaposlenih osoba sa invaliditetom. Naknade za lica sa invaliditetom koja nijesu sposobna za rad u značajnoj mjeri su uvećane. Broj djece i studenata sa invaliditetom koji pohađaju redovnu nastavu se povećao sa 53 000 na 248 000. Obezbjeden im je besplatan prevoz od kuće do škole. Smatra da osobe sa invaliditetom treba da dobiju jeftinije autobuske karte, popust na avio prevoz, usluge mobilne telefonije, internet, pijaću vodu i slično kako bi se poboljšao kvalitet njihovog života.

U raspravi su učestvovali: Mexhide Mjeku Topali, članica Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Parlamenta Kosova, Nenad Rašić, drugi potpredsjednik Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Parlamenta Kosova i Luk Zelderloo, generalni sekretar Evropske agencije pružalaca usluga za lica sa invaliditetom.

Poslanica Mexhide Mjeku Topali je upitala da li postoji evropska direktiva koja se odnosi na dodjelu sredstava, posebno na dodjelu sredstava za djecu sa invaliditetom. Interesovalo je i da li Evropska agencija pružalaca usluga za lica sa invaliditetom saraduje sa nekom organizacijom sa Kosova.

Poslanik Nenad Rašić je ukazao da na Kosovu imaju dobar Zakon kojim se reguliše zapošljavanje osoba sa invaliditetom, ali se on ne primjenjuje. Njime je propisano da poslodavci koji imaju preko 50 zaposlenih treba da zaposle najmanje 2% osoba sa invaliditetom. U pojedinim oblastima, kao što je teška industrija ova lica je nemoguće zaposliti.

Luk Zelderloo, generalni sekretar Evropske agencije pružalaca usluga za lica sa invaliditetom je saopštio da nemaju partnerske organizacije u svih 47 država članica Savjeta Evrope, već u 33 države, među kojima su Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora. Istakao je da je zanimljivo da je jedan od najvećih poslodavaca osoba sa invaliditetom Mc Donald's. Najavio je da sledeće godine u Crnoj Gori planiraju da organizuju evropsku konferenciju pružalaca usluga za osobe sa invaliditetom.

U okviru poslednjeg panela prvog radnog dana na temu **“Rizik od siromaštva i socijalne isključenosti: rodna perspektiva invaliditeta”** govorili su: Kostadinka Kuneva, poslanica Evropskog parlamenta, članica Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove i Vasilika Hysi, poslanica, predsjednica Pododbora za ljudska prava u Parlamentu Albanije.

Kostadinka Kuneva, poslanica Evropskog parlamenta, članica Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove je saopštila da su žene sa invaliditetom i njihove porodice višestruko diskriminisane u brojnim sferama života. Kao primjer, navela je da poslanice Evropskog parlamenta sa invaliditetom imaju isto vrijeme za učešće u debati kao i ostali poslanici. Za žene sa invaliditetom višestruko su teže i druge aktivnosti, kao što su rađanje djece i njihov odgoj, pa država mora da odigra ključnu ulogu u poboljšanju njihovog položaja. Deset puta su veće šanse da će žena sa invaliditetom biti izložena nasilju u odnosu na

druge žene. Žene sa invaliditetom su češće žrtve seksualnog nasilja. Ekstremnim siromaštvom su takođe više pogođene. Naglasila je da Evropski parlament i nacionalni parlamenti moraju da imaju aktivniju ulogu u zaštiti žena sa invaliditetom. Upoznala je učesnike Konferencije i sa ličnim iskustvom navodeći da je kao žena sa invaliditetom i samohrana majka bila žrtva porodičnog nasilja. Potrebno je uložiti veće napore na informisanju osoba sa invaliditetom o njihovim pravima, a takođe je neophodno razviti integrisan pristup za ove osobe, dok Evropska unija treba da preuzme obavezu da omogući ostvarivanje prava osobama sa invaliditetom.

Vasilika Hysi, predsjednica Pododbora za ljudska prava u Parlamentu Albanije se saglasila sa poslanicom Kuneva navodeći da su žene sa invaliditetom u Albaniji takođe višestruko diskriminirane. Smatra da je potrebno podstaći žene da se u većoj mjeri bore za ostvarivanje njihovih prava definisanih brojnim zakonima i strategijama. I pored dobrih zakona, suočavaju se sa problemima u njihovoj implementaciji. U skladu sa Zakonom o osobama sa invaliditetom donešenim 2015. godine uspostavljeno je Nacionalno vijeće za osobe sa invaliditetom. Radi stvaranja većih mogućnosti za zaposlenje osoba sa invaliditetom organizuju brojne kurseve stručnog usavršavanja ovih lica, ali se često dešava da objekti u kojima se organizuju obuke nijesu pristupačni. Iako je da je sve više djece sa smetnjama u razvoju uključeno u redovnu nastavu, njih 53% još uvijek ne pohađa redovni obrazovni sistem. Pokrenuta je inicijativa za podršku prilagođavanju radnih mjesta licima sa invaliditetom i poslodavcima se opredjeljuje po 800 eura za prilagođavanje radnih mjesta ovim licima. Ne primjenjuju se isti kriterijumi za zdravstveno i socijalno osiguranje za zaposlene žene sa invaliditetom i zaposlene muškarce sa invaliditetom. Poslodavci koji zapošljavaju paraplegičare plaćaju manje poreze.

Poslanica Hysi je zaključila da je potrebno mnogo više pažnje posvetiti ženama sa invaliditetom. Da bi se preduzimale dalje aktivnosti, potrebno je uspostaviti i adekvatnu bazu podataka i statističke podatke o ovim osobama. Neophodno je unaprijediti saradnju između državnih institucija i organizacija koje zastupaju lica sa invaliditetom i doprinijeti većem uključivanju osoba sa invaliditetom u procese odlučivanja.

****

Drugog dana Interparlamentarne konferencije održane su četiri panel diskusije.

Na temu **“Pristup Evropskog parlamenta u postupanju sa invaliditetom: Najbolje prakse”** govorio je Herwig Kaiser, generalni direktor za kadrovska pitanja u Evropskom parlamentu. Saopštio je da redovno izvještava o sprovođenju mjera koje se odnose na zaposlene osobe sa invaliditetom u Evropskom parlamentu i da će praćenje Rezolucije EP o primjeni Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom pokazati kako se u praksi primjenjuju mjere koje se odnose na zaštitu prava ovih lica. Naglasio je da su evropske institucije posvećene promociji jednakog tretmana za sve, kao i prilagođavanju radnih mjesta osobama sa invaliditetom. Evropski parlament želi da zadrži najbolje službenike, kao i da omogući odgovarajuće prakse za osobe sa invaliditetom.

Podsjetio je da je Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom za Evropsku uniju stupila na snagu 21. januara 2011. godine i da su od tada počeli sa implementacijom obaveza koje su njome propisane. U pogledu poštovanja načela jednakog tretmana Evropski parlament preduzima aktivan pristup i skoncentrisan je na šest preporuka Komiteta UN za prava osoba sa invaliditetom kojima se od EU zahtijeva: omogućavanje razumnog smještaja za zaposlene osobe sa invaliditetom, omogućavanje pristupa pravdi, pristupa internet stranicama i laka dostupnost informacija, pristupačnost školama u državama članicama, sistem zdravstvene zaštite, povećanje zapošljivosti osoba sa invaliditetom i uključivanje predstavnika civilnog društva koji se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom.

Naglasio je da u tački 21 Rezolucije Evropski parlament poziva institucije da preduzmu mjere u području integracije osoba sa invaliditetom koje će drugima služiti kao primjer. S tim u vezi, naveo je da postoje dva programa pozitivnog djelovanja u Evropskom parlamentu i to za pripravnike i za stalno zaposlene. Realizuju program za pripravnike sa invaliditetom, dodjeljuju stipendije, a kada pripravnici budu primljeni obezbjeđuju im razuman smještaj. Propisano je da kandidati za pripravnike moraju imati najmanje

18 godina starosti, biti državljani EU i odlično poznavati jedan od službenih jezika EU. Svake godine prime oko 1600 lica u dvije grupe. Sada prate implementaciju tog programa.

Kada je riječ o programu za stalno zaposlene naveo je da je budžetski teret za prvu godinu preuzeo Direktor za zaposlene koji je jedan od 13 direktorata u Evropskom parlamentu. Saopštio je da je 3 od 8 zaposlenih osoba sa invaliditetom tokom 2015. godine dobilo produženje ugovora po isteku prve godine. Naglasio je da ulažu velike napore da obezbijede transparentniji postupak zaposlenja. Generalni direktor za kadrovska pitanja u Evropskom parlamentu je istakao da po definiciji razumno prilagođavanje podrazumijeva neophodno i adekvatno modifikovanje i usklađivanje kojim se ne nameće nesrazmjerno, odnosno nepotrebno opterećenje, tamo gde je to u konkretnom slučaju potrebno, kako bi se obezbijedilo da osobe sa invaliditetom uživaju, odnosno ostvaruju ravnopravno sa drugima sva ljudska prava i osnovne slobode. Informisao je učesnike Konferencije da redovno vode diskusije o aktivnostima koje se preduzimaju na razumnom prilagođavanju radnog mjesta za lica sa invaliditetom. Zaključio je da institucije EU moraju biti primjer najbolje prakse kad je riječ o osiguranju razumnog prilagođavanja i pristupačnosti za svoje zaposlene, poslanike i pripravnike, što uključuje i prevodenje na znakovni jezik.

Tokom debate poslanica Velike narodne skupštine Turske Safak Pavey je upitala da li Evropski parlament prenosi svoja iskustva i prakse u ovoj oblasti parlamentima drugih država kako bi i oni slično djelovali. Herwig Kaiser, generalni direktor za kadrovska pitanja u EP je saopštio da su do sada aktivnosti uglavnom realizovali na nivou institucija Evropske unije, ali imaju određene kontakte i sa Savjetom Evrope.

Na panel diskusiji **“Razvijanje pristupa bez barijera uslugama prevoza za lica sa invaliditetom”** govorili su Marek Plura, poslanik Evropskog parlamenta, član Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove i Lirije Kajtazi, poslanica Skupštine Kosova, predsjednica Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije.

Marek Plura, član Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove je saopštio da oko 80 miliona ljudi u Evropskoj uniji ima neku vrstu invaliditeta, odnosno da 1 od 6 osoba u EU ima neki invaliditet. Naveo je da iz iskustva može reći da osobe sa invaliditetom koje koriste javni prevoz još uvijek nailaze na prepreke, o čemu se puno razgovaralo prilikom donošenja Evropskog akta o pristupačnosti. Naglasio je da je inkluzivno društvo ono koje osobama sa invaliditetom omogućava da u punoj mjeri uživaju njihova prava. Mišljenja je da treba preduzeti dodatne mjere kako bi se promovisala mobilnost lica sa invaliditetom. Smatra da se ne može govoriti ni o promociji turizma bez promocije mobilnosti i pristupačnosti saobraćaja za osobe sa invaliditetom. Pristup informacijama takođe je od ključnog značaja. Bitna je i dobra edukacija osoblja koje pruža usluge osobama sa invaliditetom. Naglasio je da usluge i pomoć osobama sa invaliditetom treba da budu harmonizovane i jednoobrazne. U mnogim oblastima, kada je riječ o prilagođavanju usluga i proizvoda za osobe sa invaliditetom mogu se naći rješenja koja su prilično jednostavna i nijesu skupa. Saopštio je da je kao poslanik Parlamenta Poljske sa grupom kolega predložio zakon o znakovnom jeziku i da je u početku postojao snažan otpor dok je kasnije sistem funkcionisao bez problema.

Lirije Kajtazi, poslanica Skupštine Kosova, predsjednica Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije je saopštila da Kosovo u skladu sa Konvencijom UN preduzima aktivnosti na zaštiti prava osoba sa invaliditetom. Donijeli su Strategiju i Akcioni plan za period 2013-2023 čime je Vlada izrazila svoju opredijeljenost da ispuni obaveze iz Konvencije UN-a i obezbijedi jednaka prava osobama sa invaliditetom kao i ostalima. Strategijom su uspostavljene sektorske politike za sve institucije s akcentom na ključne oblasti definisane Evropskom strategijom za invaliditet, a Akcionim planom su definisali rokove za ispunjenje zacrtanih ciljeva. Jedna od oblasti definisanih Strategijom odnosi se na jednakost osoba sa invaliditetom u pogledu pristupa informacijama, komunikacijama, učešća u kulturnom životu, pristupa saobraćaju, informacionom sistemu i uslugama. Iako ima pozitivnih pomaka i određenog napretka, moraju preduzimati dalje aktivnosti na uklanjanju barijera u zapošljavanju, obrazovanju, zdravstvenim službama i infrastrukturi. To je konstatovano i u izvještajima Evropske komisije o Kosovu u periodu od 2013. do 2016. godine. Zakon o znakovnom jeziku je prioritetni zakonski akt koji treba da usvoje u narednom periodu, shodno odluci premijera.

U diskusiji su učestvovali: poslanik Skupštine Kosova Nenad Rašić, poslanik Evropskog parlamenta Marek Plura, poslanica Narodne skupštine Republike Srbije Ljupka Mihajlovska i poslanik Velike narodne skupštine Turske Serkan Bayram.

Poslanik Skupštine Kosova Nenad Rašić je upitao poslanika Pluru da li u Poljskoj postoji određena kvota za osobe sa invaliditetom koja im olakšava dobijanje statusa kandidata za poslanika ili sama stranka nakon izbora shodno osvojenim mandatima odlučuje o svojim poslanicima. Upitao je da li zna ko je glasao za njega, jesu li to osobe sa invaliditetom ili i drugi građani. Interesovalo ga je da li poslanik Plura ima savjete kako stimulisati lica sa invaliditetom da učestvuju u političkom životu i na izborima. Saopštio je da je kod njih izborna lista otvorena, ali na listi njegove partije nije bila nijedna osoba sa invaliditetom. Poslanik Marek Plura je odgovorio da u Poljskoj nemaju kvote koje se tiču osoba sa invaliditetom koje su kandidati za poslanika, ali u oba doma poljskog Parlamenta ima nekoliko poslanika sa invaliditetom. Saopštio je da osobe sa invaliditetom mogu kvalitetno da obavljaju poslaničku funkciju. Kao poslanik u poljskom Parlamentu bavio se ne samo problemima osoba sa invaliditetom, već i drugim pitanjima, kao i svi ostali poslanici. Mišljenja je da ga osobe sa invaliditetom i njihove porodice ne glasaju u većem stepenu od ostalih građana.

Poslanica Narodne skupštine Republike Srbije Ljupka Mihajlovska je istakla potrebu učešća osoba sa invaliditetom u politici i s tim u vezi naglasila da političke partije treba da budu otvorene i prilagođene osobama sa invaliditetom kako bi se one više aktivirale u političkom životu. Takođe, naglasila je da osobe sa invaliditetom koje su politički angažovane imaju znanja i u drugim oblastima, pa njihovo političko angažovanje ne treba ograničiti isključivo na pitanje položaja osoba sa invaliditetom. Navela je da u Narodnoj skupštini Republike Srbije već drugi put postoji poslanik koji je lice sa invaliditetom iako je izborni sistem takav da birači ne glasaju za kandidate, već za partije.

Poslanik Velike narodne skupštine Turske Serkan Bayram, član Odbora za bezbjednost i obaveštavanje smatra da treba preduzeti dodatne aktivnosti na integraciji osoba sa invaliditetom u politički život i da Evropski parlament može da pomogne nacionalnim parlamentima u toj oblasti.

U okviru panel diskusije **“Finansiranje programa za lica sa invaliditetom: Evropski strukturni i investicioni fond”** govorila je Olga Sehnalova, poslanica Evropskog parlamenta, članica Odbora za unutrašnje tržište i zaštitu potrošača. Saopštila je da dolazi iz Češke i da su njihova iskustva u finansiranju projekata za osobe sa invaliditetom slična iskustvima koja je predstavio poslanik Marek Plura. Iako su jednakost i nediskriminacija fundamentalne vrijednosti Evropske unije, u praksi, osobe sa invaliditetom se veoma često suočavaju sa siromaštvom i socijalnom isključenošću. Smatra da Evropska unija kroz strukturne fondove može značajno da pomogne poboljšanju položaja osoba sa invaliditetom. Primijetne su značajne promjene u sistemu obrazovanja, kao i povećanje nivoa informisanosti i svijesti o pravima osoba sa invaliditetom. Poslanica Selhanova je saopštila da su u početku u Evropskoj uniji mnogi projekti za osobe sa invaliditetom bili kratkoročni, jer nije postojalo dugoročno planiranje. Korak naprijed je ostvaren formiranjem Zajednice za socijalne usluge. Evropski socijalni fond je glavni za unapređenje pristupa zapošljavanju i za socijalnu inkluziju osoba sa invaliditetom. Selhanova je navela da Češka može da koristi 3,3 milijarde eura iz ovog Fonda. Ukoliko EU ocijeni da se sredstva nenamjenski troše i da se ne poštuju pravila može povući ta sredstva. Zaključila je da je Evropskom strategijom za osobe sa invaliditetom definisana obaveza uključivanja prava osoba sa invaliditetom u rad svih institucija.

U završnom panelu Internacionalne konferencije na temu **“Popularizovanje prava lica sa invaliditetom”** govorili su Albana Vokshi, poslanica Parlamenta Albanije, predsjednica Odbora za rad, socijalna pitanja i zdravlje i Rosa Esteras Ferragut, poslanica Evropskog parlamenta, članica Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove.

Poslanica Parlamenta Albanije Albana Vokshi je navela da je od 2013. godine partija kojoj pripada u opoziciji, ali dobro saraduju sa vlašću, posebno prilikom rasprave o zakonima koji se tiču poboljšanja položaja ranjivih grupa. Informisala je da su 2013. osnovali Alijansu žena članica Parlamenta koja uspješno djeluje, jer se poslanice dogovore o mnogim pitanjima o kojima poslanici nijesu uspjeli. Donijeli su značajne zakone koji se odnose na zaštitu žena, djece i lica sa invaliditetom. Imajući u vidu podatak sa popisa stanovništva da 6,2% stanovnika Albanije ima neku vrstu invaliditeta, u obavezi su da konstantno preduzimaju aktivnosti na poboljšanju njihovog položaja. Podsjetila je da je Albanija ratifikovala

Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom, Povelju o ljudskim pravima i Evropsku socijalnu povelju. Takođe, donijeli su i niz zakona kojima nastoje da poboljšaju položaj osoba sa invaliditetom. Veći broj institucija štiti njihova prava, među kojima su: Ombudsman, Povjerenik za zaštitu od diskriminacije i sudovi koji im pružaju besplatnu pravnu pomoć.

U svakodnevnom životu osobe sa invaliditetom se još uvijek suočavaju sa problemima. Poslanica Vokshi je ukazala da je proces deinstitutionalizacije u Albaniji dugo trajao, naglašavajući da je veoma važno da osobe sa invaliditetom napuste domove i budu dio zajednice. Do nedavno mali broj službi je bio pristupačan za osobe sa invaliditetom tako da je značajan broj ovih lica zavisio od drugih. Planiraju da ulože napore na podsticanju uključivanja osoba sa invaliditetom u politički život.

Kada je riječ o pristupačnosti, postoje brojni izazovi. Ministarstvo zdravlja je nedavno donijelo odluku da bi svi domovi zdravlja trebalo da budu pristupačni. Utvrđeno je da novi objekti mogu dobiti upotrebnu dozvolu tek kada obezbijede pristup za lica sa invaliditetom. Za sada su samo pojedine zgrade vladinih institucija obezbijedile pristup za ova lica. Većina turističkih objekata nije pristupačna, kao ni javni prevoz. U vezi sa pristupom informacijama, poslanica Vokshi je saopštila da ne postoje školski udžbenici na Brajevom pismu, a internet stranice Vlade nijesu pristupačne, dok se na nacionalnoj televiziji emituje samo jedna desetominutna emisija na gestovnom jeziku. Iako je učešće u političkom životu države od ključnog značaja za ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom, u Albaniji nema nijednog poslanika sa invaliditetom, a samo jedan pomoćnik ministra je lice sa invaliditetom. Od kandidata za funkciju Ombudsmana, jedno je lice sa invaliditetom. Pravo lica sa invaliditetom na zapošljavanje i uključivanje u sve sfere života se ostvaruje sporo. Iako je Zakonom propisana obaveza da u javnom i privatnom sektoru jedno od 25 zaposlenih treba da bude osoba sa invaliditetom, u praksi se to ne poštuje i ne postoje mehanizmi podsticaja za poslodavce koji bi zaposlili ova lica. Navela je da je samo 55,6% osoba sa invaliditetom starijih od 15 godina završilo srednju školu. Zaključila je da u prethodnim godinama jeste ostvaren određeni napredak u ovoj oblasti, naročito u zakonodavnom segmentu, ali je u narednom periodu potrebno nastaviti sa preduzimanjem dodatnih aktivnosti.

Poslanica Vokshi je informisala da će za šest mjeseci u Albaniji biti održani parlamentarni izbori tako da se sada uglavnom bave predizbornim aktivnostima.

Poslanica Evropskog parlamenta, članica Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove i Odbora za peticije Rosa Esteras Ferragut je još jednom podsjetila da su ljudska prava osnovne vrijednosti Evropske unije, odnosno da su u srcu institucija EU. Prava osoba sa invaliditetom zagarantovana su osnovnim dokumentima Evropske unije, Lisabonskim ugovorom i Ugovorom iz Nice. Posebno bitnim smatra to što je Evropska unija prva supranacionalna organizacija koja je ratifikovala Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom i obavezala se da će djelovati u skladu sa njom. Podsjetila je da je Komitet UN za prava osoba sa invaliditetom preporučio Evropskoj uniji da uspostavi institucionalnu koordinaciju za primjenu navedene Konvencije. Evropska strategija za invaliditet promoviše učešće osoba sa invaliditetom u obrazovanju, zapošljavanju i socijalnoj zaštiti. Mišljenja je da je usvajanje Evropskog akta o pristupačnosti proizvoda i usluga ključno za poboljšanje kvaliteta života osoba sa invaliditetom, poboljšanje funkcionisanja unutrašnjeg tržišta i olakšavanje pristupa beneficijama za ove osobe. Ovaj Akt je primjer onoga zbog čega je EU različita od drugih internacionalnih tijela, a povećanje pristupačnosti biće finansirano iz strukturnih fondova za period 2014-2020.

Poslanica Ferragut je ukazala na važnost inkluzije navodeći da se tako mogu obogatiti oni koji nemaju invaliditet, a licima sa invaliditetom se daje dodatni podstrek. Saopštila je da je saradnja Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove i Odbora za peticije sa civilnim društvom koje se bavi pravima lica sa invaliditetom dobra i da imaju sastanke na mjesečnom nivou.

U raspravi su učestvovali: Mytaher Haskuka, član Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Parlamenta Kosova, Rosa Esteras Ferragut, poslanica Evropskog parlamenta, članica Odbora za zapošljavanje i socijalne poslove, Lirije Kajtazi, predsjednica Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Parlamenta Kosova i Helga Stevens, poslanica Evropskog parlamenta. Mytaher Haskuka, član Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Parlamenta Kosova je upitao poslanicu Ferragut koje vrste sastanaka organizuju sa organizacijama koje se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom. Poslanica Ferragut je odgovorila da skoro svakog mjeseca

organizuju sastanak sa organizacijama koje se bave zaštitom prava osoba sa invaliditetom, kao i sa predstavnicima Evropskog foruma za invaliditet. Bave se analizom primjene direktiva, Akta o pristupačnosti proizvoda i usluga i Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom. Sastanci su im važni radi dobijanja informacija iz prve ruke o tome sa kojim problemima se osobe sa invaliditetom suočavaju. Lirije Kajtazi, predsjednica Odbora za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Parlamenta Kosova je saopštila da sve zemlje Jugoistočne Evrope imaju teškoće u obezbjeđivanju socijalnih usluga za osobe sa invaliditetom, jer takve usluge najčešće pružaju država i nevladine organizacije. Upitala je kako se te usluge obezbjeđuju u EU i da li postoji model za zadovoljenje potreba osoba sa invaliditetom.

Helga Stevens, poslanica Evropskog parlamenta je odgovorila da ne postoji model, već treba objektivno sagledati situaciju i na osnovu najboljih praksi izraditi sistem koji će funkcionisati u svakoj državi pojedinačno.

U završnoj riječi poslanica Helga Stevens je zaključila da je invaliditet povezan sa barijerama i stavovima, pa je neophodno raditi na njihovoj eliminaciji u svim oblastima. Mijenjanje stavova je dugotrajan proces i svi zajedno treba da budemo posvećeni promjenama. S obzirom da 10-15% ukupne populacije čine osobe sa invaliditetom smatra da im treba pružiti podršku kako bi mogli biti korisni članovi društva. Navela je da je OEBS-ODIHR ranije ove godine pokrenuo projekat za promociju većeg uključivanja osoba sa invaliditetom u javni, a time i politički život.

Poslanica Stevens je naglasila da je Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom vodič na putu integracije osoba sa invaliditetom i treba da bude instrument za unapređenje njihovog položaja. Preporučila je svim učesnicima Konferencije da dobro prouče ovu Konvenciju kako bi je u realnosti sprovodili. Veoma je važno uspostavljanje saradnje među državama. Poslanica Stevens je podsjetila da u Evropskom parlamentu djeluje Interpolitička grupa za osobe sa invaliditetom, dok postoji i Mreža za Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom koje, uz učešće brojnih subjekata na širem nivou, sagledavaju problem osoba sa invaliditetom. Njena preporuka je da se slične mreže formiraju i u zemljama proširenja Evropske unije.

Na samom kraju Interpalamentarne konferencije ocijenjeno je da je razmjena iskustava sa poslanicima Evropskog parlamenta, kao i međusobna saradnja parlamenata zemalja Zapadnog Balkana veoma važna na putu ka Evropskoj uniji.

****

INFORMACIJA
SA NACIONALNE RADIONICE „DJECA SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI KROZ
OBJEKTIV KONVENCije UN O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM“,
održane 9. decembra 2016. godine u Podgorici

Nacionalna radionica “Djeca sa invaliditetom u Crnoj Gori kroz objektiv Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom” održana je u Podgorici, 9. decembra 2016. godine. Radionica je organizovana u okviru projekta "Zaštita djece od nasilja i promocija socijalne inkluzije djece sa invaliditetom u zemljama Zapadnog Balkana i Turske", koji finansira Evropska unija, a sprovodi UNICEF u saradnji sa Evropskim forumom osoba sa invaliditetom. Radionicu je organizovalo Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore u saradnji sa Evropskim forumom osoba sa invaliditetom i UNICEF-om. Učestvovali su predstavnici izvršne, zakonodavne vlasti, predstavnici institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, predstavnici međunarodnih organizacija i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava lica sa invaliditetom.

Na otvaranju Radionice govorili su: Marina Vujačić, izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore, Džon Patrik Klark, izvršni član Odbora Evropskog foruma osoba sa invaliditetom, Bendžamin Perks, šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, Šučko Baković, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Mehmed Zenka, ministar za ljudska i manjinska prava, Andre Lis, šef Sektora za kooperaciju u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori i učenica Saša Komarica.

Izvršna direktorica Udruženja mladih sa hendikepom Marina Vujačić je ocijenila da su djeca s invaliditetom u Crnoj Gori dugo godina bila tabu tema, navodeći da se situacija značajno promjenila, ali ne u dovoljnoj mjeri. Saopštila je da djeca **sa invaliditetom ni danas nemaju dovoljnu podršku. Institucije i dalje djeci sa invaliditetom pristupaju kao prema nekome kome treba pomoć, a ne nekome kome su potrebne mogućnosti da postane građanin dostojan sloboda i prava.** Ukazala je da u Crnoj Gori ne postoji rana identifikacija i u skladu s tim procjenjivanje individualnih potreba podrške koja je neohodna djeci i osobama sa invaliditetom. Navela je da se u Crnoj Gori često govori o brojkama kada se pokušavaju predstaviti rezultati. Saopštila je da je razlika u broju djece koja su uključena u nivo osnovnog od broja onih koji su uključeni u nivo srednjeg obrazovanja oko dvije hiljade. Smatra da prioritarno treba riješiti nastali problem koji se odnosi na angažman asistenata u nastavi podsjećajući da se institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda tim povodom oglasila prije nekoliko dana i pružila podršku njihovoj inicijativi. Navela je da i dalje nema servisa koji su potpuna podrška deinstitucionalizaciji djece sa invaliditetom. Predstavila je slučaj Slobodanke Gurešić, dvadesetčetvorogodišnje djevojke koja već četiri godine živi u Domu za stare u Bijelom Polju. Saopštila je da je djeci sa invaliditetom uskraćeno i pravo na igru. Naglasila je da se u Crnoj Gori u praksi ne radi revizija za sisteme podrške osobama sa invaliditetom. Zaključila je da je djeci sa invaliditetom potrebna mnogo veća podrška, jer svako dijete koje +postane samostalno državi vrati mnogo više.

Član izvršnog odbora Evropskog foruma osoba s invaliditetom Džon Patrik Klark je saopštio da je Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom najveći iskorak u promociji i zaštiti prava ovih osoba. Naveo je da su u Irskoj počeli sa projektom inkluzivnog obrazovanja kada su deset osoba sa Daunovim sindromom upisali u redovne škole. Na kraju procesa se pokazalo da sistem funkcioniše **u korist škole i učenika koji su je pohađali. Saopštio je da u Irskoj 80% djece sa Daunovim sindromom pohađa redovne škole.**

Šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori Bendžamin Perks je saopštio da je UNICEF u proteklih nekoliko godina blisko saradivao sa Vladom Crne Gore i civilnim društvom, a rezultat saradnje je **veliki broj djece sa invaliditetom koja su upisana u redovne škole u cijeloj državi. Naglasio je da Crna Gora može da bude ponosna na tu činjenicu, ali svakako ostaje dosta toga da se uradi. Saopštio je da treba još mnogo naporno raditi kako bi svako dijete sa invaliditetom našlo svoje mjesto u obrazovnom sistemu i svim aspektima života.** Naveo je da će uskoro u polovini opština u Crnoj Gori djeci sa invaliditetom biti dostupni servisi podrške. Veoma je bitno podržati njihove roditelje i porodice, što treba da bude urađeno u saradnji svih nadležnih subjekata. Neophodno je raditi na poboljšanju kvaliteta inkluzivnog obrazovanja i obezbijediti održiv sistem finansiranja. Važno je nastaviti sa aktivnostima na eliminaciji stigme i predrasuda. Kampanja „Govorimo o mogućnostima“ je značajno doprinijela smanjenju predrasuda prema djeci sa invaliditetom, pa u tom pravcu treba nastaviti djelovanje i u narednom periodu.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Šučko Baković je saopštio da je inkluzivno obrazovanje u Crnoj Gori zaživjelo, ali ne možemo biti zadovoljni kvalitetom inkluzije u obrazovnom sistemu iz dva razloga koji se odnose na rad Komisija za usmjeravanje djece i nepostojanje održivog sistema finansiranja asistenata, kao i na lošu komunikaciju između škola i komisija. Komisije se formiraju na lokalnom nivou i nijesu dovoljno ažurne. Pojedine komisije kasne sa donošenjem rješenja o usmjeravanju, pa školska godina počne, a ne postoji individualni program za određeno dijete. Istakao je da djeca pod jednakim uslovima treba da pohađaju redovnu nastavu. Naveo je da se instituciji obraćaju roditelji djece sa smetnjama u razvoju koji ukazuju, primjera radi, da je njihovo dijete završilo treći razred, ali ne zna da čita i piše, već samo fizički prisustvuje časovima. Smatra neophodnim da Ministarstvo prosvete sprovede istraživanje o kvalitetu inkluzije u Crnoj Gori.

Zaštitnik je podsjetio da je ove godine bio izražen i problem asistenata u nastavi. Naveo je da je institucija Zaštitnika prije nekoliko godina, uz pomoć UNICEF-a pripremila Vodič za asistente u nastavi. Ove godine zbog raspisivanja i održavanja parlamentarnih izbora suočeni smo bili sa situacijom da se nije mogao raspisati javni oglas za asistente u nastavi. Smatra da treba obezbijediti stalnost asistenata u nastavi zbog čega su nedavno Ministarstvu prosvete podnijeli inicijativu za izmjenu i dopunu Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, kojom se predviđa da se umjesto važećeg zakonskog rješenja koje predviđa angažovanje asistenata kao mogućnosti, Zakonom to propiše kao

obaveza, kako bi svako dijete kojem je ovaj vid podrške potreban, dobilo asistenta. Zaštitnik je predložio i brisanje odredbe Zakona koja propisuje da asistent po pravilu obavlja tehničku pomoć kao volonterski rad. Naveo je da se očekivalo da će volontersko angažovanje asistenata u nastavi dati određene rezultate, ali se u praksi pokazalo da mladi obrazovani ljudi nijesu motivisani za rad bez zarade.

Kada je riječ o zdravstvenoj zaštiti djece sa invaliditetom, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je ukazao da se Crna Gora, kao potpisnica Konvencije o pravima djeteta i Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom obavezala da im obezbijedi jednaku zdravstvenu zaštitu. U zakonima je to veoma dobro regulisano, ali u praksi ima problema. Posebno je problematično pružanje zdravstvene zaštite djeci sa invaliditetom van Podgorice. Podsjetio je na Preporuku Komiteta UN za prava djeteta upućenu Crnoj Gori kojom se navodi da je država dužna da obezbijedi jednaku zdravstvenu zaštitu za svu djecu u Crnoj Gori bez obzira gdje žive. Ukazao je da nam nedostaju logopedi, psihijatri za djecu i druga stručna lica za rad sa djecom sa smetnjama u razvoju. Takođe, ukazao je i na problem zdravstvene zaštite djece sa smetnjama u razvoju u oblasti stomatologije koja je na adekvatan način obezbijedena samo u Glavnom gradu. Zaštitnik je pozvao nadležne organe u oblasti obrazovanja i zdravstva da obezbijede da usvojeni standardi budu dostupni svoj djeci u Crnoj Gori.

Ministar za ljudska i manjinska prava Mehmed Zenka smatra da pored unapređenja zakonodavnog okvira koji se odnosi na prava osoba sa invaliditetom predstoji još mnogo posla u toj oblasti. Naglasio je da djeci treba obezbijediti kvalitetan sadržaj života. Naveo je da postoji saglasnost o potrebi primjene zakona, aktivnog učešća svih aktera iz ove oblasti i da su prepoznate sve potrebe, ali vrijeme ne ide u prilog svemu navedenom. Ocijenio je da osobe sa invaliditetom imaju ogromnu snagu da se nose sa preprekama. Imaju veliko strpljenje i vjeruju u one koji su nosioci unapređenja društvenog sistema.

Ministar Zenka se osvrnuo na značaj oblasti vladavine prava, kao temelja na kojem država Crna Gora razvija i vodi proces evropske integracije. Naveo je da integracioni procesi uvode usvajanje evropskih standarda koji nas dalje uče prihvatanju univerzalnih vrijednosti i poštovanju različitosti. Podsjetio je da u oblasti koju pokriva resor za ljudska i manjinska prava, prava djece sa invaliditetom su zaštićena krovnim Zakonom o zabrani diskriminacije, detaljnije u njegovim izmjenama i dopunama koje se planiraju ove godine u pravcu sve boljeg usklađivanja sa međunarodnim standardima, te novim Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom koji je usklađen sa Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom.

Ipak, očigledna je razlika između teorijskog i praktičnog iskustva, tako da dobre zakone moramo uskladiti sa njihovom primjenom.

Šef Sektora za kooperaciju u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori Andre Lis je saopštio da su djeca sa invaliditetom jednaki članovi svakog društva i treba da imaju jednake mogućnosti. Podsjetio je da je Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom ratifikovalo 107 država i Evropska unija. Takođe, usvojena je Evropska strategija za invaliditet. Ocijenio je da je Crna Gora posvećena da djeci sa invaliditetom obezbijedi ostvarivanje prava i da im da značaj u skladu sa uzrastom. Naglasio je da treba preduzeti dalje mjere da se ovoj djeci obezbijedi puno ostvarivanje ljudskih prava. Ocijenio je da se djeca i mladi sa invaliditetom još uvijek suočavaju sa nejednakim tretmanom u odnosu na drugu djecu u Crnoj Gori. U svakodnevnom životu nailaze na brojne prepreke koje im onemogućavaju da u potpunosti ostvare svoja prava. Nepristupačni su javni objekti poput škola i fakulteta koji predstavljaju prepreku za slobodu izbora obrazovanja. Podsjetio je da je u Izvještaju o Crnoj Gori Evropska komisija **pozdravila napredak kada je u pitanju poštovanje prava osoba sa invaliditetom, kao i određeni napredak kad je u pitanju pristupačnost javnih objekata, ali je, sa druge strane, ukazala da nema jasne vizije kako da se prilagode javni objekti, škole, bolnice, privatna preduzeća za osobe sa invaliditetom. Andre Lis je zaključio da se kvalitet i djelotvornost demokratskog društva odražavaju i u kvalitetu inkluzije.**

Radionici je prisustvovala i **Saša Komarica, učenica osmog razreda Osnovne škole „Njegoš“ u Spužu** koja je predstavila svoje iskustvo. Saopštila je da su osobe sa invaliditetom posebne, ne po njihovim potrebama, već po tome šta nose u sebi. Navela je da je kao osoba sa invaliditetom u školi dobro prihvaćena od nastavnika i od drugih učenika. Lakše je joj da ostvari pojedinačni kontakt i komunikaciju, nego u grupi. Naglasila je da su nastavnici i drugovi prema njoj sjajni i da je uključena **u dosta školskih aktivnosti. Kada o njoj priča neko ko je ne poznaje, često bude sažaljenja, nedoumica i predrasuda, ali te osobe**

ne shvataju da ona može da uradi apsolutno sve, samo na njen način i često zbog obaveza, straha i svojih problema drugi nemaju vremena da je saslušaju. Saopštila je da ima punu podršku roditelja, ali nije zadovoljna podrškom koju njeni roditelji dobijaju od društva. Najsrećnija je kada boravi u Udruženju mladih sa hendikepom. Voljela bi da upiše Ekonomsku školu- pravni smjer, ali nije sigurna da li će se suočiti sa problemima zbog pristupačnosti. Takođe, već razmišlja o mogućim problemima prilikom zaposlenja po završetku školovanja. Poručila je političarima da sa riječi pređu na djela i da poboljšaju uslove za život osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori.

Na panel diskusiji „*Servisi podrške i djeca sa invaliditetom u Crnoj Gori*“ govorili su: Irma Kalač, kontakt osoba za saradnju sa nevladinim organizacijama u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ida Ferdinandi, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, Savo Knežević, predstavnik Nacionalne asocijacije roditelja, djece i omladine sa smetnjama u razvoju i Nataša Anastasov, predstavnica Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“.

Irma Kalač, predstavnica Ministarstva rada i socijalnog staranja je predstavila pravnu regulativu u oblasti socijalne i dječje zaštite koja se bazira na Konvenciji UN o pravima osoba sa invaliditetom.

U junu 2013. godine donešen je novi Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti koji je usklađen sa međunarodnim standardima i obavezama preuzetim ratifikacijom međunarodnih ugovora, prije svega onih koji se odnose na garancije ljudskih prava i sloboda i prava djeteta. Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti unaprijeđena je oblast materijalnih davanja, kao i oblast usluga socijalne i dječje zaštite. Zakonom su propisane usluge socijalne i dječje zaštite: procjena i planiranje; podrška za život u zajednici; savjetodavno-terapijska i socijalno- edukativna usluga; smještaj; neodložne intervencije i druge usluge čime se podstiče razvoj raznovrsnih i uvođenje novih usluga socijalne i dječje zaštite u zajednici i uključivanje u oblast pružanja usluga što više različitih aktera.

Dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti 2015. godine propisana su dva nova prava na materijalna davanja i to: naknada roditelju ili staratelju – njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine i naknada po osnovu rođenja troje ili više djece. Utvrđeno je da jedan od roditelja ili staratelja- njegovatelja koji njeguje i brine o licu koje je korisnik lične invalidnine, nezavisno od radnog i penzijskog statusa, ima pravo na novčanu naknadu. Izuzetno, roditelju ili staratelju- njegovatelju koji njeguje i brine o dvoje ili više djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju od kojih je najmanje jedno lice korisnik lične invalidnine ili tuđe njege i pomoći drugog lica, nezavisno od radnog i penzijskog statusa roditelja ili staratelja - njegovatelja, pripada naknada za svako lice pojedinačno. Visina naknade roditelju ili staratelju – njegovatelju lica koje je korisnik lične invalidnine iznosi 193 eura mjesečno.

Irma Kalač je saopštila da je urađeno mapiranje i analiza usluga socijalne zaštite u svim crnogorskim opštinama i kreirana baza usluga socijalne zaštite. U Ministarstvu rada i socijalnog staranja osnovana je nova Direkcija koja će se baviti razvojem usluga socijalne i dječje zaštite. 2015. godine je donešen Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici kojim su propisani bliži uslovi za pružanje i korišćenje usluga, normativi i minimalni standardi usluga podrške za život u zajednici. Podsjetila je da u usluge podrške u zajednici spadaju: dnevni boravak, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, svratište i usluga personalne asistencije.

Istakla je da je u 2015.godini otvorena Mala grupna zajednica u Bijelom Polju koja djelatnost obavlja u okviru Dnevnog centra „Tisa“. Trenutno u njoj boravi petoro djece. U procesu transformacije ustanova socijalne i dječje zaštite krajnji cilj je da se obezbijedi prelazak sa institucionalnog na vaninstitucionalni smještaj. Usvojeni su lokalni planovi za unapređenje socijalne inkluzije. U Crnoj Gori je otvoreno deset dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju. Organizovane su brojne obuke za zaposlene u dnevnim centrima. Počeo je sa radom i Zavod za socijalnu i dječju zaštitu. Predstavnica Ministarstva rada i socijalnog staranja je saopštila da u narednom periodu očekuju širenje mreže pružanja usluga.

Ida Ferdinandi, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori je govorila o pravu djeteta na život u porodičnom okruženju, naglašavajući da je ljubav osnovna potreba svakog djeteta. Saopštila je da djeca sa invaliditetom nijesu djeca sa posebnim potrebama, već su

samo drugačiji od ostale djece. Ustanove u kojima su smještena djeca sa teškoćama u razvoju ne mogu da zadovolje njihovu osnovnu potrebu na ljubav. Podsjetila je da se mreža dnevnih centara za djecu sa teškoćama u razvoju u Crnoj Gori širi, a roditelji djece sa smetnjama u razvoju i djeca su zadovoljni uslugama dnevnih centara. Smatra da treba obezbijediti da usluge „dolaze“ kod djece kući i navela primjer usluge porodični saradnik. U prvih šest mjeseci ove godine u pružanju usluge porodični saradnik bilo je uključeno 39 porodica. Izrazila je nadu da će ove usluge biti dio sistema i da će se obezbijediti stalnost njihovog finansiranja. Saopštila je da postoji i usluga povremeno hraniteljstvo, ali da u Crnoj Gori, nažalost, još nema porodica koje to pružaju. Ukazala je na važnost saveza roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju, jer je njihova uloga značajna u monitoringu i lobiranju za prava djece sa smetnjama u razvoju. U obezbjeđivanju poštovanja prava djece sa invaliditetom veoma je važna saradnja sektora zaduženih za socijalnu i dječju zaštitu i sektora obrazovanja.

U oblasti zdravstvene zaštite bitno je pružiti podršku porodicama djece sa invaliditetom. Saopštila je da su Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori i Ministarstvo zdravlja uradili Vodič koji sadrži preporuke o tome kako roditeljima saopštiti da njihovo dijete ima smetnje u razvoju.

Ukazala je i na važnost obezbjeđivanja usluga alternativnog staranja za djecu bez roditeljskog staranja. Saopštila je da se broj nesrodničkih hraniteljskih porodica u Crnoj Gori u poslednjih pet godina značajno povećao, ali samo 3% djece koja su smještena u hraniteljske porodice su djeca sa invaliditetom. Zaključila je da svoj djeci i porodicama treba osigurati pristup uslugama podrške.

Savo Knežević, predstavnik Nacionalne asocijacije roditelja, djece i omladine sa smetnjama u razvoju je upoznao učesnike Nacionalne radionice da je Organizacija NARDOS osnovana 2010. godine i da okuplja pet organizacija iz Crne Gore i ima 496 članova. Naglasio je da je socijalna isključenost jedan od glavnih problema savremenog društva, a ona podrazumijeva: nezaposlenost, siromaštvo i socijalnu izolaciju. Iako u Crnoj Gori postoje brojne strategije i akcioni planovi, mišljenja je da usluge u zajednici nijesu dovoljno razvijene. Smatra važnom decentralizaciju procesa donošenja odluka u ovoj oblasti. Ukazao je da ne postoje precizni podaci o broju djece sa invaliditetom u Crnoj Gori. Zdravstvena zaštita i obrazovanje su regulisani nizom zakona, ali je zdravstvena zaštita za djecu sa invaliditetom prilično slaba. Ukazao je da je Dječja bolnica u Podgorici nepristupačna za lica sa invaliditetom. Takođe, suočavaju se sa problemima u vezi sa pozitivnom listom lijekova kada se određeni lijek koji se u apoteci daje kao zamjena ne nalazi na pozitivnoj listi, iako ima isti sastav kao osnovni lijek, samo drugačiji naziv.

Nataša Anastasov, predstavnica Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ je saopštila da je „Naša inicijativa“ osnovana 2002. i trenutno okuplja 20 udruženja iz 17 opština u Crnoj Gori. Naglasila je da su svojim radom i inicijativama doprinijeli poboljšanju određenih zakona, među kojima su Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o penzijsko-invalidskom osiguranju i Zakon o dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti. Podsjetila je da u određenim opštinama u Crnoj Gori servise djeci sa invaliditetom pružaju roditeljska udruženja čija su finansijska sredstva prilično ograničena, a potrebe djece su velike. Udruženja često pružaju informativnu i pravnu podršku roditeljima djece sa smetnjama u razvoju. Ukazala je da u Budvi još uvijek ne postoji dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju, pa njihovo Udruženje u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje razvija servis personalnih asistenata za djecu sa smetnjama u razvoju koja nijesu uključena u neki vid obrazovanja. Kao majka dječaka koji ima cerebralnu paralizu, ocijenila je da se stanje u poslednjih deset godina u ovoj oblasti poboljšalo, ali da još uvijek ima dosta prostora za djelovanje.

U okviru panela „**Obrazovanje i djeca sa invaliditetom u Crnoj Gori**“ učesnicima Nacionalne radionice su se obratile Tamara Milić, predstavnik Ministarstva prosvjete i Miroslava – Mima Ivanović, program koordinatorka u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore.

Tamara Milić iz Ministarstva prosvjete je predstavila realizovane i planirane aktivnosti ovog Ministarstva u oblasti obrazovanja djece sa invaliditetom. Govoreći o inkluzivnom obrazovanju u Crnoj Gori istakla je da je potrebno da se društvo prilagođava djeci sa invaliditetom, a ne djeca društvu. U Regionalni projekat posvećen inkluzivnom obrazovanju uključeno je sedam škola u Crnoj Gori, koje su kroz projekat poboljšale inkluzivno obrazovanje u okviru svojih nastavnih procesa. Sprovodi se princip „djelimične inkluzije“, jer djeca sa posebnim obrazovnim potrebama na pojedinim predmetima pohađaju nastavu sa drugom djecom. Za svako dijete sa posebnim obrazovnim potrebama izrađuju se individualni

razvojno-obrazovni programi. Novitet su individualni tranzicioni programi koji se realizuju u pilot opštinama.

Tamara Milić je istakla da su nekadašnje posebne ustanove transformisane u resurne centre: JU „Resursni centar za sluh i govor“, Kotor, JU Resursni centar za djecu i osobe sa intelektualnim smetnjama i autizmom „1.jun“, Podgorica i JU Resursni centar „Podgorica“ za tjelesne i smetnje vida. Takođe, organizovane su regionalne ekspoziture resurnih centara u pojedinim školama. Kao podršku inkluzivnom nastavnom procesu, Zavod za školstvo organizuje mobilne službe radi pomoći u redovnom školovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama. Formirana su četiri mobilna tima na nivou regija: Podgorica, Nikšić, sjever i jug. Novitet predstavlja formiranje inkluzivnih aktiva na nacionalnom i regionalnom nivou, kao i uspostavljanje inkluzivnog portala koji je dostupan na nastavničkom portalu. Pripremljeni su razvojno-edukativni nastavni materijali koji za svaku smetnju sadrže posebne mjere, kao i Informator o pristupačnosti obrazovno-vaspitnih ustanova i obrazovno-vaspitnog procesa. Inicijativa za razvijanje kvalifikacija je usvojena, a uslijediće usvajanje standarda zanimanja asistent u nastavi.

Osim brojnih aktivnosti koje je Ministarstvo prosvjete u saradnji sa nadležnim institucijama realizovalo u proteklom periodu, Tamara Milić je predstavila i planirane aktivnosti koje se odnose na djecu sa posebnim obrazovnim potrebama. U narednom periodu uslijediće obuke kadra centara za socijalni rad za socijalnu inkluziju, kako bi se razvila i unaprijedila rana podrška u sistemu socijalne zaštite. Takođe, organizovaće se obuke komisija za usmjeravanje, ali i obuke polaznika programa stručnog osposobljavanja. U saradnji sa Zavodom za školstvom planirana je realizacija velikog broja aktivnosti, među kojima se izdvajaju: savjetovanje i obuke školskog kadra, izrada vodiča za razvoj školske inkluzivne politike i savjetovanje za izradu i implementaciju školskih razvojnih planova.

Miroslava Mima Ivanović, program koordinator u Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore je saopštila da je bila jedna od prvih učenica koja je uključena u sistem inkluzivnog obrazovanja. Podsjetila je da u skladu sa Ustavom Crne Gore potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i uputila na obavezu neposredne primjene Konvencije UN o pravima osobama s invaliditetom. Ukazala je da u skladu sa članom 24 Konvencije treba da se osigura inkluzivni sistem obrazovanja usmjeren na pun razvoj ljudskih potencijala i osjećanja dostojanstva i samovrijednosti, razvijanje ličnosti, talenata, kreativnosti, mentalnih i fizičkih sposobnosti, kao i omogućavanje da lica sa invaliditetom efektivno učestvuju u slobodnom društvu. Mišljenja je da sva djeca sa invaliditetom imaju pravo na prilagođavanja koja prevazilaze zakonske standarde. Problematično je što institut rane identifikacije nije prepoznat, pa se često događa da se djeci sa invaliditetom kasno pruži potrebna podrška. Za sada se na komisije za usmjeravanje upućuju djeca za koju neko iz bližeg okruženja primjeti da posjeduje neko oštećenje, a procenat takve djece je mali. Da bi funkcionisala rana identifikacija, neophodno je da postoje tijela u kojima zaposleni imaju znanja koja su potrebna da bi se izvršio rani uvid za svu djecu sa invaliditetom.

Miroslava Ivanović je naglasila da inkluzivni sistem obrazovanja treba da obezbijedi potpunu jednakost i da omogući djeci sa invaliditetom da se razvijaju u ostvarene osobe sa punim samopoštovanjem, za šta im je potrebna značajna podrška. Međutim, u redovnom sistemu obrazovanja ne postoji mogućnost korišćenja Brajevog pisma niti znakovnog jezika. Iako djeca od 10 godina i starija imaju zagarantovano pravo na mišljenje, često se zanemaruje mišljenje djece u stvarima koje ih se tiču. Na kraju izlaganja, Miroslava Ivanović je podvukla da je u skladu sa članom 8 Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom potrebno preduzimati efektivne i odgovarajuće mjere na podizanju svijesti o pitanjima invalidnosti.

U okviru **Panela „Djeca sa invaliditetom i UNCRPD“** izlaganja su imali An-Sofie Linkneht, predstavnica Evropskog foruma za invaliditet i Juan Ignacio Perez Bello, predstavnik Međunarodne alijanse osoba s invaliditetom.

An-Sofie Linkneht iz Evropskog foruma za invaliditet je istakla da je Crna Gora ratifikovala Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom vrlo brzo, 2009. godine, prije nego što je to uradila Evropska unija, koja je ratifikaciju izvršila 2011. Ukazala je da je glavna svrha Konvencije, shodno članu 1, promocija, zaštita i osiguranje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih lica sa invaliditetom i promocija poštovanja njihovog urođenog dostojanstva. Vlade država potpisnica moraju preduzeti korake kako bi načela Konvencije bila primjenjena

u praksi, kako od strane organa i institucija, tako i od strane fizičkih lica. Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom, koja je široka i dotiče brojne oblasti, je jedinstvena jer su u procesu izrade njenog nacрта bile uključena i lica sa invaliditetom u skladu sa motom „Ništa o nama bez nas“. U Konvenciji su utvrđeni mehanizmi za nadzor nad njenim sprovođenjem na nacionalnom planu, koji uključuju i jedan ili više nezavisnih mehanizama, kada je to primjereno. Konvencija UN pristupa metodom promjene paradigme („*paradigm shift*“) i osobe s invaliditetom posmatra sa aspekta ljudskih prava, jer su ova lica kao prvo ljudi koji imaju pravo da budu uključeni, da se pitaju i da prijave kada su diskriminirani.

Predstavnica Evropskog foruma za invaliditet je posebno istakla član 3 Konvencije kojim su utvrđena osnovna načela, kao što su: poštovanje urođenog dostojanstva, pravo da donose odluke o sopstvenim životima i samostalnosti, nediskriminacija, puno i efektivno učešće i uključenost u sve sfere društvenog života, poštovanje različitosti i prihvatanje lica sa invaliditetom kao dijela ljudske vrste i raznovrsnosti ljudskog roda, jednakost mogućnosti, pristupačnost, jednakost muškaraca i žena i poštovanje razvijajućih kapaciteta djece sa invaliditetom i poštovanje prava te djece da očuvaju sopstveni identitet. Posebno je izdvojila načelo pristupačnosti koje je zagarantovano članom 9 Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom. Uklanjanje prepreka i barijera pristupačnosti ne podrazumijeva samo uklanjanje fizičkih barijera, već se primjenjuje i na informacije, komunikacije i druge usluge. Posebno važan aspekt je pristup pravdi za lica sa invaliditetom, kao i pristup zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju.

Među opštim obavezama država članica, koje su utvrđene članom 4 Konvencije, izdvojila je analizu zakonodavstva, istraživanje i razvoj univerzalnih usluga, dobara i tehnologija, kao i obuke i podizanje svijesti. An-Sofie Linkneht je zaključila da Crna Gora ima dobre zakone, koje je potrebno adekvatno primjeniti u praksi i da je licima sa invaliditetom neophodno omogućiti ostvarivanje punog prava na političku participaciju, pa je potrebno riješiti problem fizičke nepristupačnosti brojnih biračkih mjesta.

Juan Ignacio Perez Bello, predstavnik Međunarodne alijanse osoba s invaliditetom se osvrnuo na položaj djece sa invaliditetom i zaštitu njihovih prava koja je garantovana Konvencijom UN. Izdvojio je član 7 koji se posebno bavi djecom sa invaliditetom i kojim su propisana načela jednakosti sa drugima, obaveza posvećivanja pažnje najboljem interesu djeteta i garantovano pravo na slobodno izražavanje stavova o svakom pitanju koje se tiče djece sa invaliditetom. Pravo svih lica sa invaliditetom na obrazovanje garantovano je članom 24 Konvencije kojim su države potpisnice obavezane da osiguraju inkluzivni sistem obrazovanja na svim nivoima i učenje tokom čitavog života. Djeci sa invaliditetom i njihovim porodicama neohodno je pružiti podršku, pogotovo razvojem usluga u zajednici. Treba sprovoditi mjere kako bi se spriječilo napuštanje škola od strane ove djece i osnažiti njihovo pravo da izraze svoje mišljenje. Takođe, treba raditi na podizanju svijesti i promociji principa nediskriminacije u obrazovanju djece sa invaliditetom. Posebna pažnja treba da bude posvećena okončanju institucionalizacije.

Na kraju izlaganja, predstavnik Međunarodne alijanse osoba s invaliditetom je najavio da će Komitet za prava osoba sa invaliditetom, koji prati primjenu Konvencije UN, razmatrati izvještaj za Crnu Goru u avgustu 2017. godine.

***

Drugog dana radionice Koalicija organizacija osoba sa invaliditetom, organizacije za ljudska prava i predstavnici institucije Zaštitnika za ljudska prava i slobode prisustvovali su radionici izgradnje kapaciteta za pisanje alternativnog izvještaja o sprovođenju Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori.

Učesnici Nacionalne radionice su bili saglasni u ocjeni da je razmjena mišljenja na temu djece sa invaliditetom bila izuzetno korisna i da je potrebno što češće baviti se ovim pitanjima kako bi se osiguralo da ova djeca zaista uživaju sva prava koja im pripadaju.

****

INFORMACIJA

SA SASTANKA PREDSJEDNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE DR HALILA DUKOVIĆA SA EKSPERTOM SAVJETA EVROPE QUENTIN REEDOM, održanog 21. decembra 2016. godine

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković sastao se sa ekspertom Savjeta Evrope Quentin Reedom koji je boravio u Crnoj Gori u okviru ekspertske misije organizovane u sklopu Horizontalnog programa za Zapadni Balkan i Tursku - Projekta za borbu protiv ekonomskog kriminala u Crnoj Gori, podržanog od strane Evropske unije, a koji sprovodi Savjet Evrope.

Sastanak je održan 21. decembra 2016. godine u Skupštini Crne Gore.

Sastanku je prisustvovala i Ana Selić, službenica za projekte u Kancelariji za programe Savjeta Evrope u Podgorici.

Ana Selić, službenica za projekte u Kancelariji za programe Savjeta Evrope u Podgorici je saopštila da je cilj misije procjena sprovođenja Etičkog kodeksa poslanika, kao i odredbi Zakona o sprječavanju korupcije koje se tiču sukoba interesa kod poslanika. Ova procjena će biti upotrijebljena kako bi se razvile smjernice za poslanike i na taj način doprinijelo ispunjavanju preporuka iz Izvještaja četvrte evaluacione runde GRECO-a. Cilj je da ekspert Reed prikupi informacije o praktičnoj primjeni regulatornog okvira za etiku i sprječavanje sukoba interesa kod poslanika i da definiše konkretne preporuke za unaprjeđenje. S obzirom da je Odbor za ljudska prava i slobode nadležan za nadzor nad primjenom i praćenjem poštovanja Etičkog kodeksa poslanika, zamolila je predsjednika Odbora da ih upozna sa iskustvima u ovoj oblasti sa posebnim akcentom na prijave za kršenje Kodeksa, njihovo procesuiranje, sadržinu prijava i ishod postupanja.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je upoznao eksperta sa ključnim odredbama Etičkog kodeksa poslanika, donesenog u decembru 2014. Saopštio je da je Etičkim kodeksom poslanika utvrđeno da je nadzor nad primjenom i praćenjem poštovanja Etičkog kodeksa poslanika u nadležnosti Odbora za ljudska prava i slobode. Podsjetio je da je u pripremi Etičkog kodeksa poslanika bilo dilema da li da se formira posebni odbor za nadzor nad primjenom i poštovanjem Kodeksa, ali je stav Kolegijuma predsjednika Skupštine bio da ne treba formirati nove odbore, već da se time bavi Odbor za ljudska prava i slobode.

Predsjednik je pojasnio da su Etičkim kodeksom utvrđena etička načela i standardi ponašanja kojih treba da se pridržavaju poslanici u obavljanju svojih dužnosti, a cilj Etičkog kodeksa je očuvanje, afirmacija i unaprjeđenje dostojanstva i ugleda poslanika i jačanje povjerenja građana prema Skupštini. Istakao je da Etički kodeks poslanika ne sadrži detaljno razrađene odredbe o sprječavanju sukoba interesa i zabrani korupcije, jer se svega tri člana Kodeksa odnose na ovu problematiku, ali je ova oblast detaljno regulisana Zakonom o sprječavanju korupcije. U Skupštini Crne Gore djeluje i Odbor za antikorupciju koji se detaljnije bavi ovom problematikom.

Predsjednik Duković je upoznao eksperta Savjeta Evrope i sa pet prijava podnesenih zbog kršenja odredbi Kodeksa, kao i sa problemima sa kojima se Odbor susreo u nadzoru nad primjenom i praćenjem Etičkog kodeksa. Naveo je da se u prijavama uglavnom ukazivalo na neprimjereno i nedolično ponašanje poslanika kojim se narušava ugled Parlamenta i na korišćenje riječi i izraza kojima se omalovažavaju druga lica i vrijeđa njihovo dostojanstvo, što je suprotno načelima profesionalne etike i opšte kulture.

Predsjednik Odbora je saopštio da je Etičkim kodeksom poslanika utvrđeno da zamjenik predsjednika saziva Odbor na sjednicu i predlaže dnevni red sa aktima koji se odnose na povredu Kodeksa. Iako je ta odredba utvrđena u namjeri da opozicija aktivno učestvuje u primjeni Etičkog kodeksa, u praksi se Odbor susreo sa problemima. Naime, zamjenica predsjednika Odbora pripadala je Demokratskom frontu koji je od septembra 2015. godine bojkotovao rad Parlamenta i radnih tijela, pa zamjenica predsjednika nije sazivala sjednicu Odbora povodom prijava za kršenje Etičkog kodeksa. Iz tog razloga, prvu sjednicu Odbora posvećenu kršenju Etičkog kodeksa poslanika, shodno odredbama Poslovnika Skupštine, sazvaio je tadašnji predsjednik Skupštine. Međutim, sjednica nije održana zbog nedostatka kvoruma. Stoga,

predsjednik Odbora smatra da je neophodno pronaći odgovarajući model kako bi se obezbijedila efikasna primjena Etičkog kodeksa poslanika, jer sadašnji model ne pruža sigurnost u radu.

Ekspert Savjeta Evrope Quentin Reed je saopštio da je cilj njegove posjete procjena sprovođenja Etičkog kodeksa poslanika i Zakona o sprječavanju korupcije i najavio je pripremu vodiča, odnosno širih smjernica za poslanika koje treba da doprinesu podizanju svijesti o Etičkom kodeksu poslanika i o drugim pitanjima koja se tiču etike i integriteta. U tom pogledu, važnim smatra i podizanje svijesti o Zakonu o sprječavanju korupcije i Zakonu o lobiranju. Saopštio je da su mu podaci koje je predstavio predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode veoma korisni radi sagledavanja šireg konteksta implementacije Etičkog kodeksa.

Interesovalo ga je sa kojim problemima se Odbor najčešće susretao u nadzoru nad primjenom Etičkog kodeksa, da li ima problema u vezi sa korupcijom, neprisustvom poslanika sjednicama Skupštine, radnih tijela i njihovom neaktivnošću.

Predsjednik Duković je pojasnio da su Zakonom o sprječavanju korupcije propisane mjere za sprječavanje sukoba javnog i privatnog interesa, ograničenja u vršenju javnih funkcija, podnošenje izvještaja o prihodima i imovini javnog funkcionera, zaštita lica koja prijavljuju ugrožavanje javnog interesa koje upućuje na postojanje korupcije, kao i druga pitanja od značaja za prevenciju i sprječavanje korupcije. Saopštio je da su poslanici, kao javni funkcioneri u obavezi da poštuju utvrđena načela. Takođe, dužni su i da podnose izvještaj o prihodima i imovini. Zakonom je definisana mogućnost da se javni funkcioner obrati Agenciji za sprječavanje korupcije zahtjevom za davanje mišljenja da li je u konfliktu interesa.

Kada je riječ o prijavama za kršenje Etičkog kodeksa, još jednom je podsjetio da se u njima ukazivalo na korišćenje riječi i izraza kojima se omalovažavaju druga lica i vrijeđa njihovo dostojanstvo, što je suprotno načelima profesionalne etike i opšte kulture, a ne na slučajeve korupcije, jer to nije naglašen problem. Predsjednik je ocijenio da je crnogorski Parlament nekada bio uzor svim parlamentima u okruženju po pitanju političke kulture i poštovanja etičkih principa, ali da se stanje od 2015. godine i početka protesta opozicije promijenilo.

Predsjednik je dodao da članovi Odbora za ljudska prava i slobode pripadaju različitim političkim partijama i prilikom izjašnjavanja o prijavama povodom kršenja Etičkog kodeksa poslanika za očekivati je da će se izjašnjavati politički. Kada je riječ o prisustvu poslanika na sjednicama Skupštine i radnih tijela, predsjednik Duković je saopštio da se u praksi često dešava da sjednicama ne prisustvuje značajan broj poslanika, već samo oni koji su usko specijalizovani za akt koji se u tom trenutku razmatra na sjednici. Takođe, sada sjednicama Skupštine i radnih tijela ne prisustvuju opozicioni poslanici koji bojkotuju rad Parlamenta.

Predsjednik Odbora smatra da kazne za nepoštovanje Kodeksa možda nijesu adekvatne, jer je propisano da se za nepoštovanje Kodeksa mogu izreći opomena, javna opomena i udaljenje sa sjednice, a ne postoji novčana kazna za kršenje Kodeksa koja bi vjerovatno bila najefikasnija.

Ekspert Reed je podsjetio da je Zakonom o sprječavanju korupcije propisana obaveza davanja izjave od strane javnog funkcionera o postojanju privatnog interesa prilikom učešća u raspravi i odlučivanju u stvari u kojoj on ili povezano lice sa javnim funkcionerom ima privatni interes i ukazao da se, po Zakonu, ta odredba ne odnosi na poslanike i odbornike. Podsjetio je i da je u Nacrtu zakona bilo predloženo da poslanici i odbornici nemaju obavezu da se povuku iz glasanja, ali da imaju obavezu da saopšte ukoliko postoji privatni interes u vezi sa konkretnom stvari. Upitao je poslanika Dukovića kakav je njegov stav po tom pitanju- da li smatra da bi poslanik trebalo da prijavi privatni interes i da se povuče prilikom glasanja o konkretnoj stvari. Ekspert je mišljenja da je veoma važno obezbijediti adekvatno upravljanje integritetom.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je odgovorio da je Zakonom o sprječavanju korupcije utvrđeno da javni funkcioner ne može biti predsjednik ili član organa upravljanja i nadzornog organa, izvršni direktor, član menadžmenta javnog preduzeća, javne ustanove ili drugog pravnog lica. Takođe, utvrđeno je da je javni funkcioner dužan da svoju funkciju vrši na način da javni interes ne podredi privatnom, kao i da ne izazove sukob interesa u vršenju javne funkcije. Naglasio je da je Etičkim kodeksom poslanika propisano da su poslanici dužni da u vršenju svoje funkcije djeluju isključivo u javnom, odnosno

opštem interesu, a ne ličnom, niti u interesu pojedinaca ili grupa radi postizanja direktne ili indirektno koristi. Poslanici su izabrani od strane građana i jasno je da zastupaju javni interes, jer se zakoni odnose kako na poslanike, tako i na sve druge građane.

Ekspert Reed smatra da bi poslanici trebalo da upoznaju javnost ukoliko imaju privatni interes u vezi sa određenim aktom, ali se uvođenjem sankcija ne može riješiti to pitanje, već treba raditi na jačanju svijesti poslanika da upravljaju integritetom.

Ekspert Reed se interesovao i za mogućnost podnošenja amandmana od strane poslanika i upitao do kog trenutka poslanici mogu da podnose amandmane na predlog zakona, a predsjednik Odbora ga je detaljno upoznao sa odredbama Poslovnika Skupštine Crne Gore kojima je ovo pitanje precizno regulisano.

Sagovornici su izrazili zadovoljstvo sastankom, uz nadu da će razmijenjene informacije biti korisne objema stranama u budućem radu.

****

INFORMACIJA
SA SASTANKA PREDSJEDNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE
DR HALILA DUKOVIĆA SA EKSPERTOM EVROPSKE KOMISIJE ZA
INTEGRACIJU ROMA FERNANDOM VILLAREALOM,
održanog 22. decembra 2016. godine

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković se sastao sa ekspertom za integraciju Roma, Fernandom Villarealom koji je u okviru ekspertske misije Evropske komisije boravio u Crnoj Gori od 19. do 23. decembra 2016. godine.

Sastanak je održan 22. decembra 2016. godine u Ministarstvu evropskih poslova.

Sastanku su prisustvovali predstavnici Ministarstva za ljudska i manjinska prava: Leon Gjokaj, Biljana Pejović, Mirela Ramčilo i Sokolj Beganaj, kao i predstavnici Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori Barbara Rotovnik i Mladenka Tešić.

***

Barbara Rotovnik, savjetnica za vladavinu prava i evropske integracije u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori, je pozdravila predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode i zahvalila što se odazvao pozivu za učešće na sastanku kako bi sa ekspertom iz Španije razmijenio mišljenja o integraciji Roma u Crnoj Gori.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković je upoznao eksperta Villareala sa ključnim aktivnostima koje je Odbor realizovao u cilju integracije Roma. Naveo je da Odbor godišnje razmatra Izvještaj o razvoju i zaštiti prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, kao i da je Odbor, u okviru kontrolne uloge, održao nekoliko kontrolnih saslušanja koordinatora Koordinacionog odbora za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno-raseljenih lica sa posebnim osvrtom na Kamp Konik. Pored toga, članovi Odbora su veoma često posjećivali ustanove u kojima postoji mogućnost da budu prekršena ljudska prava i slobode lica smještenih u njima. Primjera radi, organizovane su posjete Kampu Konik, zatvorima, pritvorskim jedinicama i ustanovama za smještaj djece sa teškoćama u razvoju. Predsjednik je istakao da Odbor u kontinuitetu prati na koji način i u kom stepenu se poštuju preporuke i zaključci Odbora upućeni nadležnim institucijama.

Predsjednik Odbora važnom smatra i činjenicu da je Skupština Crne Gore tri puta mijenjala Zakon o strancima čime se raseljenim i interno-raseljenim licima produžavao rok za dostavljanje dokumenata radi rješavanja statusa u Crnoj Gori. Saopštio je da je upornim radom i brojnim aktivnostima nadležnih državnih organa, uz podršku međunarodne zajednice u najvećoj mjeri riješen problem ovih lica u Crnoj Gori. Naglasio je da je 21. decembra 2016. godine zatvoren Kamp Konik II, dok se do kraja jula 2017. očekuje zatvaranje Kampa Konik I. Istakao je da je i Parlamentarna skupština Savjeta Evrope prepoznala napredak Crne Gore u ovoj oblasti i Rezolucijom o Crnoj Gori iz januara 2015. godine ukinula monitoring Crnoj Gori i detaljno praćenje stanja u ovoj oblasti.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je ocijenio da je u integraciji Roma u Crnoj Gori postignut ogroman napredak koji je naročito vidljiv u oblasti obrazovanja koje je i ključno za njihovu integraciju i

socijalnu inkluziju. Preko 1.438 romske djece pohada osnovnu školu, 99 srednju, a 20 ih je na fakultetima, što je tri puta više nego prije deset godina. Skoro da nema napuštanja škola od strane romskih učenika, a nekada je to bio veliki problem.

Kada je riječ o zapošljavanju, saopštio je da se značajan broj pripadnika romske populacije nalazi na Zavodu za zapošljavanje, a preko 90% registrovanih pripadnika ove populacije čine lica bez zanimanja i stručne spreme koji, po pravilu, duže čekaju na zaposlenje. Od 83% pripadnika RE populacije koji su nezaposleni, 33% se izjašnjava da je u statusu „nezaposlenog lica koje ne traži posao“.

Zdravstvena zaštita Roma u Crnoj Gori je dobro regulisana, pa preko 10.000 Roma ima izabranog ljekara- pedijatra, ljekara za odrasle ili ginekologa. Značajne aktivnosti su realizovane u regulisanju statusa raseljenih i interno-raseljenih lica i preko 10.000 lica riješilo je svoj status, dok je oko 1.500 zahtjeva u proceduri. Određeni broj interno-raseljenih lica se vratio na Kosovo, što je realizovano u saradnji Crne Gore i Kosova, a uz pomoć međunarodne zajednice.

Predsjednik Odbora je zaključio da rješavanje problema Roma nije bilo jednostavno i lako, jer smo se cijelo vrijeme suočavali i sa problemima prouzrokovanim njihovim tradicionalnim načinom života i vrijednostima, što je usporavalo proces njihove integracije. Jedan od problema su i rani ugovoreni brakovi, a ovaj problem moguće je rješavati samo u saradnji svih nadležnih institucija i nevladinog sektora koji se bavi zaštitom pripadnika romske populacije.

Na pitanje eksperta Fernanda Villareala koje se odnosilo na ostvarivanje političkih prava Roma u Crnoj Gori, dr Halil Duković je odgovorio da u Skupštini Crne Gore trenutno nema pripadnika romske populacije i podsjetio da je prije četiri godine bio jedan pripadnik romske populacije u Skupštini Glavnog grada. Saopštio je da ne postoje zakonske odredbe koje sprječavaju Rome da se politički organizuju. Ustav Crne Gore i Zakon o izboru odbornika i poslanika jemče pravo na autentičnu zastupljenost pripadnika manjina u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine znatan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije, kao i pravo na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave. Zakonom je propisano da u raspodjeli mandata učestvuju izborne liste koje su dobile najmanje 3% od ukupnog broja važećih glasova, sa izuzetkom koji važi za izborne liste za izbor poslanika pripadnika određenog manjinskog naroda ili zajednice, naznačenog u izornoj prijavi ili nazivu izborne liste, koje u slučaju da ni jedna ne dobije 3% važećih glasova, a pojedinačno dobiju najmanje 0,7% stiču pravo na učešće u raspodjeli mandata kao zbirna izborna lista sa ukupno dobijenim brojem glasova (ovo pravo koriste izborne liste pripadnika istog manjinskog naroda ili zajednice, sa učešćem do 15% od ukupnog stanovništva u izornoj jedinici, prema podacima sa posljednjeg popisa stanovništva). U slučaju da ni jedna od izbornih lista za izbor poslanika pripadnika hrvatskog naroda u CG ne ispuni prethodno navedene uslove, najuspješnija od njih, sa najmanje 0,35% važećih glasova stiče pravo na jedan poslanički mandat. Naveo je da u političkom životu Crne Gore ima pripadnika romske populacije, ali nema političke organizacije koja bi ih predstavljala, što je jedan od preduslova za njihovo puno uključivanje. Ukazao je na važnost postojanja i djelovanja Romskog savjeta, formiranog u skladu sa Zakonom o manjinskim pravima i slobodama. Romski savjet, kao i drugi savjeti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica dobijaju sredstva za svoj rad od Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Fonda za zaštitu i ostvarivanje prava manjina, a njegovim aktivnostima značajno se doprinijelo promovisanju romske populacije u Crnoj Gori.

Predsjednik Odbora je pojasnio da političko organizovanje Roma u Crnoj Gori teško može zaživjeti ako se uzme u obzir situacija u kojoj se Romi nalaze. Čine 1,01% ukupnog stanovništva Crne Gore, najsiromašnija su društvena grupa sa brojnim problemima, među kojima su neriješene stambene potrebe, nizak nivo obrazovanja, tradicionalan način života.

Ekspert Villareal se interesovao da li postoje planovi za izmjenu Zakona o izboru odbornika i poslanika. Predsjednik je saopštio da ovaj Zakon ne tretira posebno pripadnike romske populacije, a imajući u vidu njihovu procentualnu zastupljenost u stanovništvu Crne Gore, mišljenja je da bi trebalo razmotriti uvođenje kvote za Rome, kao i za pripadnike hrvatskog naroda u Crnoj Gori, jer bi to bio dobar početak njihove integracije u politički život. S druge strane, postavlja se pitanje da li su u ovom trenutku Romi u mogućnosti da se politički organizuju. Takođe, dr Duković je podsjetio da se Zakon o izboru odbornika i poslanika usvaja 2/3 većinom u Parlamentu, a u ovom trenutku opozicioni poslanici bojkotuju rad Skupštine

i njenih radnih tijela tako da ne bi bilo moguće obezbijediti potrebnu većinu za usvajanje izmjena ovog Zakona.

Ekspert Villareal je saopštio da u Španiji ne postoje kvote za manjine, ali je iznenađen činjenicom da u Crnoj Gori postoje kvote za pripadnike nekih manjinskih naroda, a ne postoje za pripadnike drugih. Saglasan je da značajan broj Roma živi u lošim uslovima, ali je istakao da u regionu postoje države, poput Makedonije, u kojima su Romi veoma aktivni i zastupljeni u Parlamentu.

Ekspert Villareal je upoznao predsjednika Odbora da je na sastancima koje je imao sa brojnim predstavnicima nadležnih državnih organa u Crnoj Gori imao priliku da čuje različita mišljenja o prikupljanju podataka o romskoj populaciji. Predstavnicima pojedinih organa su imali precizne podatke o Romima, dok su drugi saopštili da je zakonom zabranjeno prikupljanje tih podataka i vođenje evidencija po nacionalnoj pripadnosti. Sugerisao je da bi bilo važno posjedovati podatke u svim organima radi mjerenja ostvarenog napretka.

Predsjednik Odbora je pojasnio da Zavod za statistiku posjeduje zvanične podatke, a da svako može, ukoliko želi, da se izjasni o svojoj nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti. Zabranjeno je primorati nekog da se izjasni po tom osnovu. Ukazao je i da je Odbor za ljudska prava i slobode zahtijevao od Ministarstva za ljudska i manjinska prava Informacije o zastupljenosti pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima i organima lokalne samoprave i da je Ministarstvo u saradnji sa Upravom za kadrove sačinilo takve informacije na osnovu dobrovoljnog izjašnjavanja zaposlenih.

Predsjednik Odbora je ukazao da u Crnoj Gori pored domicilnih Roma postoji značajan broj Roma koji su došli u našu državu usled ratnih dešavanja u okruženju, čime je dodatno otežano rješavanje njihovih problema. Naglasio je da su Romi u Crnu Goru došli ne da bi tu ostali, već da bi otišli u zemlje Evropske unije zbog čega se suočavamo sa problemima prilikom njihove registracije i regulisanja dokumenata iz razloga što su dugo vjerovali da neće ostati u Crnoj Gori, već da će otputovati u zemlje Evropske unije. Na brojnim sastancima pripadnici romske populacije su ukazivali da su interesi domicilnih Roma značajno drugačiji od interesa interno-raseljenih i raseljenih lica.

Dr Halil Duković je saopštio da se pitanjima koja se odnose na Rome bavio i Odbor za rodnu ravnopravnost koji je posebnu pažnju usmjeravao na ugovorene brakove. Kada je riječ o rodnoj ravnopravnosti dr Halil Duković je saopštio da u Zakonu o izboru odbornika i poslanika postoji odredba koja se odnosi na ostvarivanje principa rodne ravnopravnosti kojom se propisuje da će u cilju ostvarivanja principa rodne ravnopravnosti na izbornoj listi biti najmanje 30% kandidata manje zastupljenog pola. Utvrđeno je da na izbornoj listi među svaka četiri kandidata prema redosljedu na listi mora biti najmanje po jedan kandidat pripadnik manje zastupljenog pola. Kao dodatni zaštitni mehanizam utvrđeno je da ukoliko mandat prestane odborniku, odnosno poslaniku iz reda manje zastupljenog pola, umjesto njega izabrač se prvi sljedeći kandidat na izbornoj listi iz reda manje zastupljenog pola.

Biljana Pejović, načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava je ukratko predstavila aktivnosti koje Ministarstvo u saradnji sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Odborom za rodnu ravnopravnost, nevladinim organizacijama realizuje na planu rodne ravnopravnosti. Saopštila je da je od donošenja Zakona o rodnoj ravnopravnosti 2007. godine Ministarstvo za ljudska i manjinska prava koordiniralo aktivnosti za pripremu Plana za postizanje rodne ravnopravnosti i pratilo njegovo sprovođenje. Drugi Plan za postizanje rodne ravnopravnosti je usvojen 2013. godine, a Vlada je do sada usvojila tri Izvještaja o njegovom sprovođenju. U Planu je akcentovano devet oblasti u kojima treba djelovati radi uspostavljanja jednakih mogućnosti.

Predstavnica Ministarstva za ljudska i manjinska prava je saopštila da svim sjednicama Odbora za rodnu ravnopravnost prisustvuje i predstavnica NVO Centar za romske inicijative iz Nikšića koja učestvuje u raspravi, ali nema pravo odlučivanja. Odbor za rodnu ravnopravnost povodom 8. aprila- svjetskog dana Roma redovno organizuje tematske sjednice. U proteklom periodu kroz saradnju nadležnih državnih organa i nevladinog sektora ostvaren je napredak u pogledu ekonomskog osnaživanja Roma. Ocijenila je da prema Romkinjama postoji višestruka diskriminacija zbog čega je neophodno uložiti dodatne napore radi unapređenja zaštite njihovih prava. U tom pogledu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava realizuje kampanje u cilju podizanja svijesti o sprječavanju nasilja nad ženama. Djelovanjem policije, tužilaštva, centara za socijalni rad, sudova i Centra za romske inicijative koji su potpisali Memorandum o saradnji

spriječeno je i prijavljeno 39 slučajeva dječjih ugovorenih brakova. U periodu od 1. januara 2015. do 29. februara 2016. prijavljeno je i spriječeno 16 slučajeva ranih ugovorenih brakova. U Centru bezbjednosti Podgorica prijavljeno je i spriječeno 7 slučajeva ugovorenih brakova, a ukupan broj osoba koje se dovode u vezu sa ovim slučajevima je 28, uključujući i potencijalne žrtve.

Na pitanje eksperta Villareala da li navedeni podaci predstavljaju realno stanje u ovoj oblasti, načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti je saopštila da je možda bilo više takvih slučajeva u romskoj zajednici koja je prilično zatvorena.

Leon Gjokaj, generalni direktor Direktorata za unapređenje i zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica je saopštio da se kršenje ljudskih prava koje se vrši prilikom sklapanja ranih brakova ne može pravdati tradicijom. U proteklom periodu su zabilježeni pozitivni pomaci u ovoj oblasti o čemu svjedoče podaci o smanjenom napuštanju škola od strane romske djece, jer će se nastavkom školovanja doprinijeti i smanjenju broja slučajeva ranih ugovorenih brakova. Danas je broj romskih učenika koji pohađaju srednju školu približno isti sa brojem učenika koji pohađaju osnovnu školu. Najavio je da će 28. decembra 2016. godine organizovati obuku o političkoj participaciji pripadnika manjinskih naroda sa posebnim fokusom na Rome/Romkinje.

Na pitanje eksperta Villareala da li je u poslednje vrijeme bilo izmjena zakonodavstva u dijelu koji se tiče ranih dječjih brakova Leon Gjokaj je odgovorio da je bilo izmjena zakonodavstva, a da je Porodičnim zakonom propisano da ne može sklopiti brak lice koje nije navršilo 18 godina života, kao i da sud može dozvoliti sklapanje braka djetetu starijem od 16 godina, uz saglasnost roditelja/staratelja. Takođe, postoje inicijative da se brakovi među osobama mlađim od 16 godina smatraju krivičnim djelom.

Ekspert Villareal je upitao da li u Ministarstvu posjeduju izvještaj o preventivnim mjerama preduzetim na sprječavanju ranih brakova. Leon Gjokaj je pojasnio da preduzimaju brojne aktivnosti u tom pravcu, što je sadržano u Izvještaju o sprovođenju Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori i u Izvještaju o realizaciji Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti.

Na pitanje eksperta Villareala da li postoji istraživanje o tome koliko Roma i Romkinja u Crnoj Gori glasa na izborima, Leon Gjokaj je saopštio da ne postoje istraživanja te vrste, dok je dr Halil Duković pojasnio da svaka osoba koja napuni 18 godina, a ima crnogorsko državljanstvo i upisana je u birački spisak ima pravo glasa. Naglasio je da u biračkom spisku nema podataka o nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti pa je teško odrediti koliko pripadnika romske populacije ima pravo glasa i koliko njih glasa.

Ekspert Villareal je zahvalio sagovornicima na svim informacijama i podacima koji će mu koristiti u pripremi izvještaja.

****

Završni sastanak povodom posjete eksperta Fernanda Villareala, održan 23. decembra 2016. godine

Na završnom sastanku sa predstavnicima nadležnih organa i institucija sa kojima je tokom posjete imao sastanke, ekspert Fernando Villareal je predstavio preliminarne nalaze svoje posjete Crnoj Gori.

Zahvalio je predstavnicima svih organa i institucija koji su učinili sve da u skladu sa nadležnostima i mogućnostima daju precizne odgovore na brojna pitanja. Takođe je zahvalio na dostavljenim informacijama koje će mu koristiti u pripremi izvještaja. Naglasio je da će u izvještaju biti sadržani njegovi lični stavovi i mišljenja, a ne stavovi Evropske komisije, što ne znači da će njihovi stavovi biti suprostavljeni. Naveo je da će preporuke moći da služe kao smjernice za budući rad nadležnih državnih organa u Crnoj Gori u cilju daljeg poboljšanja položaja Roma. Ukazao je da ne postoje jedinstvena pravila koja bi trebalo primjenjivati u svim državama, već da svaka država mora da nađe mjere koje će prilagoditi svom sistemu i na najbolji način doprinijeti poboljšanju položaja Roma.

Ekspert je ocijenio da u Crnoj Gori postoje određeni pozitivni pomaci u ovoj oblasti. Nadležni organi i osobe zaposlene u njima su posvećene svom poslu, pokazuju senzibilitet i u potpunosti su svjesni problema sa kojima se Romi suočavaju. Istakao je da je svaki zvaničnik sa kojim je razgovarao u Crnoj Gori upoznat sa problemima Roma što u drugim državama i nije slučaj. Ključne osobe su mobilisane i angažovane u rješavanju problema Roma, a pozitivni rezultati tog rada su vidljivi. Uložen je ogroman napor na rješavanju problema raseljenih i interno- raseljenih lica, a vidljivi su rezultati u oblasti obrazovanja iako

je ostalo još puno toga da se uradi. Dobri rezultati postoje i u sektoru zdravstva, posebno u pogledu pristupačnosti zdravstvenih usluga ovim licima. Interesantni rezultati postoje u oblasti stanovanja i s tim u vezi, saopštio je da je posjetio kamp Konik i uvjerio se da je i tamo stanje dobro i da veliki broj ljudi intezivno radi na izmještanju ovih lica iz Kampa Konik i njihovoj socijalnoj integraciji. Ocijenio je da je funkcionisanje medijatora za Rome ozbiljno shvaćeno i da je ostvaren određeni napredak u toj oblasti.

Ekspert Fernando Villareal je predstavio i određene izazove sa kojima će se Crna Gora morati suočiti i preduzeti aktivnosti na njihovom rješavanju. Prvenstveno je ukazao na fragmentiranost politika prema Romima, naglašavajući da postoje različita strateška dokumenta koja se bave njima. U sprovođenju aktivnosti utvrđenih Strategijom za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori, Strategijom za trajno rješavanje statusa raseljenih i interno-raseljenih lica sa posebnim osvrtom na Kamp Konik I i II i akcionim planovima za njihovu realizaciju uključeno je više državnih organa. Pitanje je da li će fragmentirana strateška politika funkcionisati i hoće li biti teško upravljati svim tim aktivnostima. Ekspert je saopštio da je iznenađen time da crnogorski politički sistem obezbjeđuje kvote za neke manjine, a za Rome ne. Iako postoje brojne države koje nemaju sistem kvota, smatra da nije dobro da se nešto garantuje jednoj, a ne i drugim manjinama. Kada je riječ o podacima o Romima, smatra da treba utvrditi koji podaci nedostaju i u skladu sa propisima koji se odnose na zaštitu podataka o ličnosti sačiniti baze podataka o Romima koje će omogućiti lakše praćenje ostvarenog napretka u ovoj oblasti. Analizom budžetskih sredstava opredijeljenih za aktivnosti na poboljšanju položaja Roma uočio je da se za određene mjere obezbjeđuju velika finansijska sredstva, a za druge prilično mala. Značajne aktivnosti su realizovane uz pomoć donacija i sredstava dobijenih od međunarodnih organizacija i institucija. Saopštio je da će se donatori postepeno povlačiti zbog čega je neophodno obezbijediti čvrst sistem finansiranja aktivnosti za Rome. Smatra da u oblasti koja se tiče stanovanja Roma ima prostora za poboljšanje, zbog čega je neophodno prikupiti podatke o domicilnim Romima, definisati šta je čija nadležnost i sprovesti analizu o tome u kojoj mjeri će Zakon o legalizaciji neformalnih objekata uticati na romska naselja. Saopštio je da je posjetio romsko naselje u Kotoru čiji stanovnici su bili uznemireni zbog straha šta će se desiti sa njihovim domovima. Naglasio je da tokom ove misije nije uspio da procijeni kolika je posvećenost lokalnih vlasti rješavanju problema Roma, navodeći da su romsko naselje u Kotoru sa njim posjetili predstavnici Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Centra za socijalni rad, ali nije bilo predstavnika lokalne samouprave. Smatra da treba podstaći veću uključenost lokalnih vlasti u rješavanje problema Roma i implementaciju strategija koje Vlada donosi. Ukazao je na važnost socijalne inkluzije Roma i smatra da nije dobro da se Romi predstavljaju kao osobe koje se bave prosjačenjem, niti da se rani brakovi pravdaju njihovom tradicijom. Naveo je da nije uspio da uoči da u Crnoj Gori postoje različite klase Roma, jer nije upoznao uspješne, poslovne Rome. Saopštio je da mu je ukazano na različite inicijative, aktivnosti i projekte koji se realizuju u pogledu afirmacije kulture Roma.

Miodrag Radović, predstavnik Ministarstva evropskih poslova je saopštio da će Nacrt izvještaja koji sačini ekspert biti dostavljen svim subjektima koji su se sastali sa ekspertom radi sugestija koje mogu biti isključivo faktografske. Zamolio je predstavnike nadležnih organa da radni dokument ne dijele sa širom javnošću, a kada dokument bude konačan, od eksperta Villareala i Evropske komisije će zavisiti da li će se taj dokument moći objaviti. Pojasnio je ekspertu Villarealu da su lokalne vlasti u stalnoj vezi sa centralnim vlastima i da su uključeni u rješavanje problema Roma, ali sastanak sa njima nije organizovan, jer nije bio predložen u Nacrtu agende. Ukoliko su ekspertu potrebni dodatni podaci sa lokalnog nivoa, saopštio je da će u koordinaciji sa lokalnim vlastima obezbijediti i dostaviti te podatke.

Leon Gjokaj, generalni direktor Direktorata za unapređenje i zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica je zaključio da probleme i izazove na koje je ekspert ukazao ne doživljavaju kao kritiku, već kao input za preduzimanje daljih aktivnosti u cilju poboljšanja položaja Roma u Crnoj Gori.

ZAPISNIK SAČINILA
SEKRETAR ODBORA
Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA
dr Halil Duković